

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228103

UNIVERSAL
LIBRARY

BROWN
BOOK ONLY

226762

Osmania University Library

Call No

۹۲۱

Accession No

G, 1108

Author

ع - س

عزیز الدین

1108

Title

سوانح

This book should be returned on or before the date last marked below

النشريات (١٥) الإسلامية

كتاب

سوانح

تصنيف

أحمد غزالي

بتصحيح

هـ. ريت

لستانبول : مطبعة معارف ١٩٤٢

لجمعية المستشرقين الألمانية

من ندانستم که عشق این رنگ داشت وز جهان با جان من آهنگ داشت
دسته گل بود از دورم نمود چون بدیدم آتش اندر چنگ داشت

سوانح

احمد غزالی

بسم الله الرحمن الرحيم

(۱) الحمد لله رب العالمين والصلوة على سيدنا محمد وآله اجمعين ،

این حروف مشتمل است بر فصولی چند که بمعانی عشق تعلق دارد 3
اگر چه حدیث عشق در حروف و در کلمه نگنجد زیرا که آن
معانی ابدارست که دست حروف بدامن خدر آن ابدار نرسد ، واگرچه
مارا کار آنست که ابدار معانی را بذکور حروف دهیم در خلوات 6
الکلام ، ولیکن عبارت درین حدیث اشارتست بمعانی (؟) مفادات نکرده
بوذ و آن نکره (؟) در حق کسی بوذ که ذوقش نبوذ

وازین دو اصل شکافد : یکی اشارت عبارت و یکی عبارت اشارت ، 9
وبدل حروف حدود السیف بوذ اما جز به بصیرت باطن نتوان دید ،
واگر در جمله این فصول چیزی روذ که آن مفهوم نگردد ازین معانی
بوذ والله اعلم

12

(۲) دوستی عزیز که بنزدیک من یحای عزیزترین برادرانست و مرا [با]

2-1 بسم الله ... اجمعين N : بسمه الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين ولا عدوان
الا على الظالمين والصلوة على رسوله محمد وآله الطاهرين A الحمد لله رب العالمين والعاقبة
للمتقين والصلوة على نبيه محمد وآله اجمعين K بسمه وبه اعوذ واستعين الحمد لله رب العالمين
المرسلين محمد وآله الطاهرين وسلم تسليما F قال الشيخ الامام الاجل الاوحد
احمد بن محمد الغزالي رحمه الله عليه O من دقالة شيخ المشايخ قطب

الارض احمد غزالي رحمه الله عليه قال رضى الله عنه P

حروف ... اجابت کردم و N : — POFKA

7 مفادات (متفاوت ؟) N : لعله که افادت نکرده بوذ (؟؟) || 9 دو : در N ||

13 دوستی : دوست N

او انسی تمام است از من در خواست کرد که آنچه ترا فرا خاطر آید
 15 در معنی عشق فصلی چند اثبات کن تا بهر وقتی مرا با او انسی
 نباشد ، و چون دستِ طلسم بدامن وصل نرسد بدان تعلل کنم و بایات
 او تمسکی می سازم

18 (3) اجابت کردم و چند فصل اثبات کردم قضای حقِ او را ، چنانکه تعلق
 بهیچ جانب ندارد در حقایقِ عشق و احوال و اغراضِ عشق ، بشرطِ
 آنکه درو هیچ حواله نبوذ نه بمخالق نه بمخلوق ، تا او چون درماند
 21 بدین فصول تعلل کند ، هر چند که :

شعر

ولو دواؤك كلَّ طيبِ انسٍ بغيرِ كلامٍ ليلي ما شفا كا
 24 وليكن :

اذا ما ظمئتُ الى ريقها جعلتُ المدامةَ منه بديلا
 وَاَيْنَ المدامةَ من ريقها ولكنْ اَعَالَ قَلْبًا عليلا

15 تا : و تا N

26-18 چند ... علیلا PON : FKA —

18 چند ... او را N : چند فصل اثبات (ثبت O) افاد PO || چنانکه ON : و P ||
 19 در PO : N — || بشرط ... بمخلوق PO : N — || 20 نه بمخلوق P :
 و نه بمخلوق O || تا (با N) او چون در ماند N : تا چون در مانند PO ||
 21 بدین O : بن N این P || تعلل کنند N : رجوع کنند O تعلق کنند P ||
 هر چند که PO : N — Pm Om N || 22 شعر PO : بیت N || 24 ولیکن N : PO ||
 26-25 اذا ... علیلا PN : O —

1.

(1) قال الله تعالى يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ (ه/٤٤)

بیت

با عشق روان شد از عدم مرکبِ ما روشن ز چراغِ وصل دایم شبِ ما³
زان می که حرام نیست در مذهبِ ما تا باز عدم خشک نیابی لبِ ما

بیت

عشق از عدم از بهرِ من آمد بوجود من بودم عشق را ز عالم مقصود⁶
از تو نبرم تا نبرد بوی زعود روز و شب و سال و مه علی رغمِ حسود

شعر

آمانی هواها قبل از اعرف الهوی فصادفَ قلبًا فارغًا فتمكنا⁹
(2) روح از عدم بوجود آمد ، بسرحدِ وجود عشق منتظرِ مرکبِ
روح بود ، در بدوِ وجود ندانم تا چه مزاج اقتضای : اگر ذات روح آمد
صفتِ ذات عشق آمد ، خانه خلی یافت جای بگرفت¹²

1 قال ... وحبونه : بعد از O 7 || بیت FA : شعر K ، - N نظم O رباعی P ||

3-9 ترتیب ابیات موجود در نسخها : 4-3 9 6 A 4-3 K 4-3 9 7-6 F

7-6 9 4-3 N 7-6 4-3 O 9 7-6 P 3 a با : آں O ||

از عدم NEKA : زعدم PO || b روشن ز چراغ وصل دایم P : روشن ز شراب وصل

دایم OFK دایم ز شراب وصل روشن NA || **4** b باز ONFA : بار K Om کاه P ||

5 بیت N : شعر A ، - F نظم O رباعی P || **6** a از بهر PNFA : برای O ||

b زعالم PONA : بعالم F || **7** b پیش از P a || a زعود PON : از عود F ||

b روز ... و مه POF : سال و چه روز و شب N || **9** b قلبا POFA : نلبی N

... خود PONFA - K

بل روح O عشق عینه P || بوجود PNFA : در وجود O || **11** بوذ :

عشق O || **12** خانه ... بگرفت POFA : N - | یافت : بیافت O ||

- (3) تفاوت در قبلة عشق عارضیست اما حقیقتِ او از جهات منزّهست
که او را روی در جهتی نمی باید داشت تا عشق بُوَد ، اما ندانم تا دست
15 کسبِ وقت آب بکدام زمین برَد ، آن نَفَس که رکابداری بر مرکبِ سلطان
نشیند نه مرکبِ او بُوَد ، اما زیان ندارد ، کلامنا اشاره
(4) گاه خزفی یا خزری بدستِ شاگردِ نو آموز دهند تا اُستاد شود ،
18 گاه بتعبیه دُرِّ ثَمین و لؤلؤ لالا بدستِ ناشناس او دهند که زهره ندارد
دستِ معرفتِ اُستاد که آنرا برماسد تا بسفتن رسد
(5) چون بوقلمونِ وقتِ عجایب نیرنگ بر صحیفهٔ انفاس زند پی پیدا
21 نَبُوَد که رُوش بر آست لا بل بر هوا که انفاس هواست خود

13 در قبلة (قبل P) عشق عارضیست PONA : در قبلة افراد عشق عرضست F ||
او PONA : F || جهات POFA : جهت N || **14** اما NF : POA || **15** کسب
NA | رجوع کنید بفصل 61 فقره 7 و فصل 74 فقره 8 : کشت F کش PO || آن NA :
و آن PO از F || رکابداری PA : رکابداری ONE || بر مرکب ONA : مرکب PF ||
سلطان NA : POE || **16** نشیند NA : بر نشیند POE || او NFA : از آن او PO ||
اما NF : POA || زیان NFA : زیانی PO || **17** خزفی یا خزری FA : خزفی
و یا خزری N حرفی با مهره O حریفان ما مهره P || نو آموز NFA : نو آمده PO ||
استاد ONFA : جزوی یا استاد P || **18** در ONA : دری PF || و لؤلؤ لالا POFA :
ولولورا N || بدست O- || او PONE : A- || **19** معرفت PONE : معزول A ||
برماسد ONA : بفرساید F تدبیر باید P || رسد POFA : چه رسد N || **20** چون NFA :
و چون PO || عجایب P- || نیرنگ POKA : نیرنگی N بی رنگ F || بی NA : بی F
هم O کی P || **21** نبود PONA : شود F || روش N : روش PO : روشن FA ||
بل NFA : بل که PO || بر هوا : بر دهد P || خود NF : POA -

فصل

- چون خانه خالی یابد و آینه صافی باشد صورت پیدا و ثابت (۴)
 گردد در هوای صفای روح ، کالش آن بوذ که اگر دیدۀ اشراف روح 3
 خواهند که خود را بیند پیکر معشوق یا نامش یا صفت عشق (۵) بیند ، و این
 بوقت بگردد حجاب نظر او آید بخود و دیدۀ اشراف او را فرو گیرد ، تا بجای
 خود او بوذ و بجای خود او را بیند ، اینجا بوذ که گوید 6

بیت

- از بس که درین دینه خیالت دارم در هر که نگه کنم توئی پندارم
 زیرا که راهش بخود بر عشقت ، تا بر عشق گذر نکند که کلی 9
 او را فرو گرفته است بخود نتواند رسید ، و جلالت عشق دینه را گذر
 ندهد ، زیرا که مرد در عشق غیرت اغیار بوذ نه غیرت خود

1 چون PONFA :- عشق K || یابد NFKA : ماند PO || و آینه PONFA : واز
 انفس آینه K || باشد POKFA : گردد N || پیدا F : عین PNA ، - عشق O ||
 ثابت NFKA : نقاب PO || 3 هوای صفای PONA : هوا صافی K صناء هوای F ||
 آن بوذ که PNKA : این بود که O آنکه F || 3 و 5 اشراف F : اشراق PONKA ||
 4 پیکر ... عشق :- K || یا PONA : با F || یا صفت عشق POA : یا صفاتش با آن F
 یا صفاتش N || بیند OF :- PNKA || و این ONFA : و آن PK || 5 بوقت ONKA :
 وقت PF || و NKA :- POF || او را PONFA : او K || فرو NA : فرا K
 فرود PO ، - F || 6 خود او A : او خود PONFK || اینجا بوذ که گوید NF :
 اینجا بود که KA واز اینجا گفته اند K واز نجاست PO || 7 بیت N : مصراع POFA
 مصرع K || 8 N a :- POFKA || 9 بخود NFKA : بخودی O بخودی P ||
 بر : در A || عشقت : عشق P || کلی NFKA : بکلی PO || 10 فرو PNKA :
 فرود نتواند PONKA : نتوان F || و جلالت : اغیار و جلالت O ||
 11 زیرا که POFKA : زیرا N || اغیار : دیگران O دید

12

بیت

خیالِ ترکِ من هر شب صفاتِ ذاتِ من گردد
هم از اوصافِ من بر من هزاران دیده‌بان (?) گردد

15

شعر

اَنَا مِنْ أَهْوَى وَمَنْ أَهْوَى اَنَا نَحْنُ رُوحَانِ حَلَلْنَا بَدَنًا
فَإِذَا ابْصَرْتَنِي ابْصَرْتَهُ وَإِذَا ابْصَرْتَهُ ابْصَرْتَنَا

18 اشارت هم باین معنی بُوذ، ولیکن دور افتاد در دوم مصراع که

« نحن روحان حللنا بدنا » قَدَم از یکی در ذوی نهاده است، اول مصراع
قریترست که « انا من اهوی ومن اهوی انا »

21 اینجا بُوذ که این معنی درست آید که گفته است

بیت

گفتم صفا مگر که جانانِ منی اکنون که همی نگه کنم جانِ منی
24 اینجا که در تمامی بیت گفته است :

12 بیت PNFK : مصراع A نظم O || 13 a خیال : چو حسن O || b ذات POFKA :

و ذات N || 14 a هم از : هم P || اوصاف من : اوصاف خود O || b دیده‌بان :

نظاره دیده‌بان (?) || گردد N : سازد POFKA

15-30 شعر ... نیست : K

17 a ابصرتنی POA : ابصرتنا FN || PO + : نحن فی الآجال سیان اذا ذهبت محبته مت انا

(سیان : شبان PO | ذهبت P وهبت O | محبته P مهجته O | مت انا O متاننا P)

18 ولیکن NFA : اگرچه O و اگرچه P || مصراع که : - P || 19 نهاده است :

بنهاده است O نهاده نیست P || مصراع : مصراع O || 21 اینجا PONA : این F ||

این معنی POA : معنی N این دعوی F || 21-22 که گفته است بیت (نظم) O : - F ||

23 a مگر که POFA : مگر تو N || b همی نگه کنم : که نگه کنم همی N ||

24-25 اینجا ... بیت POF : - NA | 24 اینجا که OF : و اینجا P | تمامی OF : تمامت P

بیت

- مُرند گِردم گر تو زمن بر گردی ای جان و جهان تو کفر و ایمان می
 مگر می بایست گفتن « بی جان گِردم گر تو زمن بر گردی » ، ولیکن چون 27
 گفتارِ شاعران بوذ در نظم و قافیه ماند، گرفتاریِ عاشقانِ دیگرست
 و گفتارِ شاعرانِ دیگر ، حدِ ایشان بیش از نظم و قافیه نیست

3.

نصل

- (1) گاه روح عشق را چون زمین بوذ تا شجرهٔ عشق ازو بر روید ،
 گاه چون ذات بوذ صفت را تا بدو قایم شود ، گاه چون اباز بوذ در خانه 3
 تا در قیام او نیز نوبت دارد ، گاه او ذات بوذ و روح صفت تا قیام روح بدو
 بوذ ، اما این هر کس فهم نکند که این از عالم اثبات دوم است که بعد المحو بوذ
 و اهل اثبات قبل المحور اکوژ نماید ، گاه عشق آسمان بوذ و روح زمین 6

25 بیت PF : نظم O || 26 a تو زمن بر گردی PONA : ز تو من بر گِردم F ||
 b و جهان ONFA : جهان P || 27 گفتن PNA : گفت F گفت مصرع O || بی POA :
 که بی N که ع بی F || 28 شاعران NA : شاعر POF || بوذ ... ماند :—N ||
 و قافیه : قافیه P || ماند A : فرود آید F نگاه داشتن باید PO || 28-29 گرفتاری ...
 دیگر : که F || 28 گرفتاری NA : گفتار PO || 29 حد ... نیست : پیش
 از گرفتاری N || —+ وحد عشق جان دادنت F

2 شجرهٔ عشق NFK : شجرهٔ المعنی POA || بر روید NA : بر روید POF
 بر آید K || 3 گاه PFK : و گاه ONA || صفت را تا POFK :—N روح را تا A ||
 گاه POFKA : و گاه N || اباز POFKA : همساز N || در خانه NFKA : در دوکان
 یا در (در:—P) خانه PO || 4 گاه : و گاه O || و:—O || 5 اما این NFKA : اما PO ||
 هر کس K : کس PONFA || این ... اثبات : آن اثبات عالم P || که بعد POFK :
 بعد AN " 6 اکوژ OA : کوز K کوز NF کور P || نباید : —+ ع چون آب و کل
 و گردند (کرده اند N) NF

تا وقت چه اقتضا کند که چه بارذ، گاه عشق تخم بوذ و روح زمین تا خود
 چه روید، گاه عشق گوهری کانی بوذ و روح کان تا خود چه گوهر آید
 9 وچه کان، گاه آفتاب بوذ در آسمان روح تا خود چون تابذ، گاه شهاب بوذ
 در هوای روح تا خود چه سوزذ، گاه زین بوذ بر مرکب روح تا خود
 که بر نشینذ، گاه لگام بوذ بر سر سرکشی روح تا خود بکدام جانب
 12 گرداند، گاه سلاسل قهر کرشمه معشوق بوذ در بند روح، گاه زهر ناب
 بوذ در کام قهر وقت تا خود کرا گرز و کرا هلاک کند، چنانکه گفته است:

بیت

15 گفتم که زمن نهان مکن چهره خویش تا بر دارم زحسن تو بهره خویش
 گفتا که بترس بر دل وزهره خویش کین فتنه عشق برکشند دهره خویش

7 تا وقت چه (چه: P -) اقتضا کند PONKA : تا خود F || که چه POK : وچه NA
 چه F || گاه عشق تخم PONK : گاه تخم A گاه خود عشق تخم F || 7-8 تا خود چه
 روید A : تا وقت چه اقتضا کند وچه روید F تا خود چه بروید POK تا چه روید N ||
 8 عشق کوهر : کوهر A || کان تا PONFA : کان بود تا K || گوهر آید F : کوهرست
 PONA کوهر باشد K || 9 وچه کان NK : وچه کانست POA وچه وجه کانست F ||
 گاه آفتاب NEKA : گاه عشق آفتاب PO || آسمان PONA : سیای F سیای K ||
 خود چون : خود A چون PONFK || 10 تا خود چه K : تا چه PONFA ||
 11-10 تا خود که F : تا که PONKA || 11 بر PONFA : بر وی K || سر سرکشی FA :
 سر مرکش K سرکشی PN سرکش O || جانب : طرف P || 12 گرداند PFKA :
 کراید N بگرداند O || کرشمه : وکرشمه PO || 13 کام قهر وقت PO : قهر وقت A
 کام وقت K کام وقت روح F قهر وقت N || تا خود ... هلاک کند : — K |
 تا خود NA : تا POF | گرز : کیرد NA کراید F آید PO || چنانکه گفته
 است PO : — NFKA || 14 بیت NF : فصل A شعر K نظم O رباعی P || 15 a زمن
 نهان مکن FKA : نهان مکن زمن PON || 16 a بترس PONFA : بخشش K

- (2) این همه نمایش وقت بود در تاوش علم که حد او ساحل است اورا
 18 بلجہ کار راه نیست ، اما جلالت او از حد وصف و بیان و ادراک علم
 دورست ، چنانکہ گفت :

غزل

- 21 عشق پوشیدست هرگز کس ندیدستش عیان
 لافہای بیہذہ تا کی زنند این عاشقان
 24 هرکس از پندار خود در عشق لافی میزند
 عشق از پندار خالی واز چنین واز چنان

(3) هستی ذرہ در هوا محسوس است و نا یافتش معلوم ، اما هر دو بتابش
 آفتاب گروست

27

بیت

خورشید توئی و ذرہ مائیم بی روی تو روی کی نمائیم
 تا کی ز نقاب چہرہ یکدم از کوه بر آی تا بر آئیم

17 نمایش : PONFA : تابش K || در تاوش FA : در تابش K تا در تاوش N
 تابش PO || حد او PONFK : علم در A || 18 اما PONFA : آنرا که K ||
 او PONFA : عشق K || حد وصف OF : حد وصف A حد صفت K حد
 و صفت PN || علم : - N || 19 چنانکہ گفت NFA : - K چنانکہ گفته است PO
 20 غزل NA : بیت F شعر K ابیات O رباعی P || 21 هرگز PONKA : و هرگز F ||
 23 میزند PONA : میزند FK || 24 خالی PONKA : دور F || واز : از PO ||
 25 محسوس : محسوس A || و نا یافتش PONK : و نا یافتش FA || 26 گروست
 PONFA : بکرواست K || 27 بیت NK : - POFA || 28 خورشید ...
 مائیم NFK || b - 29 بی ... یکدم N : - POFKa || b از
 PO : کوه ...

- 30 (4) که نه همه دست نادادن از بزرگی و تعالیست ، از لطافت هم بوذ
 واز فرط القرب هم بوذ ، نهایت علم ساحل عشقست ، اگر بر ساحل بوذ
 ازو حدیثی نصیب او بوذ ، و اگر قدم پیش نهد غرقه شود ، آنگه کی یارذ که
 33 خبر دهد و غرقه شده را کی علم بوذ

بیت

- حسن تو فزونست زینائی من راز تو برونست زدانائی من
 36 در عشق تو انبیهست تنهای من در وصف تو عجز است توانائی من
 لا بل علم پروانه عشق است ، علمش برون کارست ، اندرو اول
 علم سوزد آنگه ازو خبر کی بیرون آرد

31-30 که نه همه ... القرب هم بوذ : — K

- 30 تعالیست : تعالی بود PO || هم بوذ : بهم بود O هم باشد P || 31 واز :
 از PO || اگر بر ساحل بوذ PONFA : مکر بر ساحل K || 32 غرقه PONA :
 غرق FK || 32-33 کی یارذ که خبر دهد : کی یارود وکی خبر دهد A کسی باید که خبر
 دهد F که ناید K که یارذ که خبر دهد N که خبر یابد که خبر دهد O که خبر دهد
 باید وکه خبر دهد P || 33 شده را کی PONFA : شده باشد که K || 34 بیت NFA :
 شعر K ابیات O رباعی P || 36 : b پیش از a K || a انبیهست NKA : نهیست ز F
 انتهاست PO || 37 بل : بد PO || 38 ازو خبر کی POA : او خبر کی K او که F
 او خبر که N || آرد : آید O

4.

فصل

فی الملامة

- (1) کالش ملامتست و ملامت سه روی دارد: یک روی در خلق و یک روی در عاشق و یک روی در معشوق، آن روی که در خلق دارد صمصام غیرت معشوقست تا باغیار باز ننگرد، و آن روی که در عاشق دارد صمصام غیرت و قنست تا بنخوذ و انگرد، و آن روی که در معشوق دارد صمصام غیرت عشقست تا قوت هم از عشق خورذ و بسته طمع ننگرد و از بیرون هیچ چیزیش در نباید جست

9

بیت

چون از تو یجز عشق نجویم بجهان هجران و وصال تو مرا شد یکسان
بی عشق تو بودنم ندارد سامان خواهی تو وصال جوی و خواهی هجران

2 فی الملامة: F— || 3 کالش: عشق کالش K || 4-3 یک روی ... و یک روی ...
و یک روی FKA: یکی ... و یکی ... و یکی N یکی روی ... و یکی روی ... و یکی روی PO |
3 خلق: معشوق K || 4 معشوق آن NA: خلق آن K معشوق است اما آن F
معشوق این O معشوق و آن P || 5 معشوقست: عشق است P || تا ... ننگرد: F— ||
6 صمصام NFKA: خنجر PO || بنخوذ و انگرد NA: بنخود باز ننگرد POK
با خود ننگرد F || 7-6 معشوق دارد POEK: معشوقست NA || 7 صمصام: شمشیر P ||
و بسته NFA: بسته POK || 8 واز: آن O || بیرون ... جست A: بیرون هیچ
چیزش در نباید جست K بیرونش هیچ نباید جست البته F بیرون هیچ چیزیش
در نباید N بیرون متحیری هیچ در نباید (نیاید P) PO || 9 بیت NFKA: آیات O
رباعی P || 10 چون از تو یجز PONKA: جانا یجز از F || نجویم NFKA:
خواهی KA: خواهی PONF
نخواه

- 12 (2) و هر سه مصمصام غیر تست در قطع نظر از اغیار ، زیرا که این کار
 بود که بجائی رسد که عاشق غیر بود و معشوق هم غیر بود ، و این
 سلطنت تابش عشق بود زیرا که قوت کمال عشق از اتحاد بود و درو
 15 تفصیل عاشق و معشوق در ننگینج ، آنکه وصال فراهم رسیدن داند و از آن
 حال قوت خورد آن نه حقیقت عشق بود

بیت

- 18 بد عهدم و با عشق تو ام نیست نفس گر هرگز گویمت که فریادم رس
 خواهی ب وصال کوش و خواهی بفراق من فارغم از هر دو ، مرا عشق تو بس
 (3) عشق باید که هر دورا بخورد ، تا حقیقت الوصال در حوصله عشق
 21 بود امکان هجران برخیزد . و این هر کس فهم نکنند ، چون وصال انفصال
 بود انفصال عین وصال بود ، پس انفصال از خود عین اتصال بود ،

12 و هر : هر K || این کار NFA : این کاری K غیر آن PO || **13** رسد POKA :
 برسد F نرسد N || هم غیر بود A : هم غیر N غیر بود OF غیر PK || و این :
 این O || **14** عشق بود : عشق است P || قوت : -- P || و درو : و در N ||
15 در ننگینج A : ننگینج N نبود PFK شود O || وصال NFKA : وصال را PO ||
 و از آن FK : و ازین PONA || **16** حال A : -- F حالی N حالت POK ||
 قوت خورد : خود O || آن نه حقیقت NA : نه POFK

17-19 بیت ... تو بس NF : -- POKA

- 18** a بد N : بر F || b گر هرگز گویمت که فریادم N : هرگز نکویمت بفریادم F ||
19 a و خواهی N : خواهی F || **20** عشق KA : عاشق PO فصل عشق NF ||
 که PONKA : تا F || **21** بود امکان PONFA : شود از کار K || هر کس K :
 کس ONA کم کسی F کس که P || نکنند : کند F || **22** انفصال از
 ONFKA : انفصال او از P

- اینجا قوت بی قوتی بوذ و بود نابوذ و یافت نایافت ونصیب بی نصیبی
- (4) و اینجا هرکس راه نبرد، که مبادئی او فوق النهایاتست، نهایت او در 24
 ساحت علم کی گنجزد و در صحرای و هم کی آید، و این حقیقت دُرِیست در صدف
 و صدف در قعر دریا و علم را راه تا بساحل بیش نیست اینجا کی رسد
- (5) اما چون علم غرقه شود یقین گمان گردد، از علم و از یقین ظنی متواری 27
 بر آید تا در لباسِ تلبیس «ظَنَنْتُ» (۲۰/۶۹) بدرگاهِ تعزُّزِ این حدیث گذر
 یابد، «أَوَّلُ ثَوْمُنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ» (۲۶۰/۲) اشارت بزمین چنبن کاری بوذ،
 «أَنَا عِنْدَ ظَنْرٍ عَبْدِي بِي فَلْيُظَنَّ بِي مَا شَاءَ» همین بوذ، فالعبدُ متصل بالظن 30

23 قوت بی NEKA : قوت وی بی PO || و بود NKA : F و بود وی PO ||
 نابوذ ONEKA : نا بودی P || و یافت NKA : یافت F و یافت وی PO || یافت نایافت
 و بود نابوذ K || و نصیب NEKA : و نصیب وی PO || بی نصیبی ONF : بی نصیب PKA ||
24 کس NK : کسی POFA || او : F - || النهایاتست NFA : النهایه است K
 النهایتست O نهایت است P || نهایت POFK : و نهایت NA || **25** و هم NF :
 اندیشه POKA || و این حقیقت NA : و این K این POF || دریست POF :
 در است NKA || **26** و صدف : F - || در قعر دریا FK : در در دریا نیستی A
 در دریای نیستی N در دریا PO || راه تا بساحل پیش A : بساحل پیش راه F
 راه بساحل پیش POK راه تا ساحل پیش N || اینجا : آنجا F || **27** علم : O - ||
 غرقه NF : غرق POKA || گردد : شود K || از علم : و از علم P || **28** بر آید NA :
 بر آرند F بر آورند PK پردازند O || تلبیس : ظننت O || **29** و لکن : - || لطمین
 ظنت F ظن K طینت N ظنی PO || گذر NEKA : راه PO || **29** و لکن : - || لطمین
 فلی N || بزمین چنبن کاری POF : باین چنبن کاری KA بچنبن کار N ||
 بوذ NEKA : دارد PO || **30** فلیظن بی ما شاء همین بوذ NA :-- POFK

والظنُّ متصلٌ بالربِّ ، آن ظنّ غَوَاصِ این بحراست ، مگر آن گوهر بدستش
افتد یا او بدستِ آن گوهر افتد

33 (6) ملامتِ خلقِ برای آن بوذ تا اگر یک سرِ موی از درونِ او بیرون

می نگرد یا از بیرونِ متنفّسی دارد یا متعلّقی - منقطع شود ، چنانکه غنیمتِ
او از درونِ می بوذ هزیمتش هم آنجا بوذ « اعوذُ بك منك » ، شبع وجوعش

36 از آنجا بوذ « أَشْبَعُ يَوْمًا واجوع يَوْمًا » ، بیرون کاری ندارد

بیت

این کویِ ملامتست و میدانِ هلاکِ وین رامِ مقامرانِ بازندهٔ پاکِ

39 مردی باید قلندری دامنِ چاکِ تا برگذرذ عیاروار و ناباکِ

31 بالرب : -| تعالی عن الاتصال K || آن ظن NFA : این ظن PO آن K ||
این بحر NFKA : آن بحر یقین PO || است : بود F || گوهر بدستش POA :
کوهرش بدست NF در بدستش K || **33** برای آن NFKA : برای این PO ||
تا OFKA : كه تا N تا آنكه P || اگر NFKA : اگر کسی PO ||
یک سرِ موی FK : یکسرِ موئی PO سرِ یک موی A || از درونِ او FA :
از درونِ وی K او N از درونِ و PO || **34** می نگرد PONA : آید K نکرد F ||
متنفّسی PONFK : متنفّر (؟) A || دارد PNFKA : - O || متعلّقی : +
دارد K || **35** او : - O || **35-36** شبع وجوعش از آنجا بوذ PONA : شبع
وجوعش ازو بوذ K شبع از آنجا بوذ وجوع از آنجا F || **36** اشبع بوما واجوع
یومین PO || کاری PONFK : کار A || **37** بیت NFA : شعر K ابیات O رباعی P ||
38 b مقامران بازندهٔ پاک POFKA : مقام بران بازندهٔ N || **39** a قلندری POFKA :
قلندر N || دامن چاک POFA : ودامن چاک N که من خاک K || b ونا باک FK :
وچالاک A چالاک N بی باک O بی باک P

بطمع کار از اغیار برگردد و روی در کار آورد و باک ندارد تا درست آید

بیت

- 42 بل تا بدرند پوستینم همه پاک از بهر تو ای یارِ غیارِ چالاک
در عشق یگانه باش و از خلق چه باک معشوق ترا و بر سرِ عالم خاک
(7) پس یکبار دیگر سلطنتِ غیرتِ معشوق بتابد ، ملامت بانگ
45 بر سلامت زنده رویش از خود بگرداند ، در حقِ خود ملامتی گردد ،
« رَبَّنَا ظَلَمْنَا » (۲۳/۷) اینجا روی نماید
(8) پس یکبار دیگر غیرتِ عشق بتابد رویش از معشوق بگرداند ،
48 زیرا که بطمع معشوق از خود برخاسته است ، داغ بر طمع او نهد ،
نه خلق و نه خود و نه معشوق ، تجرید بکمال بر تفریدِ عشق تابد ، توحید

40 بطمع ... آید NEKA : بیت دیگر هم برین معنی گفته است O دیگر همدین
معنی گفته اند P | بطمع NFK : بر طمع A | تا درست آید NF : KA — ||
41 بیت ONA : شعر K رباعی P ، — F || 42 a بل : بد O || b چالاک N :
و چالاک PO تا باک FK و تا باک A || 43 a و از POF : وز NK از A ||
b معشوق POKA : معشوقه NF || ترا ONEKA : مرا P || سر : — همه O ||
44 بتابد FA : بتاود N نیاید (؟) K بیاید PO || بانگ NF : باز KA بار PO ||
45 رویش POFK : و رویش NA || بگرداند PNFK : برگرداند OA
47-48 در حق ... بگرداند : F —

45 در حق خود POK : و در خود NA || 47 بتابد NKA : بیاید PO ||
رویش NK : و رویش POA || بگرداند : برگرداند O || 48 بطمع PONKA :
طمع F || خاسته POFK : خواسته NA || داغ NEKA : دل PO || نهد ONK :
نهد FA نهد P || 49 و نه خود و نه NKFA : نه خود نه PO || معشوق : — داند K ||
تجرید بکمال PONK : تجرید و کمال A کمال تجرید F || بر : — O || تفرید عشق
PONFA : تفرید K || تابد F : تاود A نابد K نازد N یابد PO || 50-49 توحید
اورا و او خود هم : توحید اورا و او و خود هم N توحید اورا و او خود F توحید
وجود ... خود هر (؟) K توحید خود هم PO

اورا و او خود هم توحید را بُوَد ، درو غیری را گنجایش نَبُود ، مادام که با او
 51 بُوَد قیام او بدو بُوَد و قوت او هم ازو بُوَد ، عاشق و معشوق اورا همه
 غیر بود

(9) چون بیگانگان ازین مقام علم خبر ندارد و اشارتِ علم بدو
 54 نرسد ، چنانکه عبارتش بدو نرسد ، اما اشارتِ معرفت برو دلالت
 کند که معرفت را حد و آخرش نَبُود (۴) یک حد او با خرابه است ، نه چون
 علم که حدود او همه عمارتست ، اینجا تلاطم امواج بحارِ عشق بُوَد ، بر خود
 57 شکنند و بر خود گردند

بیت

ای ماه بر آمدی و تابان گشتی کرد فلک خویش خرامان گشتی
 60 چون دانستی برابر جان گشتی ناگاه فرو شدی و پنهان گشتی

51-50 درو ... بدو بُوَد : — F

50 درو KA : و درو ON ، — P || غیری را گنجایش : غیری را کنجای A غیری را
 کنج NK غیری کنجایش O غیری را درو کنج P || 51-50 مادام که با او بُوَد :
 مادام با او بُوَد A مادام که او بُوَد N ، — POK || 51 قیام او بدو NA : قیام او هم
 با او K قیام او هم بدو PO || وقوت او PONKA : وقوت F || عاشق PONFA :
 و عاشق K || اورا همه PNEK : اورا هم A هم اورا O || 52 غیر : غیرت P || 53 ازین
 مقام علم خبر ندارد NK : ازین مقام خبر ندارد A ازین مقام علم و خبر ندارند F
 علم ازین مقام خبر ندارد PO || 54 چنانکه ... نرسد : — F | چنانکه POA :
 چنانچه NK || برو NA : بروی K بوی F بدو PO || 55 حد و آخرش نَبُود یک حد او با
 خرابه است A : حد و آخرش نبود حد او با آخر ابدست N یک حد و اجزائیت OK
 یک حد با خرابیت F یک جز و اجزائیت P || 56 حدود او PONF : حدودش K
 حدود A || همه NKFA : را PO || امواج بحار POFA : امواج N ||
 بر ONFKA : چون بر P || 57 و بر POKA : و هم بر NF || گردد POKA :
 کدرد NF || 58 بیت ONFA : شعر K رباعی P || 59 a و : — O || b گرد
 PONFK : کردی A || 60 a چون دانستی PONKA : دانسته شدی که F || برابر
 جان کشتی POA : برابری جان کشتی K عاشق روی توام NF

(10) هم او آفتاب وهم او فلک ، هم او آسمان وهم او زمین ، هم او عاشق وهم او معشوق وهم او عشق ، که اشتقاق عاشق و معشوق از عشقت ، چون عوارض اشتقاقات بر خاست کار باز بایگانگی حقیقت 63 خود افتاد

5.

فصل

ملاط در عاشق و معشوق و خلق گیرم که همه کس در آن راه برد ، اینجا نقطه هست مشکل و آن ملاط در عشق است ، که چون عشق 3 بکمال رسد روی در غیب نهد و ظاهر علم را وداع کند ، او پندارذ که رفت و وداع کرد و او خود در درون خانه متمکن نشسته بود ، و این از عجایب احوالت ، وداع در رفتن بود نه وداع بر رفتن ، و این از مشکلات 6

61 وهم او فلک NA : هم او فلک PFK هم فلک O || هم او آسمان PNFA : وهو آسمان O || وهم او زمین PA : هم او زمین NFK ، - O || 61-62 هم او عاشق NFA : وهو PO || 62 وهم او معشوق POA : هم او معشوق NFK || عشق ... از : F - || 63 عوارض اشتقاقات N : عوارض اشتقاق PO عوارض و اشتقاقات FKA || بر خاست : F - || باز K - : NFA او PO || بایگانگی PONFA : بیکانگی K || حقیقت PONFA : - K || 64 افاد POFA : افتد NK

2 عاشق NFA : عشق عاشق PO || کس (کسی A) دران راه برد OA : هم کس بدان راه نبرد K را راه بود دران F کس را درو راه بود N را دران راه برد P || 3 اینجا نقطه هست N : اینجا نقطه هست A اینجا نکته هست K اینجا نقطه هست F اما اینجا دقیقه است O اما دقیقه است P || مشکل : + همه کس بدو راه نبرد N || 4 در غیب POA : در غیب (!) خود K بغیث F در غیب N || و ظاهر علم را ظاهر را N || او POFA : و K ، - N || 5 و او FKA : او PO درون PONFA : اندرون K || نشسته بود FKA : نشسته باشد N کشته است P || 6 وداع POKA : آن وداع F این وداع N || در من PONKA : در رفتن نه وداع رفتن بود F

این حدیث است و کالِ کالست ، هر کسی بدو راه نبرد ، و مگر اشارت
بذین معنی بود آنچه گفته اند :

9

بیت

ولیکن هوا چون بغایت رسد شود دوستی سر بسر دشمنی

6.

فصل

ملاطمت بتحقیق عشق

3 هم بود که عشق رخت برگیرد و عاشق خجل شود از خود و از خلق و از
معشوق ، در زوال عشق متأسف باشد بر آن دردی بخلیفتی بماند آنجا
بدلِ عشق مدتی ، آنگاه تا خود بکجا رسد آن درد ، و آن نیز رخت

7 هر کسی بدو راه نبرد K : و هر کسی راه بآن نبرد F و هر کسی بدو راه نبرد N
هر کسی را با او (بدو O) راه نبود OA هر کسی را راه بدو نبود P || و مگر NA :
مگر POFK || 8 بذین NKA : به این F برین PO || آنچه PNFA : که OK

1 فصل POFKA : - N || 2 بتحقیق A(?)PONF : در تحقیق K | ملاطمت در تحقیق
عشق : این کلمات در K بحروف سرخ نوشته شده و راجع بعنوان فصل میباشد و در
نسخهای دیگر راجع بمن می نماید || 3 که عشق رخت برگیرد و عاشق خجل شود :
که عشق رخت برگیرد او (و N) خجل شود NA که عاشق خجل شود K اگر
خجل شود F که خجل شود PO || 4 در PNFA : و در O و بر K || باشد ONFA :
شود K بود P || بر آن N : بر آن A بدن F زیرا که PO ، - K || بخلیفتی
PONFK : بخلیفتی A || بماند PONF : نماید KA || 5 آنگاه FA : آنکه
N ، - POK || تا خود بکجا رسد آن درد و آن N : تا بکجا رسد آن درد
و آن A تا خود بانجا رسیده بود که آن درد K تا خود بکجا رسد از درد آن F
تا خود بکجا (یکجا P) رسد آن درد PO

بر گیرذ تا کاری تازه شود، و نیز بسیار بوذ که عشق روی بپوشد از 6
 زرق (؟) نمایش عشقی و دردی نمودن گیرذ که او بوقلمون است هر زمانی
 رنگی دیگر بر آورد، و گاه گوید که رفتم و رفته نباشد

7.

فصل

عشق را اقبالی و ادباری هست زیادتی و نقصانی و کالی، و عاشق را 1
 درو احوالست، در ابتدا بوذ که منکر بوذ آنگاه تن در دهد، آنگاه 3
 ممکن بوذ که متبرّم شود و رام انکار دیگر باره رفتن گیرذ، این احوال
 باشخاص و اوقات بگردد: گاه بوذ که عشق در زیادت بوذ و عاشق برو منکر،
 و گاه بوذ که او در نقصان بوذ و خداوندش بر نقصان منکر، که عشق را 6

6 شود PONFA: بسود K || و نیز بسیار بوذ که NA: و بسیار بود نیز که PK
 و بسیاری بود نیز که F و بسیار بود که نیز O || عشق PONKA: F- || 7 زرق F:
 ورق PONKA || عشقی PNFA: عشق OK || و دردی NFA: و درد K و در
 هر رنگ O و در هر رنگی P || بوقلمون است POF: ابو قلمونست K بوقلمون
 و قسمت NA || 8 رنگی دیگر بر آورد و (و: - O) گاه POFA: برنگی
 و گاه K رنگی دیگر بر آرد و گاه F رنگی دگر بر آورد N || که ONA: PFK- ||
 و رفته نباشد A: و نرفته باشد POK و نه رفته بود F و رفته باشد N

2 اقبالی POFK: اقبالی NA || هست: هست و O است P || زیادتی و نقصانی
 PONKA: زیادت و نقصان F || و کالی PONA: و کالی K و کالی هست F || و عاشق را
 PONFK: و عشق را A || 3 بوذ که NKA: که F، - PO || 4-3 منکر بوذ
 آنگاه تن در دهد آنگاه ممکن بوذ که PK: منکر بود آنگاه ممکن بود F منکر بود N
 منکر بود که O، - A || 4 متبرّم شود FKA: متبرّم شود PO، - N || و راه انکار
 N: و دیگر بار راه انکار PO || این احوال KA: این حال F این N
 5 گاه بوذ که K: گاه ONFA و گاه P || عشق در NFKA:
 منکر در P || بوذ PONFA: K- || 6 و گاه بوذ که: گاه بود که K
 || بوذ و PONFA: K- || که عشق را PONFA: و عشق را K ||

قلعه عاشق در خویشتن داری می باید گشاذ تا رام شود و تن در دهد

بیت

9 با دل گفتم که راز با یار مگو زین بیش حدیثِ عشق زنهار مگو
دل گفت مرا که این دگر بار مگو تن را بیلا سپار و بسیار مگو

8.

فصل

(1) خاصیتِ آدمی این نه بس است که محبوبیش پیش از محبتی بود؟
3 این اندک منقبتی بود؟ «يُحِبُّهُمْ» (ه/ه) چندان نزل افکنده بود آن
گذارا پیش از آمدن او که الی ابد الآباد نوش میکنند هنوز باقی بود
(2) جوانمردا، نزلی که در ازل افکنند جز در ابد چون استیفا توان

7 می باید گشاذ POK : می باید کشادن A می باید کشود N می باید F || 8 بیت NFA :
شعر K رباعی PO || 9 و 10 مگو PKA : مکوی ONF || 10 b و بسیار FKA :
بسیار PON

2 آدمی OK : آدم NFA عاشق P || این نه PONFK : نه A || بس است : بس
باشد P بسبب O || محبوبیش پیش از محبتی PONA : محبوب بس بس است محبتی K
محبوبیش از محبتی F || 3 این اندک منقبتی بود POA : این اندک منقبتی نبود K این نه
اندک منقبتی است F این نه اندک محبتی بود و منقبتی N || چندان POKA :
چندانی NF || نزل POFA : برک K بدل N || 3-4 آن گذارا NFK : از گذارا A
که این مشتی گذارا O آن مشتی گذارا P || 4 پیش از آمدن PONFA : نزکی پیش
از آمدن (؟) K || او NFKA : ایشان PO || الی ابد الآباد : الی ابد الآباد A ابد
الآباد K من الازل الی الابد NF تا ابد الآباد PO || میکنند NFKA : میکنند PO
هنوز POKA : و هنوز NF || باقی بود PONKA : باقیست F || 5 جوانمردا نزلی که F :
جوانمردا برکی کی A جوانمردی برکی که K جوانمردانرا که N جوانمردانرا P جوانمردانرا
نزلی O || افکنند NA : افکنده K افکنند F افکنند PO || ابد POFN : ابد
خود A ابد K آید N || توان NFA : تواند K تواند PO

- کرد؛ لا بل نُزلی که قِدَم در ازل افگند حدثان در ابد چون استیفا تواند
 کرد؟ «فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ» (۱۷/۳۲)
 (3) جوامردا، ازل اینجا رسید، ابد بنهایت نتواند رسید، نزل هرگز
 تمام استیفا نیفتد، اگر بسر وقت خویش بینا گردی بدانی که قاب قوسین
 (۹/۵۳) ازل و ابد دل تست و وقت تو

9.

فصل

- (1) سِرّ آن که عشق هرگز تمام روی بکس ننماید آنست که او
 مرغِ ازلست اینجا که آمده است مسافر ابد آمده است، اینجا روی
 بدیده حدثان نماید که نه هر خانه آشیانِ او را شاید که آشیان از جلالتِ

7-6 لا ... کرد : O — | 6 نزل PONFA : ترکی K | حدثان در ابد F : حدثان
 در اید A چون حدثان در اید N حدیث ان در اید K حدثاً در اید PO | 6 چون
 استیفا تواند NF : چون استیفا توان A استیفا توان K استیفا تواند PO ||
8 جوامردا PNFA : جوامردی K جوامرد O || ابد بنهایت نتواند رسید A : بدینجا
 نهایت نتواند رسید K ابدزا بنهایت نتوان رسید F ابد بنهایت نه رسید N ابد هرگز
 بنهایت نتواند رسید PO || 9 تمام استیفا PONE : تمامی استیفا K استیفا تمام A
10-9 اگر ... تو : — A

9 خویش N : خود K، —POF || گردی PONF : شوی K || قاب قوسین NFKA :
 تاب آفتاب PO || **10** ازل و ابد PONKA : ابد و ازل F || دل : —O || وقت PONFA :
 بوقت K || تو NFKA : تست PO

2 آن که OA : این که PFK آن N || عشق هرگز NFA : هرگز عشق POK ||
 تمام روی ONA : روی تمام K روی F تمام روی P || آنست که او NFA : که
 دست که K دانست او O بل آنست که او P || **3** اینجا که PO : اینجا NA که اینجا FK ||
 است N : مسافر به آمده است K مسافر آمده است A مسافران
 F— || روی : بروی P || **4** بدیده حدثان PONKA* : بحدثان F ||
 نماید K || آشیان A : آشیانه N، —POFK || شاید PONKA :
 شاید || آشیان POFA : آشیان K، —N

ازل داشته است ، گاه گناه وا ازل پَرَد و در نقابِ پردهٔ جلال و تعزّرِ خود
6 شود ، و هرگز روی جمال بکمال بدیدهٔ علم ننموده است و ننماید

(2) برای این سرّ اگر وقتی نقد^(۹) امانت ویرا بیند آن وقت بَوَد که
از علایق و عوایقِ اینجائی واز رهد^(۹) واز پندارِ علم و هندسهٔ وَهم
9 و فیلسوفیِ خیال و جاسوسیِ حواسِ باز رهد

[غزل]

بیاور آنک دلِ دوستان بهم کشدا نهنگوار غمان از دلم بدم کشدا
12 چو تیغِ باذه بر آهنجم از نیامِ قدح زمانه باید کز پیشِ من ستم کشدا
بیار^(۹) پورِ مغان را بده بیورِ مغان] که روستم را هم رخسِ روستم کشدا
که ایشان هر دو آنجائی اند نه اینجائی

5 وا ازل پَرَد و در FA : بزبان برد در K وا ازل بود در N او (O-) در ازل
پرد در PO || 5-6 نقاب پردهٔ جلال و تعزّرِ خود شود NF : تعزّرِ خود شود POA
تعزّرِ خود بود K || 6 بکمال بدیدهٔ علم ننموده F : بدیدهٔ علم ننموده A بکمال بدیدهٔ علم
نموده K بدیدهٔ علم بکمال نموده N با کمال بدیدهٔ علم ننموده P خود بکمال بدیدهٔ
علم ننموده O || 7 برای این سرّ اگر NFA : ورا این سرّ اگر K برای این سرّ که
تا اگر PO || وقتی PONFA : K- || نقد PO : نقطه NFKA || ورا
بیند NA : اورا بیند PF اورا می بیند O و دیانت K || بود : P- || 8 و عوایق
POFKA : واز عوایق N || اینجائی PF : اینجا ONK ، A- || واز رهد F :
وار زهد NA باز رهد K وادهد O وارهد P || و هندسهٔ PONFA : و اندیشه دهد K ||
9 و فیلسوفی PKA : فیلسوفی ONF || و جاسوسی حواس K : واز جاسوسی A و جاسوسی
طبیعت PO و جاسوس N ، -F || باز رهد NFKA : رسته باشد PO

10 - 13 a | غزل ... قدح | NA - POFK

10 غزل A بیت N || 11 بیاور A : بیار N || آنک A : آنچه N || بدم N :
بدر A || 12 a باذه A : یاره N || آهنجم A : ایچم (۹) N || نیام A : میان N ||
12 b - 13 a زمانه ... مغان A : - POFKN 12 b پیش ؟ : پیش A و لعله نیش- ؟ ||
13 b روستم (رستم) را POKNA : رخت رستم را F || کشدا A : کشد PONF
کشد K || 14 که PONFA : K- || آنجائی اند نه اینجائی PONF : آنجا اند
نه اینجا A انخاد و نه اینجا K || - که ایشان هر دو از عالم ملکوتند نه از عالم ملک N

10.

فصل

- او مرغ خودست و آشیان خودست ، ذات خودست و صفات خودست ،
 3 پر خودست و بال خودست ، هوا خودست و پرواز خودست ، صیاد خودست
 و شکار خودست ، قبله خودست و مستقبل خودست ، طالب خودست و مطلوب
 خودست ، اول خودست و آخر خودست ، سلطان خودست و رعیت
 6 خودست ، مصمما خودست و نیام خودست ، او هم باغست و هم درخت ،
 هم شاخست و هم ثمره ، هم آشیانست و هم مرغ

1 فصل PONFK: A- || 2 ذات ... و صفات خودست : و ذات ... و صفات خودست PK
 و ذات خودست A ذات خودست و صفات خود F و صفات خودست و ذات خودست N
 و ذات خودست و صفات O || 3 پر OF : و پر PNKA || و بال خودست PONKA : و بال
 خود F || هوا خودست : و هوا خودست POK و هوای خودست NA ، - F ||
 و پرواز خودست PONKA : و پرواز خود F || 3-4 صیاد ... و شکار خودست :
 و صیاد ... و شکار خودست NA و صید ... خودست PO صید ... خود F ، - K ||
 4 قبله K : قبله F و قبله PONA' || و مستقبل خودست K : و اقبال خود F و اقبال
 خودست N ، - POA || طالب خودست NFK : و طالب خودست PO و طالب A ||
 5 خودست PONKA : خود F || اول NFKA : و اول PO || و آخر خودست
 PONKA : و آخر خود F || سلطان NFKA : و سلطان O || 5-6 و رعیت خودست
 ONKA : و رعیت خود F | 5-7 سلطان ... و هم مرغ : و هم باغست و هم درخت و هم ثمره
 و هم آشیان و هم مرغ و هم سلطان خودست و رعیت خودست و مصمما خودست و نیام
 خودست P | 6 مصمما NFKA : و مصمما O | و نیام خودست ONKA : و نیام
 خود F | 6-7 او هم ... و هم مرغ : او ... درخت هم آشیان و هم مرغ و هم ثمره A
 هم باغست و هم درخت و هم مرغ هم آشیان هم شاخست و هم ثمره هم صیاد هم شکار K
 او هم ... درخت هم آشیانست و هم مرغ هم شاخست و هم ثمره F او هم ... درخت
 و هم ... ثمره و هم ... مرغ N و هم ... درخت و هم ثمره و هم آشیان و هم مرغ O

بیت

9 ما در غمِ عشقِ غم‌گسارِ خویشیم شوریده و سرگشته کارِ خویشیم
محنت‌زدگانِ روزگارِ خویشیم صیادانیم و هم شکارِ خویشیم

11.

فصل

(1) کرشمه حُسنِ دیگرست و کرشمه معشوقِ دیگر ، کرشمه حسن را
3 روی در غیری نیست و از بیرون پیوندی نیست ، اما کرشمه معشوق و غنچ
و دلال و ناز : آن معنی از عاشق مددی دارد ، بی او راست نیاید ، لا جرم
انجا بُوَد که معشوق را عاشق در باید ، نیکوئی دیگرست و معشوقِ دیگر

حکایت

6

آن ملک که گلخن‌تابی بر وی عاشق بُوَد و وزیر با او گفت .
ملک میخواست که او را سیاست کند ، وزیر گفت : تو بعدل معروفی ،

8 بیت NFA : شعر K رباعی PO || 9 a ما POEKA : N تا || عشق PONFA :
خویش K || b کار POEK : NA کاری || 10 a محنت‌زدگان PO : سودازدگان
NFKA || روزگار PONFK : روزکاری A || A b و هم PONFA : و خود K ||
شکار PONFK : شکاری A

2 معشوق O : معشوق PNFKA || کرشمه حسن NFKA : که کرشمه حسن O
که گفته حسن P || 3 غیری نیست NFA : غیری K غیر نیست P غیریت است O ||
پیوندی نیست PONKA : پیوندی ندارد F || معشوق POEKA : معشوق N ||
4 آن NFKA : این PO || بی او راست NFKA : بی او O که بی او راست P ||
لا جرم PONKA : — F || 5 نیکوئی : نیکی N || 7 تابِ بر وی PONA : تاوی
در وی K تابِ بر وی F || بُوَد POKA : شد NF || و وزیر با او گفت A : — N
وزیر با او بگفت OK وزیر با او گفت P وزیر ملک با وی بگفت F || 8 ملک ...
کند : او خواست که او را سیاستی کند A و خواست که او را سیاست کند K ملک
میخواست تا او را سیاست کند F ملک میخواست که او را سیاستی فرماید N او خواست
که او را سیاست کند PO || گفت PONF : + که KA || معروفی PONKA : مشهوری F

- این لایق نبوذ که سیاست کنی بر کاری که آن در اختیار نیاید، از اتفاق 9
 راه گذر ملک بر گلخن آن گذا بود و او هر روز بر راه نشسته بودی
 منتظر تا ملک کی بر گذرد، و ملک چون آنجا رسیدی کرشمه معشوق
 پیوند کرشمه جمال کردی، تا آن روز که ملک می آمد و او نشسته نبوذ 12
 و ملک کرشمه معشوق در پیوسته بود آن کرشمه معشوق را نظاره نیاز
 عاشقی در بایست، چون نبوذ او برهنه بماند که محل قبول نیافت، بر ملک
 تغییری ظاهر گشت، وزیر زیرک بوذ بفرست آنرا در یافت، خدمتی 15

9 سیاست PONFK : سیاستی A || کنی PONFA : کند K || بر PONKA : F —
 که آن ... نیاید FK : که در اختیار نیاید NA که دران اختیار نبود P آن اختیاری
 نبود O || **9-10** از ... گلخن : و اتفاق راه گذر ملک بر گلخن A از اتفاق را گذار
 بر گلخن K و از اتفاق ره گذر ملک بر F و از اتفاق ره گذر ملک بر گلخن N
 و از اتفاق راه آن ملک بر گلخن PO || **10** روز PNFKA : روزی O || **10-11** بر راه
 ... تا N : بر راه نشسته منتظر تا FA بر راه بگذشتی منتظر بودی تا K بر راه منتظر
 نشسته بودی تا PO || **11** کی NF : — POKA || بر گذرد : بگذرد O || و ملک
 چون POKA : چون ملک F و ملک N || **12** کرشمه : — N || معشوق
 NFKA : + را PO

12-13 کردی ... معشوق : F —

12 تا آن روز که NKA : تا روزی PO || می آمد PONA : آمد K ||
 و او نشسته نبوذ ONA : و گلخن تباو سته بود K کدا بر راه نبود P || **13** و ملک
 NKA : ملک PO || آن NF : و K ، — POA || معشوق را ONFKA : اورا P ||
14 عاشقی ONFKA : عاشقی P || بایست NFKA : می بایست PO || چون NFKA :
 چون کدا PO || بماند PONK : ماند FA || قبول NF : — POKA ||
14-15 بر ملک تغییری K : تغییری NFA و (O—) تغییری در وی PO || **15** گشت
 PNKA : آمد F شد O || زیرک NKA : نیک زیرک PO مترصد آن حالت F ||
 بفرست آنرا در یافت F : بفرست آن در یافت P بفرست در یافت O حسن آن نه یافت A
 بسجی آن در یافت K حسن کرد ان را بیافت N

بکرد وگفت که ما گفتیم که اورا سیاست کردن هیچ معنی ندارد که ازو
زیانی نیست ، اکنون خود بدانستیم که نیازِ او در می باید

18 (2) جوانمردا ، کرشمه معشوق در حسن و کرشمه حسن همچون ملح

در دیگ بیاید تا کمال ملاحظه بکمال حسن پیوندد ؛ جوانمردا ، چه گوئی
اگر با ملوک گفتندی که او از تو فارغ شد وبا دیگری کاری بر ساخت

21 ما وعاشق شد ، ندانم تا هیچ غیری از درون او سر بر زدی یا نه

بیت

هرچه خواهی بکن ای دوست مکن یار دگر

کانگهی پس نشود با تو مرا کار دگر

24

16 بکرد NKA : کرد FO واجب دید F || وگفت که NA : وگفت POK گفت F ||

اورا سیاست کردن NKA : سیاست برو F سیاست کردن او P سیاست کردن O ||
معنی ONFKA : وجه P || که - O || 17 زیانی نیست PONA : زیان نبود K هیچ زیانی

نیست F || خود : (بعد از) او K || بدانستیم NKA : ندانستم O دانستم P معلوم شد F ||

نیاز او NFA : زیان او K ناز را نیاز او PO || در می PONKA : می در F ||

18 وکرشمه حسن POKA : NF- || ملح PNA : نمک OFK || 19 در PONFA :

K - || بیاید PONKA : در باید F || بکمال : جمال P || جوانمردا : - O ||

20 اگر : - A || گفتندی PONF : گفتند A کفتی K || او : - O ||

21-20 وبا ... شد : - PO | کاری بر ساخت NA : کار بر ساخت F شناخت K |

21 شد NKA : کشت F || تا هیچ PNFKA : چه O || غیری ONKA : غیرت PF ||

از ... زدی PO(?)KA : از درونش سر زدی F سر از درون او بر زدی N ||

یا نه : - ان الله لا یغفر ان یشرك به ویغفر ما دون ذلک لمن یشاء (۴/۸) N ||

23 یار PONFK : یاری A || 24 کانگهی پس نشود (نبود) PO : کانگهی می نشود A

وانگهی پس نشود K که ازان پس نشود F که پس آنکه نشود N || دگر (دیگر)

POF : بسر NKA || - تا پنداری که این طامامت حاشا وکلا که این ترجمه این

آیتست که فرمود قوله تعالی ان الله لا یغفر ... ما دون ذلک لمن یشاء F

(3) عشق رابطه پیوندست ، تعلق بهر دو جانب دارد ، اگر نسبت او در سمت عاشق درست شود پیوند ضرورت بود از هر دو جانب که او خود مقدمه یکست

27

12.

فصل

- سر روی (؟) هر چیزی نقطه پیوند اوست ، و آیتی در صنع متواراست ،
 وحسن نشان صنعت ، و سر روی (؟) آن رویست که روی درو دارد ، و تا آن
 سر روی (؟) نه بیند هرگز آیتی در صنع وحسن نه بیند ، آن روی جمال
 « وَیَتَقَى وَجْهَ رَبِّكَ » (۲۷/۵۵) است ، دیگر خود روی نیست که « کُلُّ مَنْ
 علیها قَانِ » (۲۶/۵۵) ، و آن روی قبح است تا بدانی

6

25 رابطه NFKA : واسطه PO || تعلق POFK : و تعلق NA || نسبت PONKA :
 نسب F || 26 در سمت NA : با جانب FK در حدیث PO || عاشق PONFA :
 عشق K || شود : آید P || بود PNFA : شود OK || كه : — O ||
 27 مقدمه PONFA : در مقدم K

2 سر روی : سروروی FA سروروی PON بر روی K || اوست ... متواراست
 PONFA : است K || 3 صنعت POFKA : صنع اوست N || و سر روی آن رویست که :
 و سروروی آن رویست کی FA و سروروی آن رویست که N ودلات بر آیت وحسن رصنع
 آن روی است که K و آن (آن — O) سروروی آن دروست که PO || روی (رو F)
 درو دارد PONE : روی دو رو دارد A روی درو باید K || 3-4 و تا ... بیند :
 و نشان سر وی نبیند A و با آن بر روی پیوند K و تا آن سروروی نبیند F و تا آن سروروی
 نه بیند N و (— O) تا این (آن O) سروروی نه بیند PO || 4 آیتی PONFA : آیت K ||
 در صنع وحسن K : و صنع وحسن A صنع وحسن N وحسن و صنع F و صنعی وحسنی
 PO || آن NF : و آن K از POA || 5 ربك : + ذوالجلال PN + والاكرام N ||
 دیگر POFKA : دگری N || كه : — K || 6 و آن POF : آن NA ، — K ||
 قبح : هیچ PO || تا بدانی PONA : تا دانی K و تا دانی F

13.

فصل

- (1) دیده حسن از جمال خود بر دوخته است که کمال حسن خود را
 3 در نتواند یافت الا در آینه عشق عاشق ، لا جرم ازین روی جمال را
 عاشق در باید تا معشوق از حسن خود در آینه عشق و طلب عاشق قوت
 . تواند خورد ، و این سرّی عظیمست و مفتاح بسیار اسرارست
 6 (2) پس خود عاشق بحسن معشوق از معشوق نزدیک تراست که
 معشوق بواسطه او قوت میخورد از حسن و جمال خود ، لا جرم عاشق
 معشوق را از خودی خودش خود تراست ، و برای اینست که برو از دیده
 9 او غیرت برد ، و اندرین معنی گفته است :

بیت

یارب بستان داد من از جان سکندر کو آینه ساخت که در وی نگری تو

2 دیده حسن از جمال خود NFKA : معشوق دیده حسن خود از جمال خود PO ||
 کمال : — N || خود را PONF : خود A که خود را K || 3 نتواند POFA : توان K ||
 عشق عاشق NEKA : عشق و طلب عاشق تا PO || 3-6 جمال را ... از معشوق : — N ||
 4 عاشق PKA : عاشق F ، — O | باید K : باید POFA | خود FA : خویش POK |
 و طلب عاشق : بطلب عاشق K | 5 و این POKA : این F | سرّی : سر A و : — A |
 بسیار FKA : کنوز PO | PO — نظم (رباعی P)

مستی فزودم ز رخس بی سبب نبود می بود جای بود حریف طرب نبود
 مستغفرم اگر تو بگوئی تو بوده او بود در طلب که مرا این طلب نبود

- 6 خود POKA : — F || 7 معشوق NF : — POKA || میخورد POFKA :
 بخورد N || 8 معشوق را POFKA : معشوق خود را N || خودی خودش NK :
 خودش A خودی خود POF || خود تر NFKA : نزدیکتر O خود نزدیکتر P ||
 و برای : و از برای A || 9 برد PONFA : است K || و اندرین ONA : و درین PF
 و نه ازین K || گفته است OF : گفت انکس کی گفت A گفته اند PK گفته است که N ||
 11 b آینه POF : آینه را NKA || که ... تو PONKA : تا تو در وی شکری F

- (3) اینجا که عاشق معشوق را ازو اوتر بوذ عجایب علایق پیوند تمهید 12
افتد بشرط بی پیوندی عاشق با خود ، تا بجائی رسد که اعتقاد کند
عاشق که معشوق خود اوست ، واگر در عین راندگی و فراق و نا خواست
بوذ پندارد که ناگزیرانست و معشوق خود اوست 15

بیت

- چندان نازست ز عشق (؟) تو در سر من تا در غلظم که عاشق تو بر من
یا خیمه زند وصال تو بر در من یا در سر این غلط شود این سر من 18

12 اینجا : اینجا P || اوتر OFKA : و اتو N او اقرب تر P || بوذ PONFA :
ست K || علایق پیوند NA : علایق K خلایق F بود علایق PO || 13 عاشق
PONKA : عشق F || با خود تا FA : تا خود PONK || بجائی رسد : اینجا برسد K ||
کنند PONFK : برد A || 14 عاشق که NA : که عاشق که K که OF عاشق P ||
اوست : + که انا الحق و سبحانی نکته آنست N || عین راندگی و NF : عین
راند که و A عین راید که K غیرت داند که PO || 15 بوذ PONFK : A - ||
پندارد PONFA : و پندارد K || ناگزیرانست و معشوق A : ناگزیرانست و معشوق K
ناگزیر ازانست که معشوقه F ناگزیر آنست که معشوق N تا کد رانست و معشوق PO ||
خود : A - || 16 بیت ONFA : شعر K رباعی P || 17 a نازست PNFA :
بارست K ناسازست O || ز عشق (؟ غیر موزون) POFKA : عشق N ||
b تو بر PNFK : تو در بر O || 18 a بر در PK : بر سر NFA در بر O ||
b غلط POF : هوس NKA || شود POFKA : رود N || (در لواغ عین القضاة
(ورق ۱۷ آ) این رباعی دیده میشود)

چندان بارست ز عشق با جان و تم کوئی که تو عاشق معشوق منم
دام غلط است این بکذار مرا تا در سر آن شوم که خویشتم

14.

فصل

معشوق با عاشق گفت : بیا ، تو من گرد ، که اگر من تو گردم آنگاه
 3 معشوق در باید و در عاشق بیفزاید و نیاز و در بایست زیادت شود ، و چون
 تو من گردی در معشوق افزاید ، همه معشوق بوذ عاشق نی ، همه ناز بوذ
 • نیاز نی ، همه یافت بوذ در بایست نی ، همه توانگری بوذ و درویشی نی ، همه
 6 چاره بوذ و بیچارگی نی

15.

فصل

(1) باشد که این کار بجائی رسد که از خودش غیرت آید و بر دیده
 3 خود غیرت برد ، و اندرین معنی گفته اند :

2 با عاشق NFKA : عاشق را PO¹ || من کردم که FK : من شو کی A من شو N
 من کرد O بر من کرد و P || من تو کردم FK : من تو شوم NA نه توی (؟)
 کردم O نه من کردم P || آنگاه POFK : آنکه NA || 3 و در عاشق ONFKA :
 عاشق عشق P || و نیاز و KA : و نیاز عاشق و OF و نیاز عاشق PN || 3-4 زیادت ...
 نی همه : -K || 4-5 عاشق ... یافت بوذ : -O | 4 عاشق نی FA : عاشق N
 عاشق نه P | 5 نیاز نی FA : نیاز K نیاز نه PN | یافت بوذ PNFA : یافته بود و K ||
 نی FA : نه PON ، -K || همه PONF : و همه A ، -K || 5-6 بوذ و درویشی نه همه
 چاره بوذ K بود و چاره A بود چاره F و چاره درویشی N بود و فقر نه و چاره بود O
 بود و چاره P || و بیچارگی : بیچارگی O || نی FA : نه ONK ، -P

1 فصل : -P || 2 باشد که NF-POKA || رسد PONFA : برسد K ||
 از خودش غیرت آید A : از خویش غیرتش آید K از خودش غیرت بود F از خودش
 غیرت N از خود غیرت آید P در خویش غیرت آید O || 3 خود : خودش PO ||
 و اندرین ONA : و نه ازین (؟) K و درین PF || معنی : + لایق این حال F ||
 اند NFKA : است PO

بیت

ای دوست ترا بخویشتن اوست نَیم وز رشکِ تو با دیده خود دوست نَیم
 غمگین نه از آنکه با تو اندر کویم غمگینم از آنکه با تو در پوست نَیم 6
 (2) و این نکته، بجائی می رسد وقت وقت که اگر روزی معشوق با جمال تر
 بُوذ او رنجور شود و خشم آیدش، و این معنی تا کسی را ذوق نبُوذ دشوار
 تواند فهم کردن 9

16.

فصل

عشق بحقیقت بلاست و انس و راحت درو غیرست و عاریتست، زیرا که
 فراق بحقیق در عشق دویست و وصال بحقیق یکیست، باقی همه پندارِ وصالست 3
 نه حقیقتِ وصال، و برای این گفت:

4 بیت ONFA : شعر K رباعی P || 5 a اوست نیم FA : دوست نه ام K
 دوست نیم PON || b نیم : نه ام K || 6 a غمگین نه از آنکه PA : نه غمگینم که K
 محزونم از آنکه F غمگین نه از آنم که N غم کنی از آنکه O || b-a اندر
 ... آنکه : - O | اندر کویم PNK : اندر کفتم A در کفر نیم F || b نیم :
 نه ام K || 7 و این : و آن O || نکته NK : نقطه F نقطه A لفظ PO ||
 که : - PO || روزی PONFK : روی A || با جمال تر NA : بجمالتر POFK || 8 و خشم
 PONFK : و اورا خشم A || ذوق : ذوق K || دشوار PONFA : K || 9 تواند
 فهم کردن A : تواند فهم کرد F فهم تواند کرد PK فهم تواند کردن N فهم شود O
 1 فصل PNKA : فصل غریب O ، بس F || 2 بحقیقت N : حقیقت FKA بحقیقت
 در PO || و انس NFA : و نفس K ، - PO || درو غیرست O : درو غیرت FA
 در غیب K درو غریب N درو غیرت P || و عاریتست PONKA : و عاریت F ||
 فراق : - P || 3 تحقیق NFKA : بحقیقت PO || در عشق POFA : - NK ||
 دویست POKA : دورست N || تحقیق POFK : بحقیقت NA || 4 وصال - O ||
 و : - K || گفت NFA : گفته اند POK

بیت

6 بلاست عشق منم کز بلا نپرهیزم چو عشق خفته بوذ من شوم برانگیزم
 مرا رفیقان گویند کز بلا پرهیز بلا دلست من از دل چگونه پرهیزم
 [درخت عشق همی روید از میانه دل چو آب بایزش از دیدگان فرو ریزم]
 9 اگر چه عشق خوش و ناخوشت اندم عشق مرا خوش است که هر دو بهم برآمیزم

17.

فصل

- (1) چون عشق بلاست قوت او در علم از جفاست که معشوق کند،
 3 آنجا که علم نبوذ خود حقیقت قوتش از یکی بوذ
 (2) تا حجت بر معشوق بوذ و تا پیوندی ضرورت وقت آید جنگی باختیار
 دوست دوست تر از ده آشتی دارد

5 بیت NFA : شعر K رباعی PO || a 6 منم کز NFK : ومنم کز A ومن آن کز O
 تو من از P || b 6 چو NF : چون POA چه K || خفه بوذ PFA : بود K خفه
 شود ON || من شوم NFA : من روم K من O شور من P || 7 b - 9 a بلا ...
 عشق : - F | 7 b من PON : ومن KA | 8 | درخت ... ریزم N : - POFKA |
 9 a اگر چه ... انده A : اگر چه ... خوش ناخوش است اندر K اگر چه عشق
 ترا ناخوشت و اندر N نظم (بیت P) اگر چه عشق خوشت و وفا خوش آمد
 عشق PO || b دو POFKA : دم N

1-14 فصل ... شود : K -

2 او در علم : در علم او A در علم NF او در علم PO || 3 علم NFA : علم PO ||
 قوتش PONA : خویش F || 4 و تا NF : یا OA و یا P || ضرورت PONA : در
 قوت F || جنگی PONA : خشک F || 4-6 باختیار ... و جنگ : - F |
 5 دوست دوست تر PO : دوست تر A دوست آید N | ده NA : ده هزار PO ||
 دارد POA : - N

- (3) ابتدای عشق از عتاب و جنگ در پیوندد که دل پاسِ انفاَس 6
او داشتن گیرد که ازو بر هیچ چیز اِغضا نتواند کرد [تا بعاقبت تأسَف
خورد و دستِ خود از ندامتِ فراق می خایند و دستِ تحیر بر فرقِ ندامت
میزند، میگویند : 9

بیت

- چون بود مرا با صنم خویش وصال با وی بعتاب و جنگ بودم همه سال
چون هجر آمد پسندیده گشتم بخیال ای چرخ، فضولیم، مرا نیک ببال! 12
پس در میانِ جنگ و صلح و عتاب و آشتی و ناز و کرشمه این حدیث
محکم شود

18.

فصل

- (1) خودرا بخودِ خود بودن دیگرست و خودرا بمعشوقِ خود بودن
دیگر، خودرا بخودِ خود بودن خامی بدایتِ عشق است، چون در رام 3

6 ابتدای NA : وابتدا P ودر ابتدای O | عتاب : + بود P || 7 ازو PONA :
از وی F || بر هیچ چیز PON : بر هیچ A هیچ چیز F || اغضا FA : انضا N
مواسا PO || کرد POA : کردن NF

12-7 [تا بعاقبت ... ببال] POA- : NF | 9-8 و دست تحیر ... میگوید N : F-

12 a آمد F : آید N || پسندیده گشتم F : پسند کردم N || بخیال N : بجمال F ||

b فضولم F : فضولم N

14-13 پس ... شود PONA : F -

13 جنگ و صلح و عتاب و آشتی و ناز : جنگ و عتاب و صلح و آشتی و ناز NA جنگ
و صلح و ناز و عتاب و آشتی و ناز PO || این PON : آن A

2 بخود ONKFA : بخودی P || خود POF : NKA- || 3 بخود FKA : بخودی

PON || خامی : جام A

پختگی خود را نبود و از خود برسد آنگاه او را فرارسد، آنگاه خود را
با او ازو فرارسد

6 (2) اینجا بود که فنا قبله بقا آید و مرد محرم پروانه وار از سرحد بقا بقا
پیوندد، و این در علم نگنجد الا از رام مثالی، و این بیت مگر بذرین معنی دلالت
کند که من گفته ام بروزگار جوانی :

بیت

9

تا جام جهان نمای بر دست منست از روی خرد چرخ برین پست منست
تا کعبه نیست قبله هست منست هشیارترین خلق جهان مست منست
12 (3) « هذا ربی » و « انا الحق » و « سبحانی » همه بوقلمون این
تلوینست و از تمکین دورست

4 و از خود POFKA : و از خودی N || برسد PONA : ترسد FK || 4-5 آنگاه
او را فرا رسد آنگاه خود را با او ازو فرا رسد N : آنگاه او را فرا رسد آنگاه
خود را با و ازو فرا رسد A آنگاه او بدو فرسند (?) K آنکه بدو ازو فرا رسد F آنگاه
او را بدو فرا (افرا P) رسد PO || 6 اینجا PONFA : از اینجا K || 6-7 و مرد ...
پیوندد PONFK : — A | 6 و مرد ONF : و مرد P میروم K | محرم POK : محرم
بسته F محرم شود بطواف کعبه قدس و از سرحد فنا بخطه بقا مثل کند N | سرحد
بقا POFKA : سر بقا N || 7 و این PONFA : و این K || و این بیت NFA : +
که من گفته ام POK || مگر NFA : — POK || بذرین PNKA : برین OF ||
8 کند ONFA : می کند PK || که ... جوانی : که گفته ام بروزگار جوانی N که من
کفه ام بروزگار FA که من گفته ام O ، — PK || 9 بیت NFA : شعر K رباعی PO ||
10 a بر PNFA : در OK || 11 a کعبه .. قبله PONF : قبله ... کعبه KA ||
b هشیارترین PONK : هشیار تر FA || 12 و انا الحق و سبحانی POFKA : و سبحانی
و انا الحق N || 13 تلوینست NFA : تلون اند K نمونه O نمونه است P || و از ...
دورست : — O | دورست PNFA : دور اند K

19.

نصل

- (1) تا بخودِ خودِ بوذِ احکامِ فراقِ ووصالِ وقبولِ وردهٔ وقبضِ وبسطِ واندوه و شاذی و این معانی برو روان بوذ و او اسیرِ وقتِ بوذ ، چون وقت 3
 برو در آید تا وقتِ چه حکم دارد او را بحکمِ رنگِ وقتِ باید بوذ ، او را
 برنگِ خودِ بکنند ، و حکم و ارادتِ وقتِ را بوذ ، در رامِ فنا از خودِ این
 احکامِ محو افتد و این اضداد بر خیزد زیرا که مجلسِ طمع و علّتست 6
- (2) چون ازو در خودِ واخودِ آید رامِ او بخودِ ازو بوذ و برو بوذ ،
 چون رامِ او بخودِ ازو بوذ و برو بوذ این احکامِ برو نرود ، احکامِ فراقِ
 ووصالِ اینجا چه کند ، قبولِ وردهٔ او را دامنِ کی گیرد ، قبضِ وبسطِ 9
 واندوه و شاذی گردِ سر پردهٔ دولتِ او کی گردد ، چنانکه این بیت گفته است :

2 خودِ PONFA : خودِ را K || 3 واین POFKA : این N || برو NFKA :
 بروی PO || روان POFK : روا NA || بوذ PNFA : شود OK || بوذ PONFA :
 کردد K || 4 برو ONFA : بروی K بدو P || دارد PONFA : در آرد K || او را
 بحکمِ رنگِ وت باید بوذ NA — : POFK | بحکمِ رنگِ A : بحکمِ ورنک N || او را :
 وی را K || 5 بکند FKA : کند PON || و ارادتِ PON : وارد A و اردهٔ F — ، K — ||
 در PONKA : F — || 6 مجلسِ PONA : مجلسِ FK || 7 در خودِ واخودِ
 PONA : در خوردِ واخودِ F در خودِ خودِ خودِ K || راهِ او بخودِ ازو بوذ
 و برو بوذ POFA : راهِ بخودِ برد و برو بود K راهِ بخودِ ازو بود و برو بود N ||
 8 چون راهِ او بخودِ ازو بوذ و برو بوذ A : — NFK ، چون راهش بخودِ ازو بود
 و برو شود PO || برو نرود احکامِ PFK : بروی نرود احکامِ O برو بود احکامِ A ،
 N — || 9 دامنِ کی PO : کی F که NKA || 10 کی PONFA : که K ||
 چنانکه : چنانچه O || این بیت گفته است POFA : این ... اند K گفت N

بیت

12 دیدیم نهادِ گیتی واصلِ جهان وز علت وعلّ برگذشتیم آسان
وان نورِ سیه زلا نقط برتر دان (۹) زان نیزگذشتیم نه این ماند و نه آن

(3) اینجا او خداوندِ وقت بود، چون باسماں دنیا نزول کند بر وقت
15 در آید، نه وقت برو در آید، واو از وقت فارغ

(4) بلی وجودش بدو بود وازو بود، واین مگر فراقِ این حال بود،
وفناش ازو بود ودرو بود، واین را اختفا در کنهِ الا گویند، وگاه موی
18 شدن در زلفِ معشوق خوانند، چنانکه گفته است

بیت

از بس که کشیده ام زلف تو ستم موئی گشتم ازان دو زلفین بنجم

11 بیت NFA : شعر K نظم O رباعی P || 12 دیدیم FA : دیدیم و P دیدم ON
جستیم K || نهاد K : نهان PONFA || جهان : دو جهان P || b وزعت وعل F :
وزعت وعل KA از علت وعل N وز غیب وعیان O واز ضل عبال P || گزشتیم :
گذشتیم O || 13 a وان PONFA : زان K || سیهز ONFA : سینهز P سیاه K ||
نقط ONFA : نقطه PK || برتر دان PONFA : بود بران K || b ماند و نه آن
NFA : ماند نه آن PO زمانه وان K || 14 او PONFA : دو K || وقت PONFA :
وقتی K || نزول NFA : منزل K تنزل PO || 15 نه وقت برو PONA : نه او بر
وقت K ووقت درو F || از وقت فارغ POFK : ازو فارغ بود NA || 16 بلی FKA :
بل N بلکه PO || بدو (برو) K بود وازو بود NFKA : ازو بود بدو O ازو بود بدو
بود P || مگر NFKA : کل PO || این حال NFA : آن حال K از خیال PO ||
بود PONFK : شود A || 17 وفناش NFKA : وحب وقیاس P وحب بود قیاس O ||
ودرو بود : — F || واین را PF : این را K واین O اینجا NA || — K ||
18 خوانند POFK : خواند A خواهد N || گفته است POFKA : گفت N || 19 بیت
NFA : شعر K رباعی PO || 20 a کشیده ام P : کشیده ایم Pm کشیدیم NA کوشیدیم K
کشیدیم OF || b گشتم POK : کشتم NA کشته ام F || زلفین PNFK : زلف تو O

21 زین پس چه عجب اگر بوم با تو بهم در زلفِ تو یک موی چه افزون و چه کم

20.

فصل

(1) چون این حقیقت معلوم شد بلا وجفا قلعه گشاذنِ منجنیق اوست

3 در بستیِ توئیِ تو تا تو او باشی

(2) تیری که از کانِ ارادتِ معشوق روز چون قبله توئیِ تو آمد

گو خواه تیرِ جفا باش و خواه تیرِ وفا ، که حرف (؟) در علتِ بودِ یا نه :

6 تیر را نظر باید و هدف قبله وقت بود ، تا همگی او روی در تو نیاورد چون

تواند انداختن و انداختن را در تو علی التعمین لا بُد از تو حسابی باید ،

21 a زین پس KFNA : این بس PO || چه عجب NFA : نه شکفت PO نشکفت K ||

b تو یک POFKA : یکی N

2 این PONFA : ان K || **3-2** قلعه ... توئی تو A : قلعه کشادن است منجنیق اوست

درسی تویی K قلعه کشادنت منجنیق اوست در بستی قوی تو FK قلعه کشادن است

و منجنیق اوست در بستیِ توئی تو (تو : O —) PO منجنیق اوست در قلعه کشادن

و در بستنِ تویی تو N (تصحیح بعدی میباشد) | جفا معشوق بر عاشق دلیل قلعه

کشادن است روا بود که معشوق وجود عاشق را در منجنیق بلا نهد ... زخم بر وجودت

می اندازد برای آگست تا توئی ترا در تو نیست کنند و بخودی خودت هست کنند —

لواغ عین الغضاه ورق ۲۵ || **3** تا تو او باشی OK : تا او باشی P تا تو باشی F

تا توی او نباشی A تا تو بی او نباشی N || **4** روز : ریزد P || قبله PONFA :

هدف قبله K || آمد NFA : اند (؟) K بر تو آید PO || **5** گو POKA : که N ،

F — || جفا — وفا : وفا — جفا K || و خواه NKA : خواه POF || حرف :

صرف PONFK ضرب A || بود PONKA : رود F || یا نه NKA : یا نی F

تا PO || **6** باید : بود باید P || و هدف NFKA : و هدف باید PO || وقت : بوقت K ||

بود : F — || نیاورد FKA : نیارد PON || **7** انداختن و انداختن را : انداخت

و انداختن K انداختن را A انداختن PONF || اتعمین KA : التعمین PN الیقین OF ||

حسابی PONFA : حال حسابی K || باید PNFKA : نیاید O

این چندین پیوند چون کفایت نبوذ و خود را یکی ازین جمله پسندہ بوذ ؟
9 اینجا بوذ که گفته است :

بیت

یک تیر بنام من از ترکش برکش و آنکه بکمان سخت خویش اندرکش
12 اگر هیچ نشانه خواهی اینک دل من از تو زدن سخت وز من آهی خوش

21.

فصل

(1) بدایت عشق آنست که تخم جمال از دست مشاهده در زمین
3 خلوت دل افکنند، تربیت او از تابش نظر بوذ، اما یک رنگ نبوذ،
باشد که افکندن تخم و برگرفتن یکی بوذ، و برای این گفته اند :

8 چندین FKA : چنین PON || نبوذ PONFK : بود A || و خود را یکی
ازین جمله پسندہ (بنده F) FA : و خود را ازین جمله یکی پسند K و خود یکی ازین جمله
پسندیده N و یکی ازین جمله خود پسند (پسندہ P) PO || 9 اینجا بوذ که
گفته است PONFA : اینجا ... اند K اینجا بود که گفته است O و ازینجا گفته
است P || 10 بیت NFA : شعر K رباعی PO || 11 b و آنکه : آنکه O ||
سخت خویش اندر PONFA : ابروانت در K || 12 a گر NKA : و POF ||
هیچ POFKA : تر N || دل من NFKA : دل و جان PO || b زدن PNKA :
زدنی OF (وله وجه) || سخت PONFA : تیر K || آهی PONFA : ناله و K
1 فصل PONK : — FA || 2 جمال NFKA : حال PO || دست PONFA : — K ||
مشاهده POFKA : مشاهده معشوقه N || 3 دل POFK : دلی A ، — N ||
افکنند F : افکنند PONKA || او از تابش K : او تاوش NA او تابش F او را
تابش PO || یک PONFA : بیک K || رنگ : یک F || 4 و برگرفتن NA :
و برگرفتن POFK || و برای POFK : برای A از برای N

بیت

- اصل همه عاشقی ز دیدار افتد چون دینده بدید آنگهی کار افتد 6
در دام بطمع مرغ بسیار افتد پروانه بطمع نور در نار افتد
- (2) حقیقتش قران بوز میان دو دل ، اما عشق عاشق بر معشوق
دیگرسرست و عشق معشوق بر عاشق دیگر ، عشق عاشق حقیقتست و عشق 9
معشوق عکس تابش عشق عاشق در آینه او
- (3) ازان راه که در مشاهده قران (4) بوزه است عشق عاشق ناگزیرانی
اقتضا کند و ذلت و احتمال و خواری و تسلیم در همه کارها ، و عشق معشوق 12
جباری و کبریا و تعزز

بیت

- زانجا که جمال و جاه آن دلبر ماست مادر خور او نه ایم او در خور ماست 15

5 بیت NF : این بیت A این شعر K ابیات O رباعی P || 6 a اصل POFKA :
اصلی N || 6 ba و 7 ba افتد NFKA : آید PO || 7 a بطمع FKA :
طمع N بدانه PO || 8 قران NFK : فراق A قرار PO || بر معشوق
PONFK : در معشوق A || 9-10 بر عاشق ... معشوق POFKA : - N ||
10 عشق : - N || 11 که : - K || قران NK : فراق FA قرار PO ||
ناگزیرانی : نا گذرانی NA ناگزیرانی POK ناگزیری F || 12 و ذلت
PONF : و دولت A و مذلت K || و احتمال NEKA : - PO || و خواری
PONFA : - K || و تسلیم NFKA : اختیار و تسلیم O و اختیار و احوال (4)
و تسلیم P || 13 و کبریا FKA : و کبریا PN || 15 a جمال و جاه K :
جمال و حسن PN جمال حسن OFA || آن PNFKA : این O || b ماست F : +

عشق نه باندازه ما در سر ماست این طرفه که رخت ما فزون از خر ماست

(4) اما ندانم تا عاشق کدام است و معشوق کدام ، و این سرتی بزرگست زیرا که ممکن بود که اول کشش او بود آنگاه انجامیدن این ، و اینجا حقایق 18 بعکس گردد «وما تشاؤون إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ» (۲۹/۸۱ و ۳۰/۷۶) «يُحِبُّهُمْ» پیش از «يُحِبُّونَهُ» بود بلا بُد ، بایزید گفت رضی الله عنه : یچندین گناه پنداشتم که من او را میخوام خود اوّل او مرا خواسته بود

[رباعی]

21

مستی فزودنم ز رخس بی سبب نبود می بود جای بود حریف طرب نبود
مستغفرم اگر تو بگوئی تو بوده او بود در طلب که مرا این طلب نبود

22.

فصل

اگرچه در ابتدا دوستِ او را دوستِ بود و دشمنِ او را دشمنِ چون کار 3
بکمال رسد بعکس گردد ، از غیرت دوستِ او را دشمنِ گیرد باز دشمنِ او را

16 تا عاشق کدامست PA : تا عاشق کدامست و عشق چه K تا عشق کدامست ONF ||
سری بزرگست PFK : سر بزرگست OA سر بزرگست N || 17 بود POFK :
نشود NA || کشش POFA : کش (?) K کس N || و اینجا : این جا
و آنجا P || 18 محبهم NFKA : و محبهم PO || 19 پیش PNEKA : پس O ||
رضی الله عنه FA : رحمة الله عليه PON ، K - || یچندین گناه POKA : چندین
گاه F ولوابع عین القضاة ورق ۲۹ ب ، چندین گاهت N || 20 اول او ONFK :
او اول PA || 21-23 [رباعی ... طلب نبود] PO : NKA ، F اینجا آن رباعی را
دارد که در N در فصل آینده بعد از کلمه « فضلا منه » (سطر 4) دیده میشود ،
رجوع شود بحواشی ص 42

2 و دشمنِ او را PONKA : و دشمنِ را F || دشمنِ POFKA : دشمنِ کبرد و N ||
کار ONFKA : کار دوست P || 3 رسد PONF : شود KA || بعکس POFKA : عکس N ||
گردد PONKA : شود F || دوست او را ONKA : او را P || باز NA : یا FK تا PO

دوست گیرذ ، بر نامش غیرت برذ ، فضلاً منه : نخواهد که کس در نظرگاه
او شرکت دارد

6

بیت

توانم دید که باز بر تو گذرد وز خلق جهان کسی بتو در نگرد
خاکی که کف پای تو آرا سپرد چاکرت بر آن خاک همی رشک برذ

23.

فصل

(1) تابدايتِ عشق بوذ هر جا که مشابِه آن حدیث بیند همه بدوست گیرذ، بخون
چندین روز طعام نخورده بوذ، آهوئی بدام او افتاد اِکرامش نمود و رها کرد،
[پرسیدند چرا چنین کردی؟] گفت: ازو چیزی بلیلی می ماند جفا شرط نیست

4 فضلا منه : N - واین عجبیت

بیت

از بس که دلم طریق عشقت سپرد اشکم به من و تو بر همی رشک برذ
بتگر که بدیده در همی چون گذرد تا ننگدارذ که دیده در تو نگرد

(که F : N - | در تو F : بر خود N) (رجوع شود بحواشی ص 41)

نظرگاه POFK : نظاره‌گاه NA || 5 او PONK : او در علم او A او در عالم
او F || 6 بیت NFA : شعر K چنانکه کفه است (اند P) رباعی PO ||
7 a نتوانم دید POFKA : می ننگدارم N || که : A - || بر PONFA : در K ||
8 b چاکرت FKA : این بنده PON || بر آن POFA : بدان NK

1 فصل 23-25 : K -

2 تا ... گیرذ POFA : حکایت N | جا که PFA : کجا O | مشابِه A : مشابِهت F نشانه O
نشان P || همه POF : هم (؟) A || بدوست FA : دوست PO || 3 چندین NA : بخندین F
مدتی O چندین مدتی P || آهوئی NA : ناگاه آهوئی F روزی آهوئی PO || بدام او NFA :
در دامش PO || افاد POFA : افتاده N || نمود NA : کرد POF || و رها کرد FA :
ورهاش کرد N و بگذشت PO || 4 [پرسیدند چرا چنین کردی] F : -PONKA || گفت :
و گفت O || ازو ONFA : او P || می ماند NA : ماند POF || جفا PONA : جنان F

(2) اما این هنوز قدمِ بدایتِ عشقِ بُوذ، چون عشقِ بکمال رسد
 6 کمالِ معشوق را داند و از اغیارِ او را شبهی نیابد و نتواند یافت، اُنس از
 اغیارِ منقطعِ گرددزِ الا از آنچه تعلقِ بدو دارد چون سگِ کویِ دوست
 و خاکِ راهش و آنچه بزمین ماند

9 (3) و چون بکمال تر برسند این سلوت نیز بر خیزد که سلوت در عشق
 نقصان بُوذ و جدش زیادت شود، و هر اشتیاقی که وصال ازو چیزی کم تواند
 کردن آن معلول و مدخول بُوذ، وصال باید که هیزمِ آتشِ شوق بُوذ،
 12 شوق ازو زیادت شود، و این آن قدمست که معشوق را کمال داند و اتحاد
 طلب کند و هر چه بیرونِ این بُوذ او را سیری نکند، و از وجودِ خود زحمت
 بیند، چنانکه گفت:

بیت

15

در عشقِ تو انبُهیست تنهایی من در وصفِ تو عجز است توانایی من

6 کمالِ معشوق را NFA: کلی معشوق را O کلی را معشوق P || شبهی A: شبهی POF
 تشبیه N || نیاید: نباید PO نباید N نیارد A || 6-7 و نتواند... گردد: - P |
 یافت ONA: بود F | 7 گردد ONA: شود F || از آنچه POA: آنچه F از
 انجا N || 9 بکمال تر برسند N: بکمال رسد FA کامل کردد O کامل شود P ||
 نیز... سلوت: - F || در PONA: بر F || 10 وجدش PONA: و حدس F ||
 زیادت NFA: زیاده PO || شود ONFA: بود P || و هر PONF: هر A || وصال
 PONA: - F || 11 کردن NA: کرد POF || آن PONA: - F || معلول:
 معلوم O || 11-12 شوق بُوذ شوق ازو: شوق بود شوق F شوق ازو NA شوق آید O
 عشق آید P || 12 زیادت شود NF: در زیادت شود A، - PO || آن ONFA:
 بیان آن P || و اتحاد NA: اتحاد POF || 13 او را سیری نکنند PNFA: ازو سیری
 بکنند O || و از وجود خود PFA: ازو وجود خود N (وله وجه) و ازین وجود O ||
 14 گفت ONA: گفته اند F گفته است P || 15 بیت: نظم O || + F

عشق (!) تو برونست ز بینایی من راز تو فرونست ز دانایی من

16 انبُهیست N: انبُهیست FA انتهاست PO | رجوع شود بصحیفه 11 س 35-36

24.

فصل

در ابتدا بانگ و خروش وزاری بود که هنوز عشق تمام ولایت
نگرفتست ، چون کار بکمال رسد و ولایت بگیرد حدیث در باقی افتد وزاری 3
بنظاره و نزاری بدل گردد که آلودگی بپالودگی بدل افتادست ،
چنانکه گفت :

6

بیت

زاوَل که مرا بعشق کارم نو بود همسایه بشب ز ناله من نغفوذ
کم گشت کنون ناله چو دردم بفزود آتش چو همه گرفت کم گردد دود

25.

فصل

چون عاشق معشوق را بیند اضطرابی در وی پیدا شود زیرا که

1 فصل PONF : A - || 2 تمام ولایت NA : ولایت F و ولایت تمام PO ||
3 نگرفتست NA : نکرفته است POF || ولایت NFA : وعشق ولایت O وعشق
ولایت تمام P || حدیث POA : وحدیث N ، - F || افتد ONFA : شود P ||
4 بنظاره و نزاری بدل NA : نظاره و نزاری POF || که NFA : و PO ||
بدل افتادست : افتادست A بدل افتاده است F بدل افتاده بود N بدل افتد PO ||
5 گفت ONA : کفته است PF || بیت NFA : رباعی PO || 7 a بعشق
کارم N : بعشق کاری A عشق نکارم POF || b بشب NA : من POF ||
ز ناله : زیاد O || 8 a کم گشت کنون NA : کم گشت مرا F اکنون کم شد PO ||
چو دردم N : و دردم A چو عشقم F وعشقم O و در عشق P || بفزود : فزود P ||
b همه NF هوا POA

1 فصل PONF : A - || 2 اضطرابی NA : اضطراب POF

- 3 هستی او عاریتست و روی در قبله نیستی دارد، وجود او در وجد مضطرب شود تا با حقیقت کار نشیند، و هنوز تمام پخته نیست، چون تمام پخته شود در التقا از خود غایب شود زیرا که چون عاشق پخته شد در عشق عشق نهاد
6 او را بگشاذ، چون طلایه وصال پیدا شود وجود او رخت بر بندد بقدر پختگی او در کار

حکایت

- 9 آورده اند که اهل قبیله مجنون گرد آمدند و بقوم لیلی گفتند: این مرد از عشق هلاک خواهد شد، چه زیان دارد اگر یکبار دستوری باشد تا او لیلی را بیند؟ گفتند: ما را ازین معنی هیچ بخشی نیست ولیکن خود

3 نیستی NFA : فنا PO || دارد PNFA : داد O || 3-4 وجود... مضطرب شود: وجود او در... شود P وجود وی در... شود O وجود در... شود F وحرد در... شود A خود را در... کند N || 4 تا با NFA : تا از O ار P || نشیند NF : نشیند A به نشیند O بندد P || و هنوز NFA : که هنوز PO || تمام پخته ONFA : تمام و پخته P || چون NFA : و چون PO || تمام پخته ONA : تمام و پخته P تمام F ||
5 در POFA : آنجا در N || الفقا F : الفقا PONA || پخته شد FA : پخته در شد N پخته شود PO || عشق عشق NA : عشق و عشق POF ||
6 او را POF : او NA || بگشاذ NFA : در بگشاذ PO || چون POFA : و چون N ||
طلایه NFA : طایفه PO || بندد NFA : کرد PO || 7 بقدر POFA : و بقدر N ||
8 حکایت POF : در حکایت A و در حکایت N || 9 اهل قبیله POFA : اهل و قبیله N || گرد PONA : بگرد F || گفتند : گفته اند O ||
این NA : که این POF || خواهد شد N : شد POFA || یکبار دستوری باشد ONF : یکبار دستور باشد A دستوری باشد یکبار P || 11 تا OFA : - که N ||
لیلی را ONFA : روی لیلی P || ما را... نیست A : ما را... بخل (بخیلی O) نیست OF : ما را خود ازین... نیست N ازین معنی ما را هیچ بخشی نیست P ||
خود POFA : - NA

- مجنون تابِ دیدارِ او ندارد ، مجنون را بیاوردند و درِ خرگاهِ لیلی برگرفتند ، 12
هنوز سایهٔ لیلی پیدا نگشته بود که مجنون را مجنون در بایست گفتن ، بر خاکِ
دز پست شد ، گفتند : ما گفتیم که او طاقتِ دیدارِ او ندارد
15 اینجا بود که با خاکِ سرِ کوی او کاری دارد

بیت

- گر می ندهد هجر بوصلت بارم با خاکِ سرِ کوی تو کاری دارم
زیرا که ازو قوت تواند خورد در هستیِ علم اما از حقیقتِ وصال قوت 18
نتواند خورد که اوئیِ او بنماید

12 دیدارِ او : OFA : او دیدارِ وی P || مجنون را بیاوردند : NFA : — PO ||
و در : NFA : وحالی در O و خاکی در P || لیلی PONA : لیلی را F || گرفتند : ONFA :
داشتند P || 13 نگشته : ONFA : نشده P || مجنون در : NFA : جنون در PO ||
13-14 گفتن ... گفتند : گفتند FA گفتن N بر خاک در پست (در نشست O)
شد گفتند PO || 14 که او : POFA : که N || او : ONFA : وی P || 15 اینجا
... دارد F : اینجا بود که A اینجا بود N مگر مجنون با خاک سر کوی لیلی کاری
داشت PO || 16 بیت : رباعی P || 17 اگر ... بارم : POFA : ار می ندهد زوصل
هجرت بارم N || 18 ازو قوت PA : ازو قوت F قوت N از قوت O | تواند : NFA :
نتوان PO || علم : PONA : عالم F || از : PONF : در A || 19 نتواند :
نتواند A نتواند او F نتواند N بتوان PO || که : POF : — NA || اوئی او
بنماید A : او بنماید F اوئی او را بنماید N او را او بنماید PO

فصل

- (1) گریز معشوق از عاشق برای آنست که وصال نه اندک کاریست ،
 3 چنانکه عاشق را تن در می باید داد تا او او نبوذ معشوق را هم تن در می باید
 داد تا عاشق او بوذ ، تا در درون او او را تمام نخورد و از خودش نشارد
 ' و تا بکلی قبولش نکند ازو گریزان بوذ ، که اگر چه او این حقیقت
 6 نداند در ظاهر علم دل و جان او داند که نهنگِ عشق که در نهادِ
 عاشقست ازو چه می کشد بدم یا بذو چه میفرستد
 (2) آنگاه آن اتحاد انواع بوذ : گاه او شمشیر آید این نیام و گاه
 9 بعکس ، گاه حساب را درو راه نبوذ

1 فصل OFKA : — PN || 2 گریز معشوق از عاشق FKA : معشوق را گریز از
 عاشق N گریز عاشق از معشوق PO || برای آنست PONFA : ازانت K || نه اندک
 NFKA : را نداند (بداند P) که PO || 3 عاشق را ONFKA : عاشق P در می
 PNA : می در FK ی O || هم NKA : هم نیز O نیز F—P || 3-4 در می باید داد
 PNF : در می باید A می باید داد K میداد O || 4 بوذ PONFA : نبود K ||
 در درون او او را NA : درون او او را OK درون او را PF || تمام نخورد : تمام
 بخورد F تمام میخورد A تمام بخورد POF تمام بخورد K بخورد N || خودش : خود
 پیش O || 5 و تا NA : و بر K و F ، — PO || ازو NFKA : او ازو PO ||
 که PONA : — FK || او NFKA : — PO || 6 نداند ONFKA : ندارد P ||
 علم NFKA : عالم PO || داند POFA : داند K نداند N || عشق PONA :
 عشق FK | 7 می کشد بدم NKA : می کشد بدن F میکشاید PO || یا بذو NFA :
 با بدو و K یا برو O تا برو P || 8 آن NFKA : این PO || انواع PONFA :
 بانواع K || آید ONFKA : بود P || این PONFA : ان K || و گاه NA :
 گاه POFK || 9 بعکس گاه POFA : بعکس که K بعکس بود گاه N || حساب را
 NFK : حسام را A حساب حسب O حساب حسب P را

27.

فصل

- (1) ازین معنی معلوم شود که اگر فراق با اختیار معشوق بوذ آنست که برگِ یکی ندارد ، و اگر با اختیار عاشق بوذ هنوز ولایت تمام نسپرده است ³ و تمام رامِ عشق نشده است
- (2) و بوذ که از هر دو جانب تسلیم و رضا بوذ اما فراق حکمِ وقت بوذ و یگانه روزگار بوذ که بیرون از اختیار ایشان کارهاست ، الا کاری که ⁶ بیرون از آن هیچ چیز نبوذ

28.

فصل

- (1) فراق بالای وصالست بدرجه ، زیرا که تا وصال نبوذ فراق نبوذ که بر پیش (۴) پیوند آمدست ، و وصال بتحقیق فراق خودست چنانکه فراق بتحقیق ³ وصال خودست الا در عشق معلول که هنوز عاشق تمام پخته نگشته باشد

2 شود PONFA : شد K || که : N - || باخیار POK : اخیار NFA ||
 آنست : - PO || 3 هنوز NFKA : آن هنوز P و هنوز O || تمام NFK : - POA ||
 4 و تمام NKA : و F تمام و P ، تمام O || 6 و یگانه روزگار بوذ PFKA : که و یگانه ... بوذ N ، - O || 7 از آن K : از FA آن N ، - PO || شرح N : یعنی عشق را بوجود خود اسرافاق بود که فراغت تصدیع هر دو طرف ندارد که سلطان ذات خود است اگر فراق اخیار افد نتیجه وقت بود || چیز POFKA : خبر N

1 فصل : - N ، + وصال قوت تواند خورد که او بی او بنماید A (رجوع شود بنهایت فصل 25) || 2 بدرجه OK : بدرجه PNF ، - A || فراق نبوذ : فراق P ||
 3 بر پیش پیوند آمدست : برینش پیوند آمدست A برینش پیوند آمده است N برینش از ازار سوند است K بر عشق پیوندست F بر برینش (نیش) O پیوند است PO ||
 چنانکه PONFA : چنانچه K || 4 هنوز عاشق POFK : عاشق A عاشق هنوز N ||
 نگشته PONFA : نشده K

[بیت]

- 6 جانرا تبع جان تو خواهم کردن کَلَّیتِ خود آن تو خواهم کردن
از دینده و دین و دل یکی عرشِ بزرگ شکرانه هجران تو خواهم کردن [
- (2) و آن خطائی که بر عاشق روز از قهر عشق از هلاک کردن
9 خود : طلبِ فراقِ خود میکند که وصالِ بدو گروست ، و بود نیز که بر
نا یافت بود از قهر کار یا از غلباتِ غیرت

29.

فصل

- (1) تا بدایتِ عشق بود در فراقِ قوت از خیال بود ، و آن مطالعه دینده
3 علمست صورتی را که در درون مُثَبَّت شده است ، اما چون کار بکمال شود
و آن صورت در درون پرده دل شود نیز علم ازو قوت نتواند خورد زیرا که
مدرک خیال همان محلِ خیالست ، تا او تمام جای نگرفتست ازو چیزی

7-5 | بیت ... کردن | F — PONKA || 8 و آن PONF : و این K و از A ||
خطائی PONKA : خطاهائی F || روز POKFA : برود N || از قهر NK : در قهر
POFA || از هلاک POFA : آن هلاک N || 9 میکند PONKA : میکود F ||
بدو POFKA : برو N || گروست OFKA : کرده است N کردست P ||
نیز POFKA : — N || 10-9 بر نا یافت FA : بر نا یافت K نا یافت N از نا یافت PO

1 فصل 29-33 : K —

2 و آن NF : و از A و این PO || 3 درون PONA : برون F || شده NFA — PO ||
شود ONFA : رسد P || 4 و آن ONA : و این F آن P || دل شود PNFA :
دل O || نیز نه O || ازو POFA : از خود N || نتواند NFA : بتواند PO ||
خورد PONA : خوردن F || 5 همان همه آن P || تا POFA : که N || نگرفتست
NA : نکرفته است POF

- فارغست که ازو خبری باز دهد با ظاهر علم تا خبری یابد ، اما چون ولایت 6
تمام فرو گرفت ازو چیزی بر سر نیست تا ازو خبر یابد تا قوت خورذ
(2) ونیز چون در درون رفت ظاهر علم نقد درون پرده سرترا
تواند یافت ، پس یافت هست اما از یافت خبر نیست که همه عین کارست ، و مگر 9
« الْعَجْزُ عَنْ دَرَكِ الْاِدْرَاكِ اِدْرَاكٌ » اشارت بجیزی بوذ ازین جنس

30.

فصل

- عاشق نه وجود بیرونیست تا بر دوام از خود خبر دارد . این
وجود بیرونی نظارگیست ، گاه بوذ که نقد درون روی بدو نماید و گاه 3
بوذ که نماید . گاه بوذ که نقد خویش برو عرض کند و گاه بوذ که نکنند ،

7-6 ازو ... گرفت : - N | خبری باز دهد FA : خبر (چیزی P) وا میدهد PO |
با ظاهر F : واز ظاهر A یا (ویا P) از ظاهر PO | تا خبری یابد : تا خبر می باید A
اما خبری یابد F خبر می یابد O خبر می دهد P | چون ولایت : ولایت چون O ||
7 چیزی بر سر PO : چیزی برتر A خبری تر کسی F چیزی بی سر N || خبر ONA :
خبری F چیزی P || تا NF : یا POA || **8** در درون NA : درون F امرار
در درون PO || پرده : و پرده N || سررا NFA : امرار PO || **9** نتواند یافت POF :
تواند یافت A نتواند دید N || از یافت خبر PON : خبر از یافت A در یافت F ||
و مگر PONA : مگر F

2 عاشق نه وجود NFA : عشق نه در وجود PO || بیرونیست NFA : بیرون است
PO || این PONF : و این A || **3** بیرونی ONFA : بیرون P || نظارگیست FA :
نظاره کیست N نظاره گاهست PO || که POFA : - N || درون PONF :
درون وقت A || روی NFA : ازوی PO || و گاه NA : کاه POF || **4** برو OA :
بر وی N بدو PF || عرض POFA : عرضه N || و گاه NA : کاه POF

6 عالمهای درون را بدین آسانی در نتوان یافت و آنچنان آسان نیست، که آنجا استارست و نجب و خزاین و عجایب است، اما این مقام احتمال آن بیان نکند

31.

فصل

(1) اگر در خواب بیند سبب آنست که او روی در خود دارد، همه دیده روی گشته است و همه تن دیده گشته و در معشوق آورده یا در صورت او که بر هستی او نقش افتاده است

(2) اما اینجا سببی بزرگست و آن آنست که آنچه جد عاشقت ملازم معشوقست و بعد خود او را حجاب نکند که خود قرب بعدست و دست قرب بدامن او نرسد، طلب آن نقطه دیگرست و طلب ظاهر دیگر

5 عالمهای FA : علمهای PON || درون را POFA : درونی را N || نتوان PONA :
 نتواند F || و آنچنان NA : و چنان POF || که آنجا NFA : بلکه اینجا P بلکه O ||
 6 استارست PF : استارست NA راست است O || و خزاین و عجایب است FA :
 خزاین و عجایب است N و خزاین است و عجایب است O و خزاین عجایب است P || آن بیان
 NA : بیان F بیان آن PO

2 سبب آنست NF : سبب اینست PA سبب اینست O || 3 روی POF : روی او NA ||
 و همه تن دیده گشته NA : — POF || یا در OF : تا A تا در PN || 4 او نقش
 PNA : او پیش F نقش O | آنچه عاشق معشوق را در خواب بیند سبب آنست که
 همیشه روی دل بدو دارد بر در خانه انتظار مقیم مانده ... او همه دیده گشته و دیده همه
 انتظار گشته — لوائح عین القضاة ورق ۲۵ || 5 سببی بزرگست POFA : سبب
 بزرگست N || جد عاشق است O : جد عاشق هست P عاشقت NA عاشق راست F ||
 6 معشوقست POF : عشق معشوقست NA || و بعد خود PO : و بعد F و قرب و بعد NA ||
 او را PFA : او راست N ، — O || 6-7 که خود قرب بعدست و دست بدامن او
 نرسد : کی خود بعد دست قرب بدامن او نرسد A که خود بعد اینجا نرسد POF که
 خود قرب بعد اوست بدامن او نرسد N | آنچه از معانی انسان قابل عشق است هم از عالم
 معشوق است و هم ملازم عتبه عزت معشوق است و او را بعد نبوذ از فرط قرب و این
 سری غامض است — لوائح عین القضاة ورق ۵۳ آ || 7 آن NA : این PO ، — F

(3) اما چون در خواب بیند آن بوذ که از روی دل چیزی دیده بوذ

9 و آگاهی فرا علم دهد تا خبر از درون حجب بیرون آرد

32.

فصل

(1) عاشق را ریائی هست با خلق و با خود و با معشوق، ریای او با خلق

و با خود بدان رویست که بدروغی که خود بگوید شاذ شود اگرچه داند که 3'

دروغ میگوید، و سبب آنست که ذهن چون آن حدیث وصال قبول کند

در وی حضور معشوق درست شود در خیال، و ذهن او از وصال نصیب

6 بیند، لاجرم در وقت از وقت خورد

(2) و تا مادام که خود را خود بوذ از ریای خالی بوذ و هنوز از ملامت

ترسان بوذ، چون رام شود باک ندارد و از انواع ریای برهد

9 (3) و ریای با معشوق آن بوذ که نور عشق در درونش تابد و ظاهر پنهان

دارد، تا بحدی که بوذ که مدتی از معشوق عشق را پنهان دارد و پنهان ازو

8 دل : O — || دیده بوذ POFA : دیده باشد N || 9 و آگاهی POA : آگاهی F

و گاهی N || تا : یا F || خبر POA : خبری F خبر او را N || حجب : حجت A || آرد : آورد F

2 ریائی هست PO : ریاست F ریائیت NA || با خلق و با خود PNFA (4) : با خود

و با خلق O با خود Pm || ریای F : و ریای NA اما ریای PO || 3 رویست NA : بدانی

POF || بدروغی : دروغی F || خود بگوید POF : بگوید NA || شاذ : و شاذ N ||

شود : نشود P || اگرچه PONE : و اگرچه NA || داند NEFA : میداند PO || که : — N ||

4 ذهن NA : POF — || آن N از : A ، — POF || در وی N : در POA که در F ||

5 درست شود در خیال N : درست در خیال POA خیال F || 5-6 و ذهن او از وصال

نصیب بیند A : و ذهن را نصیبی باشد F و ذهن او از نصیب بیند N و ذهن و وصال و نصیب بهم

(بهم P) PO || 6-7 لا جرم ... خود بوذ : — N || 6 خورد FA : بخورد PO ||

8 ندارد و از POFA : تا بدایت عشق بود از N || برهد POFA : نرهد N ||

9-10 نور ... پنهان دارد NA : درو درویش داند F در دویش باند O در درون

تابش باید P || 10 تا بحدی که بوذ که F : تا بحدی بود که O تا بحدی که NA

تا بحدی رسد که P || 10-11 مدتی ... پنهان دارد (دارد — N) ... ورزد NA :

عشق می ورزد ، اما چون علت بر خیزد و تسلیم افتد نیز در رویش
 12 بتابد که همگی خود را درو باخته است ، و درین حالت جلالت یکی بود چه
 جای روی باز بستن بود ؟

33.

فصل

(1) بارگاه عشق ایوان جانست که در ازل ارواح را داغ « الست بر بکم »
 3 (۱۷۲/۷) آنجا بار نهاده است . اگر پردها شفافند او نیز از درون
 حجب بتابد

(2) و اینجا سری بزرگست که عشق این حدیث از درون بیرون آید
 6 و عشق خلق از بیرون در درون رود ، اما پیداست که تا جفا تواند رفت ،

مدتی پنهان دارد عشق OF عشق را مدتی پنهان دارد P || 11 علت NFA : غفلت PO ||
 11-12 در رویش بتابد : در درونش بتابد (ساید N) NA درویش نباید F در دویش
 نباشد O در رویش نباشد P || 12 خود را PONA : خود F || درو باخته است NA :
 در باخته است PO درو باخته بود F || و درین حالت جلالت : و درین حالت ملامت NA
 جلالت F حالت PO || چه POFA : و چه N || 13 روی باز بستن A : روی بستن N
 دوئی یابین F روی وریا یافتن P دوئی یابستن O و لعله : یابستن = وابستن (؟)

2 جانست POFA : جائیست N || در ازل NA : در دار F درو P در O || ارواح را
 داغ NA : داغ PO ، F — || 3 بار نهاده است P : بار نهاده است F بار بنهادست O
 باز نهاده است NA || پردها شفافند NA : پردهای شفاف آید F پردها شفاف P (؟)
 پردها شفاف Pm پردها شفاف O || از PONA : F — || 4 حجب PONA : حجب F ||
 5 سری بزرگست FA : سر بزرگست N نیز سری بزرگست PO || این PON : آن F
 از A || 6 از بیرون در درون NA : از بیرون درون OF از درون خلق بیرون P ||
 پیداست : بنداشت N || که تا : O —

نهایت او تا شفاف است که قرآن در حق زلیخا بیان کرد «قد سَفَّهَهَا حُبًّا»
(۳۰/۱۲) و شفاف پرده بیرونی دلست و دل وسط ولایت است و تنزل اشراق
عشق تا بدو بود

9

(۳) و اگر تمام حجب بر خیزد نفس نیز در کار آید اما عمری بپایند
درین حدیث تا نفس در راه عشق آید، مجال دنیا و خلق و شهوات و امانی
در پردهای بیرونی دل است، نادر بود که بدل رسد و خود هرگز نرسد

12

34.

نصل

(۱) ابتدای عشق چنان بود که عاشق معشوق را از بهر خود خواهد،
و این کس عاشق خودست بواسطه معشوق ولیکن نداند، که میخواهد که
او را در راه ارادت خود بکار برد. چنانکه گفت:

7 او تا OFA : او PN || شقای PNFA (S) : شقای O شفاف Om || قرآن
PONA : قرآن مجید F || بیان کرد NFA : بیان کند O خبر میدهد P ||
8 و شفاف : و شغف N || بیرونی F : بیرون PONA || دلست PONA : دل باشد F ||
و تنزل PONA : و تنزل F || اشراق NFA : و اشراق PO || 10 و اگر N :
اگر POFA || تمام PONA : تمام بود F || 11 مجال PN : مجال OFA ||
و شهوات PON : شهوات A و شهوت F || و امانی NFA : دمانی که PO ||
12 در پردهای بیرونی (بیرون O) دل است POF : در پردهای دل بود بیرونی NA ||
رسد ONF : رسد A که بدل افد که بدل رسد P || هرگز NA : POF --

2 چنان : چنان K || عاشق PONEK : عشق A || بهر PONEK : براه A ||
3 خودست ... معشوق POFK : بواسطه معشوق بود A خود بود بواسطه معشوق N ||
نداند NFKA : نمیداند PO || که میخواهد POFKA : میخواهد N || که NFKA :
تا PO || 4 گفت OF : گفته اند KA گفتیم N گفته است P

بیت

6 گفتم صنمی شدی که جانرا وطنی گفتا که حدیثِ جان مکن گر شمنی
گفتم که بتیغِ ختمِ چند زنی گفتا تو هنوز عاشقِ خویشنی

(2) کمالِ عشق چون بتابد کمترینش آن بود که خود را برای او خواهد

9 و در رامِ رضای او جان داذن بازی داند ، عشق این بود باقی هذیان
بود و علت

35.

فصل

عشق مردم خوارست ، او مردمی بخورد و هیچ باقی نگذارد ، و چون
3 مردمی بخورد او صاحب ولایت بود حکم او را بود ، اگر جمال بر کمال بتابد
یگانگی معشوق نیز بخورد ، ولیکن این سخت دیر بود

5 بیت NFA : شعر K رباعی PO || 6 a صنمی شدی FK : صنما توئی NA
صنما مکر PO || b حدیث جان PONFA : منی K || شمنی NFA : زمینی POK ||
7 a ختم PONKA : محتم F || زنی NFKA : کشی PO || b تو FK : که PONA ||
8 کمترینش NFKA : کمترین کارش PO || آن : این O || بود : باشد P ||
برای ONFA : برابر K از برای P || 9 داذن POFK : در باخشی NA ||
باقی : و باقی P || 9-10 هذیان بود و علت : هذیان و علت بود F هذیان و علت N
بازی بود و علت KA بازی و علت بود PO

2 مردم خوارست : مردخوار است O || او POFK : و او NA || مردمی بخورد FA :
مردمی بخورد K مرد میخورد N مردی بخورد O مردم خورد P || باقی نگذارد
NKA : نکذارد باقی F نکذارد PO || و چون PONA : چون FK || 3 مردی
بخورد POFA : مردم می بخورد K مردی بخورد N || او PONFA : و K || ولایت
بود NFKA : ولایت شود PO || جمال PONA : کمال F ، - K || بتابد NFK :
تايد A نیابد PO || 4 ولیکن POFKA : ولیک N || سخت NFKA : سخن PO ||
دیر NFKA : دیرتر PO | - بیگانگی آنکه بخورد که یگانگی بود K

نصل

- هرگز معشوق با عاشق آشنا نشود و اندر آن وقت که خود را بذو و او را بنحوذ
 نزدیکتر داند دورتر بُوذ زیرا که سلطنت اوراست والسُلطانُ لا صَدیقَ لَهُ ، 3
 حقیقتِ آشنائی در هم مرتبگی بُوذ و این محالست میانِ عاشق و معشوق زیرا که
 عاشق همه زمینِ مذلتِ بُوذ و معشوق همه آسمانِ تعزز ، آشنائی چون باشد ؛
 اگر بُوذ بحکمِ نفس و وقت بُوذ و این عاریت بُوذ 6

بیت

- هم سنگِ زمین و آسمان خون خوردم تا چون تو شکرلی بدست آوردم
 آهو بمثلِ رام شوذ با مردم تو می نشوی ، هزار حیلَت کردم 9
 جباریِ معشوق با مذلتِ عاشق کی فراهم آید ؛ نازِ مطلوب با نیازِ
 طالب کی باهم افتد ؛ او چارهٔ این و این بیچارهٔ او ، بیمار را دارو ضرورتست

2 و اندر آن NFKA : دران O و دران P || 3 داند : کرداند N || بُوذ : باشد O ||
 زیرا که : که F || 4 حقیقت PNKA : که حقیقت OF || در : درو F || 5 مذلت
 بُوذ : مذلتست F || همه آسمان NF : آسمان POKA | تعزز POF : تعزز و تکبر بود NA
 تعزز بود K || آشنائی NFKA : — PO || چون باشد N : — POFKA ||
 6 بحکم NA : حکم POFK || نفس و وقت NFKA : نفس و وقت PO || بُوذ NFKA :
 تو PO || و این NA : — POFK

9-7 بیت ... حیلَت کردم : K —

7 بیت NFA : رباعی PO || 8 خون A و لوایع عین القضاة ورق ۲۷ : آ : چون P
 غم ONF || تا چون تو شکرلی بدست آوردم NA : کی (نه F) سپر شدم نه یار دگر
 کردم POF و لوایع || 9 b هزار PNFA : اگر چه O چه کرد - لوایع || 10 جباری : هزار
 جباری O || معشوق : معشوق O || با مذلت NA : و مذلت F و ذات K با ذات PO ||
 عاشق NFKA : عاشق PO || کی : که N || 10-11 مطلوب ... طالب NA : مطلوبی ...
 طالبی POFK || 11 کی : که NK || باهم NA : فراهم OK بهم P جمع F || افتد : شود P ||
 او چارهٔ ... بیچارهٔ او : K || ضرورتست PONK و لوایع : ضروریست A ضرورتست F

12 اما دارو را بیمار هیچ ضرورت نیست [چه بیمار از نایافتن دارو ناقص آید
وباز دارو را از بیمار فراغت حاصل هست] ، چنانکه گفته اند :

بیت

15 [عاشق چه کند که دل بدستش نبوذ مفلس چه کند که برگ هشتش نبوذ]
نی حسن ترا شرف زبازار منست بت را چه زیان که بت پرستش نبوذ

37.

فصل

حقیقت عشق جز بر مرکب جان سوار نیاید ، اما دل محل صفات اوست
3 واو خود بجنب عمر خود متعزز است ، کس ذات و صفات او چه داند ؟
یک نکته از نکت (۴) او روی بدیده علم نماید از روی لوح دل . بیش

12 اما ... نیست : F — | هیچ : POKA — : N

13-12 | چه ... هست : NF — : POKA | 12 دارو : N — : F | 13 هست : N

F — || چنانکه گفته اند A : چنانچه گفته اند K چنانکه گفت N چنانکه در شعر
گفته اند (— اند P) ، PO — ، F || 14 بیت : PNFKA : نظم O.

15 [عاشق ... نبوذ] NA : POFK ولوایع ورق ۴۱ ب | 15-16 ترتیب

مصرعها کذا در N : 4-1-2-3 A | 15 برگ N : زر A || 16 a نی PO

ولوایع : نه NA مر FK || زبازار OKA : ولوایع : بازار P : بازار F : نکاراز N ||
b زیان : محل N || که POA : ولوایع : چو NFK

2 صفات POFKA : ولوایع ورق ۴۲ آ : صفای N || 3 واو خود : PONKA : واو F ||

عنر خود : PONFK : عنر A || کس NKA : و هیچکس F که کسی را PO ||
چه داند NFKA : جز PO

6-4 یک ... ندارد : K —

4 نکته N : نقطه POA نکت F || از نکت : از همت A از همت PO ، NF — ||

از POF : که از NA

ازین ممکن نیست که ازو بیانی یا نشانی تواند داد، اما در عالم خیال تا روی
خودرا فرا نماید گناه بُوذ که نشانی دارد علی التعین و گناه بُوذ که ندارد 6

38.

[فصل]

(1) گناه نشان بزلف و گناه بنخط بُوذ و گناه بنخال و گناه بقَد و گناه بدیده
و گناه بروی و گناه بغمزه و گناه بمخنده معشوق و گناه بعتاب 3

(2) و این معانی هر یک از طلب جان عاشق نشانی دارد، آنرا که نشان عشق
بر دیده معشوق بُوذ قوتش از نظر معشوق بُوذ و از علتها دورتر بُوذ که دیده دُر

ثمین دل و جانست، عشق که نشان بدیده معشوق کند در علم (؟) خیال دلیل طلب 6
جان و دل او بُوذ و از علل جسمانی دور بُوذ، و اگر ببارو بُوذ طلب بُوذ از جان
او، اما طایفه هیئت استاده بُوذ در کمین آن طلب زیرا که ابرو نصیب دیده آمد

(3) و همچنین هر یک ازین نشانها در رام فراست عشق از عاشق طلب 9
روحانی یا جسمانی یا علّی یا عیبی بیان کنند زیرا که عشق را در هر پرده
از پردهای درون نشانست و این معانی نشان اوست در پرده خیال، پس

نشان او مرتبه عشق بیان کند 12

5 بیانی POFA : پهای N || یا FA : و PON || تواند PONF : توان A ||
داد NA : بود POF | 5-2 : عشق را کب مرکب جان است اگر چه جان متصرف این عالم
ارکان است اما دل محل صفات عشق شود بدین نسبت عشق غیبی بُوذ چون نفس از تحجب
عزت خود محتجب است ذات و صفات او یک نکته نقطه پیش نیست - لوامع ورق ۴۲ آ ||
5-6 تا روی خود را فرا A : تا روی چون فرا F تا روی خود N تا وی چون
PO || 6 نشانی POA : نشان NF || علی التعین PA : علی التعین Pm علی الیقین NF
عین الیقین O || و گناه OA : کاه NF و گناه التعین P

13-1 | فصل ... بیان کند | NA : — POFK

2 و گناه بنخط N : متعبد A || 4 جان : جاه NA || 6 علم NA : لعله عالم (؟) ||

8 اما A (؟) : و اما N || کمین : یقین NA || ابرو : برو A || دیده : دید N ||

9 ازین : درین NA || 10 عشق را A : عشق N || 11 از A : -- N

39.

فصل

- (1) حقیقتِ عشق چون پیدا شود عاشق قوتِ معشوق آید نه معشوق
 3 قوتِ عاشق ، زیرا که عاشق در حوصله معشوق تواند گنجید اما معشوق
 در حوصله عاشق نگنجید ، عاشق یک موی تواند آمد در زلفِ معشوق
 اما همگی عاشق یک موی معشوق را بر نتابد و مآوی نتواند داد
 6 (2) پروانه که عاشق آتش آمد قوتِ او در دوری اشراقست ، طلایه
 اشراق او را میزبانی کند و دعوت کند و او بپر همتِ خود در هوای طلبِ او
 پروازِ عشق می زند ، اما پرش چندان باید تا بدو رسد ، چون بدو رسید
 9 نیز (4) او را روشی نبود ، روش آتش را بود درو و او را نیز قوتی نبود قوت

1 فصل : — K || 2 چون : — K || آید PONFA : دید K || 3 اما PONFA :
 فاما K || 4 حوصله عاشق ONFA : معشوق K عاشق معشوق P || نگنجید PNKA :
 نگنجید O نتواند گنجید F || آمد بود O || 5 را بر نتابد OKA : را برناید N
 را بر نیاید P بر نکیرد F || و مآوی نتواند داد : و بای نتواند داد A و ماوا نتواند
 داشت K : — PONF || 6 آمد NFKA : آید PO || در دوری اشراقست OFA :
 اشراق اوست K دوری اشراقست N در روی اشراقست P || طلایه : — PO ||
 7 او را : را P || میزبانی کند KA : میزبانی میکند OF میزبانی می کند P دیده دیده بانی
 کند N || و دعوت کند A : و دعوت میکند N — POFK || بپر NF : نیز
 POKA || همت NFKA : همت PO || او ONKA : — PF || 8 پرواز عشق
 NFKA : پرواز O پروانه عشق P || می زند NFKA : میکند PO || پرش
 ONFKA : روشنی P || چندان باید PONKA : چندانست F || تا بدو PNFKA :
 که بدو O || رسید PONFK : رسد A || 9 نیز PONKFA : لغه بپر (4) || روشی A :
 روش F روشن N روشنی PO روشنی K || روش FA : روشی K روشن N
 در روشنی PO || آتش را آتش K || درو NKA : در وی F در O ، — P || 9-10 و او را
 ... آتش را بود NA : — POFK | قوتی A : ترقی N

- آتش را بُوذ، واین بزرگ سِرِیست، یک نَفَس او معشوقِ خود گردد،
 کمالِ او اینست، وآن همه پرواز و طواف کردنِ او برای این نَفَس است تا کی
 بُوذ که این بُوذ، وپیش ازین بیان کرده بودیم که حقیقتِ وصال اینست،
 یکساعت صفتِ آتشی او را میزبانی کند و زود بدرِ خاکستری بیرونش کند،
 ساز همه چندان می باید که تا بدو رسد، وجود و صفاتِ وجود همه ساز
 اینست، « أَفْنَيْتَ عُمْرَكَ فِي عِمَارَةِ الْبَاطِنِ فَأَيْنَ الْفَنَاءُ فِي التَّوْحِيدِ »
 (3) این بُوذ آنچه عاشق را بتواند بُوذ، واین همه است و هیچ چیزی
 دگر نیست که سازِ وصال تواند آمد، سازِ وصال معشوق را تواند بُوذ،
 سِرِی بزرگست که وصال مرتبهٔ معشوق است وحقِ اوست، فراقست که

10 واین: وان K || بزرگ سِرِیست NFKA: سِرِی بزرگست P بزرگ هنریست O |
 که F || معشوق PONFA: با معشوق K || گردد: کردن K || **11** وآن PNKA:
 واین OF || پرواز و طواف POF: پرواز طواف K پرواز ازو بطواف A پرواز و طلب
 N || کردن او K: کردن NA کرد او POF وله وجه || برای: بران K ||
 این POFKA: آن N || نفس PONKA: یک نفس F || کی PONFA: که N ||
12 که: وگه O || وپیش PONEK: پیش A || بیان کرده بودیم که A: بیان
 کردیم که ONK کرده ایم و F بیان کرده ام P || اینست POKA: آنتست که F
 اینست که N || **13** آتشی PONKA: آتش F || کند و زود NA: کند و POF
 و K || بدرِ خاکستری بیرونش NFKA: بدرجهٔ خاکستریش پس بیرون PO || **14** همه
 NFKA: هم PO || چندان PONKA: چندان F || که ONA: — PFK ||
 وجود و صفاتِ وجود NFK: وجود و صفاتِ او خود A و خود و صفاتِ خود O و خود
 و در صفاتِ خود P || **15** اینست NA: راهست POFK || **16-17** این ... معشوق را
 تواند بُوذ: — K | **16** آنچه N: از آنچه POFA | بتواند NA: میتواند F
 تواند PO | واین همه است A: واین همه آنتست N، — POF | و هیچ NA:
 هیچ POF | **16-17** چیزی دگر N: چیز OFA خبر P | **17** تواند آمد ساز وصال: تواند بود
 وصال O، — P | معشوق را POA: معشوق NF || **18** سِرِی A: سِرِی N واین سِرِی PF
 واین هم سِرِی K این همه سِرِی || مرتبهٔ: قریهٔ A || وحقِ اوست NFKA: — PO ||
18 فراقست که PK: و فراقست که NA که فراق است که O و فراق F

مرتبه عاشقست وحق اوست، لا جرم وجود عاشق سازِ فراقست ووجود
 معشوق سازِ وصال، عشق خود بذاتِ خود ازین علایق وعلل دورست که
 21 عشق را از وصال و فراق هیچ صفت نیست، این صفاتِ عاشق و معشوق است،
 پس وصال مرتبه تعزز و کبریای معشوقست و فراق مرتبه تذلل و افتقار
 عاشقست، لا جرم سازِ وصال معشوق را تواند بوذ و سازِ فراق عاشق را،
 24 ووجود عاشق یکی از سازهای فراقست

مصراع

در عشق تو انبیهست تنهایی من

27 آنرا که وجودش زحمت بوذ و سازِ فراق بوذ او را سازِ وصال از بجا آید؛
 (4) زمینِ وصال نیستی آمد و زمینِ فراق هستی آمد، تا شاهد الفنا

19 عاشقست ONKA : عاشق F عاشق تواند بود P || وحق PONFK : حق A ||
 فراقست : وصالست P || 20 وصال PONFA : وصال است K || عشق POKA :
 و عشق NF || بذاتِ خود NKA : بذاتِ خویش P ، -- OF || ازین علایق
 وعلل PONA : از علایق وعلل K ازین علل وعلایق F || 21 وصال و فراق :
 فراق و وصال F || هیچ : دور N || عاشق و معشوق است POFKA : عاشق
 و معشوقست N || 22 مرتبه ... و فراق : -- F | تعزز و کبریای POK : کبریا و تعزز NA ||
 23 عاشقست NFKA : عاشق PO || 24 ووجود عاشق : ووجود عاشق را P ||
 از : -- K || 25-26 مصراع ... من PONA : -- FK | 25 مصراع PO : بیت A ، -- N |
 26 انبیهست : آنبیهست N انبیهست A انتهاست PO | رجوع شود بصحیفه 23 س 16 a
 و ص 11 س 36 a || 27 آنرا که وجودش : آنرا وجود N || زحمت بوذ و : -- K ||
 آید POKA : می آید NF || 28-30 زمین ... بر خیزد NA : این فقره در NA دو باره
 دیده میشود یکی اینجا و یکی در میان سخن نمکفروش س 45-47، و در F بعد از « لا بل »

در صحبت بوذ وصال وصال بوذ ، چون او باز گردد حقیقتِ فراق سایه
افگنند امکانِ وصال بر خیزد

30

(5) در حکایت آورده اند که روزی سلطان محمود نشسته بوذ بیارگاه ،
مردی بیامد و طبقِ نمک بر دست نهاده در میانِ حلقهٔ بارگامِ محمود آمد
وبانگ میزد که نمک که می خرد ؟ محمود هرگز آن ندیده بوذ بفرمود تا او را
بگرفتند ، چون بخلوت نشست او را بیاورد و گفت : این چه گستاخی بوذ که
تو کردی و بارگامِ محمود چه جای منادیِ نمک فروشی کردن بوذ ؟ گفت :

33

س 40- آمده است و در POK هیچ موجود نیست ، و چون جای اصلیش را نمیدانیم کجا
بوده است به NA پیروی کرده در هر دو جای اثبات کردیم

29 صحبت : صحت NA || او : A — N || حقیقت A و حقیقت N

31-47 در حکایت ... بر خیزد : K

31 در PONA : فصل F || سلطان محمود POF : محمود NA : | + رحمة الله علیه F ||
نشسته بوذ بیارگاه NA : نشسته بود در بارگاه ساطنت خویش ناکاه F نشسته بود در
بارگاه O در بارگاه نشسته بود P || 32 مردی : — بود O || و طبقِ نمک NF : طبقِ
نمک PO و طبقِ نمکی A || نهاده در NFA : و در PO || میان حلقهٔ بارگاه محمود نهاد PO || 33 و بانگ میزد که نمک
NA : میان مجلس آمد F میان حلقهٔ بارگاه محمود نهاد PO || 33 و بانگ میزد که نمک
که می خرد FA : و بانگ ... میخورد N و بانگ میزد که نمک می خرد O و ندا
میگرد کیست که نمک من خرد P || هرگز آن OA : هرگز این حال F آن هرگز N
این هرگز P || بفرمود : فرمود N || 34 بگرفتند PONA : بداشتند F || بخلوت
PONA : خلوت F || نشست ONA : بدشت P شد F || بیاورد و NA : بخواند F
بیاوردند و PO || 34-35 گستاخی بوذ که تو (تو — N) NA : سازی بود که تو F
خسارت است که تو O خسارت بود که تو ندا P || 35 و بارگاه NA : بارگاه POF ||
محمود NFA : ما O ما را P || منادی ... بوذ N : منادی کردن نمک فروشی بود A
منادی کردن نمک است PO نمک فروختند F — ای نمک فروش این چه
بی نمکی بود که تو کردی N

- 36 ای جوانمرد مرا با ایاز کاریست نمک بهانه بود، گفت: ای غذا تو که باشی که با محمود دست در یک کاسه کنی؟ مرا که هفتصد پیل بوذ وجهانی ملک و ولایت و ترا یک شبه نان نبوذ! گفت: قصه دراز مکن! این همه که
- 39 تو داری و بر داذی ساز و صالست نه ساز عشق، ساز عشق دلیست بریان و آن مارا بکمال است و بشرط کارست. لا بل یا محمود دل ما خالیست از
- آنکه درو هفتصد پیل را جایگاه بوذ و حساب و تدبیر چندین ولایت بکار نیست
- 42 مارا دلیست خالی سوخته ایاز، یا محمود، سر این نمک دانی چیست؟

36 جوانمرد NA: شاد جوانمرد F امیر PO || مرا با ایاز کاریست NA: دل مرا با این کاریست O دل مارا با ایاز کاریست P عشق ایاز مرا بخود اینجا آورد F || بهانه بوذ NA: بهانه است OF بهانه او P || گفت NEFA: محمود بگفت PO || کذا: O — || 37 که با: با N || محمود ONFA: ما P || در یک کاسه NA: در کاسه OF در این کاسه P || مرا که PNA: مرا O که مرا F || 37-38 بوذ وجهانی ملک و ولایت: بود وجهانی ملک ولایت A بود جهانی ملک و ولایت N و عالمی مطیعت F بود وجهانی ملک ولایت بود O وجهانی و ملک و ولایت P || 38 یک شبه: یکشب P || نان نبود NA: نان نیست F نای نه O نان تی P || قصه دراز مکن ONFA: محمود قصه مدر P || که FA || 39 داری و برداذی PO: برداذی NA داری F || عشق: عاشق P || ساز عشق دلیست بریان A: که عشق را دلی بریان سازد و چشم کریان F دلیست بریان و چشمست کریان N ساز عشق (عاشق P) دل بریانست PO || 40 و آن مارا ONA: و این مارا F و مارا آن P کارست PONA: کار لا بل زمین وصال نیستی ... بر خیزد F (رجوع کنید بخوابی س 28-30)

یا ONA: لا بل یا F ای P || 40-41 دل ما خالیست (عالیست N) از آنکه درو هفتصد پیل را (هفتصد پیل را درو A) جایگاه (جای N) بوذ NA: که دل ما خالیست که درو هفتصد پیل را جای نمی باید F مارا (مرا P) دلی خالی است که درو ... جایگاه نمی ماند PO || 41 و حساب: و با حساب O || بکار NEFA: کار PO || 42 مارا دلیست خالی سوخته ایاز N: مارا دلی (دل؟) خالی سوخته عشق ایاز A دلی خالی و سوخته ایاز F بل دلی سوخته ایاز O بل دل ما سوخته ایاز است P || یا: N — || نمک: N — || چیست POFA: که چیست N

آنکه در دیگر عشق تو نمک تجرید و ذلت در می باید که بس جباری ،
و این صفت عشق نیست

[(4) زمین وصال نیستی آمد و زمین فراق هستی تا شاهد الفنا در صحبت
بوذ وصال وصال بوذ ، چون او باز گردد حقیقت فراق سایه افگند امکان
وصال بر خیزد]

(6) و آن آیات ملاء اعلی دان که « وَنَحْنُ نَسْتَبِیحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ » (۳۰/۲) 43
باششصدن پر طاوسی . گفت : تجریدی که شرط این کارست شمارا در می باید ،
و چون بوذ آنکه شما نه این باشید ، و شمارا برگ آن نبوذ که بترک خود بگویند

43 آنکه NA : — POF || که بس NA : که تو بس F پس PO || 44 و این صفت
عشق نیست F : — OAN | NA + : ساز وصال (عشق ساز وصالست N) هم
معموق را تواند بوذ نه عاشق را و آن جمال و کالست و خد و زلف و خال بود که | جمال ...
زلف A : جمال کمال و خد و زلف N

47-45 [زمین ... خیزد] : رجوع کنید بخواشی س 28-30

45 تا A : که تا F با N || صحبت NF : صحت A || 46 وصال وصال NA (س 29) :
وصال NA (اینجا) وصال وصال F || فراق NF : وصال A || امکان NA
(س 30) F : آنکه NA (اینجا) || 47 بر خیزد : — که عاشق را ساز
وصال نتواند بود (بودن N) NKA | — که آن وظیفه معشوقست NA

48 — فصل 41 س 9 و آن ... حساب بدست : K

48 و آن آیات ملاء اعلی دان که NA : ملائکه ملاء اعلی را که گفتند F این (آن P) ملاء اعلی را
دان PO || 49 باششصد : باشصد A ششصد N و ششصد PO باششصد هزار F || طاوسی :
طاوس P || گفت NFA : دارند که در زیبای دولت (دوست P) خود ی نازند و بر تو
خزان کذر نکرد که قدر بهار دانی گفت PO || تجریدی که NF : کی تجرید A تجرید
و ذلت که PO || در می POF : بی در NA || 50 بوذ NA : باشد F نبوذ PO || آنکه
شما NFA : انگاه شما P شما انگاه O || آن POF : این NA

51 (7) یا محمود، این همه که تو بر داذی سازِ وصالست و عشق را از وصال هیچ صفت (؟) نیست، چون نوبتِ وصال بوذ ایاز را خود سازِ وصال بکمال است

54 (8) یا محمود، این هفتصد پیل و این همه ولایتِ سند و هند بی ایاز هیچ ارزد یا بجای یک موی از زلفِ او قیام کند؟ گفت: نه، گفت: بازو در گلخنی یا در خانه تار یک بهشتِ عدن بوذ؟ گفت: بوذ، گفت: و وصال بکمال بوذ؟ گفت: بوذ، گفت: پس این همه که تو بر داذی سازِ وصال هم نیست، چون عاشق را سازِ وصال نتواند بوذ، و این آیاتِ حسن است

(9) از اینجا بدانستی که از وصال واز فراق عشق را هیچ صفت نیست 60 واز سازِ وصال عاشق را هیچ چیز معلوم نیست و نتواند بوذ، سازِ وصال

51 بردازی ONA: داری PF || 52-51 و عشق را از وصال هیچ صفت نیست: و عشق را از وصال هیچ صفت خبر نیست (= خبر نیست ؟) (خبر نیست A ؟) NA: و هیچ چیز نیست عشق را از صفت وصال F عشق را در وصال هیچ صفت نیست PO || 52 چون: و چون O || نوبت POFA: مره N || بوذ: O - || خود: O - || 54 و این همه NA: و POF || سند و هند F: هند و سند NA سند و هند و خراسان O هند و خراسان P || بی PONA: در جنب F || 55 کند: - در عالم عشق F || بازو NA: از و با او ای امیر O با ایاز P || 56 یا OFA: و یا P - N || 57-56 بهشت ... پس: بهشت عدن بود و وصال بکمال بود پس A با وصال او بهشت برین بود گفت بود و وصال بکمال بود گفت بود گفت F بهشت عدن و وصال بود گفت بود گفت بود پس N بهشت عدن بود و وصال بکمال بود گفت بود پس O بهشت عدن بود گفت بود پس P || 57 که: N - || بردازی ONA: داری PF || 58 هم OFA: PN - || چون NA: که POF || و این: و آن O || آیات NA: آیت F زیادت PO || 59 از اینجا: از اینجا P || بدانستی PONA: توان دانست F || از وصال واز فراق عشق را (عاشق را N) NA: از فراق و وصال عشق را PO عشق را از فراق و وصال F || 59-60 صفت ... چیز A: صفت نیست واز سال هیچ چیز N بهره نیست از ساز وصال عاشق را هیچ چیز F هیچ چیز PO || 60 ساز NEFA: و ساز PO

سوانح - ۵

وجود معشوقست و سازِ فراق وجودِ عاشق است و عشق از هر دو بی نیاز ،
اگر سعادتِ وقت مساعدت کند این وجود فدای آن وجود آید ، اینست
وصال بکمال

63

بیت

عشقی بکمال و دلربائی بکمال دل پرسخن و زبان زگفتن شده لال
زین نادره تر بجا بود هرگز حال من تشنه و پیش من روان آبِ زلال 66

40.

فصل

اگر ممکن بودی که عاشق از معشوق قوت توانستی خورد مگر در
حاصله دل بودی ، ولیکن چون عاشقی بی دلی بود این معنی چون شود ؟ 3
پس بی دل قوت در بجا خورد ؛ دلش بر باید و قوت می فرستد تا ناخورده

61 وجود : O — است NA : POF || و عشق ... بی نیاز NF : POA — ||
62 این NFA : P — ، O — || 63 وصال NFA : وصال و عشق PO || 64 بیت NFA :
رباعی PO || 65 a عشق ... و دلربائی ONFA : این است ره وصال و عشق P ||
بکمال : لعله بجمال (؟) || b دل : دیدم P || و زبان (F زبان) زگفتن A (گفتن A)
شده POFA : گفتن زگفتن N || 66 b روان NFA : یکی O بسی P

2 قوت PNA : قوتی OF || خورد : خوردن N || 3 دل : P — || ولیکن
چون ... چون شود NA : و عشق بی دلی بود F و عاشق بیدل بود PO || 4 بی (N—)
دل قوت در بجا خورد NA : بی دل قوت از بجا تواند خورد F بی دل
قوت از بجا خورد PO || دلش POFA : که دلش N || 5-4 نا خورده و پس می برد A :
خورده را زپیش من برد N نا خورده از پس می زید F با خورده آتش میزند PO

وایس می برد - قوت از معشوق می گویم ، وین دور دورست . آن قوت
 6 پندار (؟) از حدیث بسمع واز جمال بیصر : آن نمی خواهم که آن نه
 وصال است ، آن درین ورق نیست ، که نگرددگان بافتاب بسیار اند اما
 کس را ازو بتحقیق هیچ قوت نیست ونبوذ ، او جهان روشن است

41.

فصل

(1) از آنجا که حقیقت کارست

ع معشوق را زعشق نه سودست نه زیان 3

5 قوت NFA : وقوت PO || می گویم POmNFA : میگویم O || دور دورست NF :
 دود درست A دور گذشت O دور گذاشت P || 5-6 آن قوت (قوت F) پندار F :
 آن قوت مبندار (!) N : آن قوت بندارد A از (واز P) قوت می پندار PO ، ولعله
 مبندار (؟) || 6 بسمع NFA : بی بسمع PO || بیصر F : بدیده بیصر NA
 بی بیصر PO || آن نه NA : این نه F از PO || 7 آن PONF : این A || درین :
 در تن N || نگرددگان OFA : نگرددگان N کزیدگان P || بافتاب بسیارند A : آفتاب
 بسیارند F بافتاب بسیارست N با جمال O باقبال سازند P || 7-8 اما (N -) کس را
 ... قوت NA : اما بتحقیق کسر را ازو قوت F اما کس را بتحقیق ازو هیچ قرب PO
 ونبوذ ... روشن است NA : POF | روشن : لعله روشن

1 فصل POA ولوایع ورق ۷۴ : NF - 2 آنجا : اینجا P || که : که این F ||
 3-2 کارست ع معشوق را : کارست معشوق را POA ولوایع ، کارست چنانکه گفت ع
 (ع : - N) معشوق (معشوقه F) را NF

(یعنی این دو نسخه اینجا فصلی نو آغاز نمیکند واز جله اخیر فصل گذشته با اولین جله
 این فصل یک جله میسازند : « کس را ازو بتحقیق هیچ قوت نیست از آنجا که حقیقت
 کارست چنانکه گفت » واین معنی بد نیست ولیکن چون لوایع اینجا هم مثل POA فصلی
 نو آغاز میکند ما روایت اینهارا اختیار کردیم)

3 ز عشق F : از عشق NA از غیرت عشق (- عاشق O) PO || نه PNF : ونه OA

ولیکن از آنجا که سنتِ کرمِ عشقت او عاشق را بر معشوق بندد،
عاشق همه حالی نظرگاهِ معشوق است از راهِ پیوندِ عشق

- (2) اینجا بُوَد که فراقِ باختیارِ معشوق وصالِ تر بُوَد از وصالِ باختیارِ 6
عاشق، زیرا که در اختیارِ معشوق فراق را عاشق نظرگاهِ آید دلِ
معشوق را و اختیار و مرادِ او را، در راهِ اختیارِ عاشق وصال را در وصال
هیچ نظر از معشوق در میان نیست و او را بازو هیچ حساب نیست، و این 9
مرتبه بزرگست در معرفت، اما کس این بکمال فهم نتواند کرد، پس نظیرِ
معشوق بعاشق ترازوست در تمیزِ درجاتِ صفاتِ عشق در کمالِ و زیادت
و نقصان

4 سنت OFA : حقیقت سنه N سبب P || بر معشوق بندد NA : بر معشوق
بندد F از معشوق نبرد PO || **5** همه حالی FA : همه حالی N همه حال PO ||
معشوق است NA : معشوق آید POF || **7-8** اختیار معشوق ... راه : F- **7** فراق را
عاشق POA : فراق عاشق را N | **7** دل : که دل P | **8** اختیار و مراد او را A :
و اختیار و مراد او را N و مراد اختیار او PO || وصال را در وصال : در وصال را A
و وصال N در وصال F در وصال P ، O - || **9** هیچ نظر از معشوق
در میان A : هیچ نظرگاه معشوق در میان N عاشق (O -) نظرگاه معشوق POF ||
بازو A : از او N از وی F از او O ، P - || نیست : (اینجا حذفی که در K
بود بمر می رسد ، رجوع شود بس 64) || **10** مرتبه بزرگست PONA : مرتبتی
بزرگست K مرتبت بزرگترست F || کس این بکمال NKA : این کس بکمال F
هیچ کس کمال آن را (کمال این P) PO || کرد : کردن F || **11** معشوق NEKA :
عشق معشوق است O عشق و معشوق P || ترازوست ONA : او ترازوست FK
بروازست P || **11-12** عشق (و عشق K) در کمال و زیادت و نقصان POFK : عاشق
در کمالست یا در زیادت یا در نقصان NA

42.

فصل

هر چه عزّ و جباری واستغنا و کبریاست در قسمتِ عشقِ صفاتِ
 3 معشوق آمد ، و هر چه مذلت و ضعف و خواری و افتقار و نیاز و بیچارگی بوذ
 نصیبِ عاشق آمد ، لا جرم قوتِ عشقِ صفاتِ عاشق است که عشق
 خداوندِ روزگارِ عاشق است یا (۴) روزگارِ عشق که صفتِ عاشق آمد (۴)
 6 و این بوقت بگردد ، اما این صفاتِ معشوق در ظهور نیاید الا بظهورِ
 اضدادش بر عاشق ، تا افتقارِ این نبوذ استغناء او <رو> نماید و همچنین
 جمله صفات از آن رو او را درخورست

43.

فصل

لا جرم چون چنین باشد عاشق و معشوق ضدّین باشند لا جرم فراهم
 3 نیایند الا بشرطِ فدا و فنا ، و برای این گفته اند :

2 عز ... و کبریاست NA : عز و جباری و استغناست و کبریا K کبر و جباری و عزت
 و استغناست F عز (در عز P) و جباریست و استغنا و کبریا PO || قسمت عشق صفات :
 قیمت عشق و صفات P || 3 آمد NFA : است K آید PO || 3-4 و هر چه ... آمد NA :
 و اضدادش صفات عاشق آمد K و ضدش F و اضدادش صفات عاشق آید PO ||
 4 لا جرم قوت عشق : — F || است NA : آمد K آید PO ، — F || 5 خداوند :
 خداوندگار K || یا (۴) : با A تا K تا F اما N نه PO || 5-6 روزگارِ عشق که
 صفت (عاشق کی صفات A) عاشق آمد و این بوقت بگردد اما (و اما N) این صفات NA :
 روکارِ نفا صفات K روزگارِش اما صفات POF || 6 معشوق : عاشق PO || 7-8 تا ... در
 خورست NA : — POFN | 7 افتقار N : افتقار را A | او N : — A | 8 رو A : او N
 1 فصل POFA : — NK || 2 باشد : بود P || عاشق و معشوق : معشوق
 و عاشق F || ضدّین POFK : ضدان NA || 3 نیایند : نیاید K || فدا و فنا NFA :
 فدا و فنا K فای ضد PO وله وجه || و برای این گفته اند NKA : برین معنی گفته اند F
 از برای این گفته اند (اند — O) PO

بیت

چون زرد بدید رویم آن سبزرنگار گفتا که دگر بوصلم اמיד مدار
زیرا که تو ضدّ ما شدی در دیدار تو رنگِ خزان داری و ما رنگِ بهار 6

44.

نصل

(1) معشوق خود همه حالی معشوقست ، پس استقنا صفتِ اوست ،

و عاشق همه حالی عاشق است پس افتقار صفتِ اوست ، عاشق را همیشه 3
معشوق در باید ، پس افتقار همیشه صفتِ او بوذ و معشوق را هیچ چیزی
در نباید که همیشه خود را دارد ، لاجرم استقنا صفتِ او بوذ

4 بیت NF : این بیت A شعر K رباعی PO || 5 a زرد بدید رویم F : زرد دید رویم
- لوايح ورق ۴۴ آء رویم زرد دید KA زرد رویم دید ON دید برویم P || سبز
نگار NFA : سبز عذار K شیرین کار O ولوايح ، بت شیرین کار P || b گفتا : گفت
او - لوايح || بوصلم : بصل N || 6 a شدی : شوی - لوايح || در PONA
ولوايح : از FK || b و ما NFA : و من PK ولوايح ، من O

2 خود همه ONKA : خود در همه F بهم P || 2 و 3 حالی KA : حال PONF ||
3 پس افتقار صفت اوست POFK : و افتقار همیشه صفت او NA | 3-4 صفت اوست
... افتقار : P | همیشه معشوق OFKA : همه معشوق N | 4 باید OFKA :
می باید N | افتقار : درویشی F || همیشه - : F || و - : O || چیزی KA : چیز OF
جائی P ، - N || 5 در نباید A : در نباید N در نمی باید OF می باید K در نمی آید P ||
همیشه : - F || استقنا صفت او بوذ PONKA : صفت وی توانگریست و این
لایقست F

بیت

6 [اشکم زغم تو هر شی خون باشد وز هجر تو بر دلم شبیخون باشد]
تو با توئی ای نگار زان با طربی تو بی تو چه دانی که شی چون باشد

بیت

9 همواره تو دل ربوده معذوری غم هیچ نیازموده معذوری
من بی تو هزار شب بخون در خفتم تو بی تو شی نبوده معذوری

(2) واگر ترا این غلط افتد که بوذ که عاشق مالک بوذ و معشوق بنده
12 تا در وصال او در کنار عاشق بوذ آن غلطی بزرگست ، که حقیقت عشق
طوق بر گردن معشوق نهد و حلقه بندگی بر دارد ، که هرگز معشوق
ملک نتواند بوذ

15 (3) و برای اینست که آنها که دم از فقر زنند جان و دل در بازند و دین
و دنیا و روزگار در میان نهند همه کاری بکنند و از همه چیزی بر خیزند

6 [اشکم ... شبیخون باشد] NA : — POEK | a هر شی : A همیشه N
7 بعد از 10 F || a زان NKA : ازان POE || با طربی : ناظر نی F || b چه دانی
NEA : ندانی POK || باشد PONKA : باشی F || 8 بیت A : — PONEK
10-9 FNA : — POK | 10 a خفتم A : بودم NF

11 که بوذ که PF : که بود OK که NA || و : — O || 12 ONFA : یا K ، — P ||
در کنار NKA : در کار F کنار PO || عاشق بوذ NFKA : عشق بود O عاشق
نهد P || آن POA : این NKE || غلطی بزرگست PFKA : غلط بزرگست N غلطی
بزرگ بود O || 13 گردن معشوق : کردن عاشق N || و حلقه ... معشوق : — O |
که NF : — PKA || 14 ملک نتواند بوذ NA : ملک نتواند آمدن OF در ملک
نتواند آمدن K ملک نتواند آمدن P || 15 که آنها که ONA : آنها که PF که اینها K ||
از فقر NFKA : نقد O فقر P || زنند PONFA : زده اند K || جان POEK :
و جان NA || 15-16 و دین و دنیا و روزگار NA : و دین و دنیا K و روزگار و دین و دنیا F
دین و دنیا و روزگار PO || 16 میان : میانه K || چیزی FKA : چیز PON

- واز سر نیز نترسند و بر کونین سپرند اما چون کار بنقطه عشق رسد
 هرگز معشوق در میان نهند و نتوانند نهاد زیرا که ملک بوذ که در میان
 18 توان نهاد نه مالک، معشوق مالک بوذ، دست آزادی بر دامن عشق و عاشق
 نرسد، چنانکه همه بندها آنجا گشاده شود - اعنی در آزادی فقر - همه
 21 گشادهای آنجا بند شود - اعنی در بندگی عشق
- (4) چون این حقایق معلوم شد جلالت عشق مگر پیدا شود که عاشق را
 سود (5) خود زیان کند تا از علل بر خیزد و از سود و زیان برهد

- 17** واز سر نیز نترسند NA : — POFK || و بر PONKA : و پای بر F || چون
 کار : کار چون K || بنقطه PNKA : بنقطه F بنقد O || **18** معشوق PNEKA :
 معشوق را O || در میان نهند ... بوذ که : — N | نهند و نتوانند نهاد F :
 نتوانند نهاد POA : نتواند نهاد K | **18-19** زیرا که ملک بوذ که در میان توان
 نهاد FA : در میان توان نهاد N زیرا که ملک بود که در میانه توان نهاد K زیرا که
 ملک بود که مالک در میان تواند بود O زیرا که ملک بود در میان تواند بود P ||
19 نه (— N) مالک معشوق مالک بوذ ONFKA : نه مالش معشوق مالک بود P ||
 دست POK : ست A ناست (؟) N که دست F || عاشق PONKF : و عاشق A ||
20 نرسد PFA : برسد ON برسد K || آنجا POFK : اینجا NA || اعنی NFKA :
 یعنی PO || فقر NFK : نقد PO کی فقر A || همه PONA : بس همه K و همه F ||
21 گشادهای POK : گادها A کارها N گشادگیها F || بند POFKA : بنده N ||
 اعنی ONFKA : یعنی P || در بندگی عشق NFK : بندگی که در عشق A در بندگی PO ||
22 این : — O || شد FKA : شده N شود PO || مگر : — K ||
23 سود : بر بود A بود NFK بوجود PO || خود NFKA : — PO || تا از ONFKA :
 تا این P

45.

فصل

- (1) بدانکه هر چیزی را کاریست از اعضای آدمی تا آن نبود او بی کار
 3 بود. دیده را کار دیدنست و گوش را شنیدن و کار دل عشق است، تا عشق
 نبود بی کار بود، چون عاشقی آمد او را نیز بکار خود فراهم دید، پس یقین
 آمد که دل را برای عشق و عاشقی آفریده اند و هیچ چیز دیگر نداند
 6 (2) آن اشکها که بروی دیده فرستد طلایه طلبست تا از معشوق چه خبرست.
 که بدایت از دیده است. متقاضی باو فرستد که این بلا از رام تو آمد
 و قوتم از رام تست

46.

فصل

- (1) قدیمی هست در عشق بالعجب که در آن قدم مرد عاشق مشاهده (؟)
 3 نفس خود میگردد، زیرا که نفس آینده و شونده مرکب معشوق می آید از آن

8-1 فصل ... تست : -- PO

1 فصل FKA : N -- 2 بدانکه NKA : F -- || را FKA : N -- || 3-2 تا آن
 (آن : دیدن A) نبود او بی کار بود NA : چنانکه F ، K -- || 3 دیده را کار
 دیدنست NA : دیده را دیدن FK || شنیدن FKA : شنیدنست N || و کار NA :
 کار FK || عشق است FK : عاشقیست NA || تا NEFA : و تا K

8-4 چون ... از راه تست NA : -- FK

5 نداند A : ندارند N || 6 بروی N : بر روی A || فرستد A : می فرستد N ||
 طالبست A : طلبیست N || تا A : تا که N

1 فصل : N -- || 2 در عشق NEFA : -- PO || بالعجب که در آن قدم NA :
 که POFK || عاشق NA : -- POFK || مشاهده ONFKA : مشاهده P ، و نامه
 شاهد (؟) || 3 میگردد NA : شاید POFK || مرکب معشوق NEKA : و مرکب
 معشوق O و مرکب و معشوق P

- روی که دل مسکن اوست ، و نفس بوذ که از دل بوی ورننگ او گیرد
 (2) اینجا بوذ که مرد را روی در خود بوذ و از بیرون کاری ندارد تا بجای
 که بوذ که [اگر معشوق بیاید اورا از نفس پروای آن نبوذ] ، اگر معشوق
 اورا از نفس خویش مشغول کند بار آن نتواند کشید ، زیرا که این مشاهده
 در نفس مسامحتی دارد باز برگیرد ، و دیدار معشوق بار بر نهد و سیاست
 او سایه افکنند ، از در درون چون قوت پیدا شود مسامحتی دارد ، اما بار
 ناز معشوق کشیدن دشوارترست

بیت

- 12 زان من بدر سرائ تو کم گذرم کز بیم نهمبان تو من بر حذر
 تو خود بدم دری نگار شب و روز هر گاه که ترا خواهم در دل نگرم

- 4 از دل PONFA : اول K || ورننگ NA : POFK | او POFNA : K ||
 5 اینجا بوذ ... کاری ندارد NA : POFK | مرد را A : مراد را N | ندارد A :
 نداند N || 6 که بوذ که F : بود که PA که ONK
 | اگر معشوق بیاید ... نبوذ POFK : NA | بیاید POK : بیاید F | اورا
 از نفس POK : آن نفس اورا F | آن POE : او K
 9-6 اگر معشوق اورا ... افکنند NA : POFK | 7 از A : N |
 بار آن A : بان N | این N : A | 8 و دیدار N : و دیده را A
 9 از A : و از P آن N و این OFK || قوت NEKA : وقت P ، O ||
 10-9 بار ناز : باز ناز O بار NK ناز PFA || 10 معشوق : A || دشوارترست K :
 دشوارترست N دشوارست POFA || 11 بیت NFA : شعر K رباعی PO ||
 12 a من بدر ONK : می بدر A بر در F بدر P || گذرم : کردم P || 13 a بدم
 دری POKA : بدل اندری NF | P -

بیت

- بر شایع طرب هزار داستان توئیم دل داده بدان نعمت و داستان توئیم
 از دست مده که زیر داستان توئیم بگذر زکناه ما که مسنان توئیم

47.

نصل

- عشق نوعی از سُکرست که کالِ او عاشق را از دیدنِ وادراکِ کالِ
 3 معشوق مانعست، زیرا که عشق سُکرست در آلتِ وادراک (؟) مانعست از
 کالِ ادراک (؟). و سَری دارد که چون حقیقتِ ذاتِ عاشقِ بادرکِ ذاتِ
 معشوق مشغولست پروای اثباتِ صفاتِ چوَن بُوذ از روی تمیز؛ ، و اگر
 6 ادراکِ بُوذِ پروایِ ادراکِ ادراکِ بُوذ، العَجْزُ عَنْ ذَرَكِ الادْرَاكِ ادراکِ
 این بُوذ

بیت

- 9 عمریست که بامنی نگارا وقتِ غمِ ووقتِ شاذمانی
 والله که هنوز عاجزم من کز خوبیِ تو دهم نشانی

- 1 فصل POFA : — NK || 2 سُکرست : پیکراست O || عاشق را NA :
 — POFK || از : را PO || دیدن و NA : — POFK || کال : بکمال P ||
 3 مانعست ... وادراک NA : — POFK | در آلتِ وادراک : لعله در آلتِ ادراک و،
 ویا : وادراک ادراک || 3-4 از کالِ ادراک N : — POFKA || 4 و سَری دارد
 OFK : که سَری دارد P اگرچه سر لطیفست و رایِ این و آن آنست N ، — A ||
 که چون ONFKA : و چون P || حقیقت NA : — POFK || عاشق NA :
 — POFK || ذات : — P || 5 معشوق NA : — POFK || صفات : صفات او K ||
 6 ادراک ادراک : ادراک F || 7 این بُوذ NKA : ادراک این بود P اینجا حقیقت
 شود F ، — O || 8 بیت NFA : که گفته است شعر K رباعی O قطعه P ||
 9 a با منی PFKA : من N منی O || b وقتِ غمِ ووقتِ KA : وقتِ غمِ وگاه F وغمِ غمِ
 ووقت N در وقتِ غمان و P در وقتِ غمِ O || 10 a والله ONK : فالله A حقا PF ||
 که : — O || b خوبیِ POKA : چونی NF وله وجه

فصل

- اگرچه معشوق حاضر و شاهد و مشهود عاشق بود، ولیکن بر دوام
 غیبت عاشق بود، زیرا که اگر حضور معشوق غیبت کلی نیارد - چنانکه 3
 در حکایت مجنونست - بازی کم از دهشتی نبود، چنانکه آن مرد از نهر
 المعلی آن زن را در کرخ دوست داشتی و هر شب در آب زدی و پیش او
 رفتی. چون یکشب خالی بر رویش بدید گفت که این خال از کجا آمده؟ او 6
 گفت که این خال مادرزادست اما تو امشب در آب منشین، چون در نشست
 بنمود از سرما. زیرا که با خود آمده بود تا خال می دید، و این سرری بزرگست
 و اشارت بدین معنی است : 9

1 فصل POFA : NK -- || 2 اگرچه F : اگر NKA ، -- PO ||
 حاضر : حاضر بود F || ولیکن NA : لیکن K لیکن F اگر O و اگر P ||
 3 غیبت POFK : غیب NA || حضور : خصوص K || معشوق : -- O || غیبت
 ONEKA : غیب P || نیارد چنانکه : نیارد چنانچه K || 4 حکایت : -- O ||
 مجنونست ... چنانکه : -- K || بازی NA : با لیلی O که با لیلی P ، -- F ||
 آن POFK : -- NA || از NFA : که از PK که او O || 5-4 نهر المعلی NFKA :
 تیرالخوان O بهر خلق P || 5 آن PONKA : که آن F || در کرخ NA : از کرخ OFK
 او اگرچه P || داشتی PN : داشت FKA می داشت O || و هر : او هر F ||
 شب POEKA : شبی N || در آب زدی و : بر آب زدی و N بخود در آب
 زدی و F ، -- POKA || او : وی F || 6 بر رویش بدید F : برویش بدید NA
 بدید بر رویش POK || گفت : و گفت N || که NA : -- POFK || کجا آمد :
 کجاست F || 7 که NA : -- POFK || اما N : -- POEKA || منشین : --
 که غرق شوی نشید F || چون در نشست NA : در نشست POK در آب رفت F ||
 8 بنرد NKA : و بنرد PO جان بداد F || از سرما : -- F || با خود NFKA : بعداد
 PO || تا خال می دید POE : تا خال می ندید A تا خود می بدید K خال دید N | رجوع
 شود بحقیقه سنائی (نول کشور ۱۸۸۷) ص ۴۷۸-۴۷۹ || سری PFK : سر ONA ||
 9 و اشارت بدین معنی است POEK : و اشارت بدین معنی A ، -- N || که کفقه اند F

بیت

1 نر عاشق آگهم نه از عشق نر خویشن آگهم نه از یار

49.

فصل

چون عقول را دیده بر بسته اند از ادراکِ جان و ماهیت و حقیقتِ او
3. و جان صدفِ عشق است بلؤلؤ مکنون که در آن صدفست کی بینا شود
الا بر سبیلِ مانا

بیت

6 عشق پوشیدست هرگز کس ندیدستش عیان لافهای بیهذه تا کی زنند این عاشقان

50.

فصل

بارگاهِ عشق ایوانِ جانست و بارگاهِ جمال دیده عاشقست ، و بارگاهِ
3 سیاستِ عشق دلِ عاشقست ، و بارگاهِ درد هم دلِ عاشق ، و بارگاهِ ناز و غمزه

11 a نر KA : نه از N نه از POF || نه از A : نه برار K نه از NF نر PO ||

b نر KA : نه از N نه از POF || نه از KA : نه از PNF نر O

1 فصل OFKA : PN || 2 عقول را POFKA : عقل را N || از : — N ||

و حقیقت او A : و حقیقتش POK و حقیقت وی NF || 3 و جان : جان N || عشق

است : — در چون بصدف علم را راه نیست A || بلؤلؤ PNFA : ولؤلؤ K اولؤلؤ لا O ||

در آن POKA : در NF || صدفست PONFA : صدف نسود که بینا دران صدف است K ||

کی OA : کا K که PNF || 4 بر : به P || هانا NFA : هانا ای K هانای P هنائی O ||

6.5 بیت ... عاشقان : — K | 5 بیت PNFA : نظم O || a هرگز PONA :

و هرگز F | b تا کی زنند POFA : کی میزنند N | رجوع شود بصحیفه 10 س 21-22

2 دیده عاشقست NFKA : دیده عاشق PO || 2-3 و بارگاه سیاست ... هم دل

عاشق : — F | 3 عشق دل عاشقست NKA : عشق دل عاشق PO | هم دل POKA :

سینه N || ناز و غمزه NFK : نیاز و غمزه A ناز و غمزه P سیاست ناز و غمزه O

4 معشوقست ، نیاز و ذلتِ خود حلیتِ (؟) عاشق تواند بود

51.

فصل

در فصل اول بیان کردیم که عشق را بقبله معین حاجت نیست
تا عشق بُوَد ، اکنون بدان که « اِنَّ اللهَ جَمِيْلٌ نَّجِيْبُ الْجَمَالِ » عاشقِ آن 3
جمال باید بود یا عاشقِ محبوبش ، و این سری عظیم است ، ایشان محلّ
نظر و اثر جمال و محلّ محبت او بینند و دانند و خواهند و بیرون این چیزی
دیگر کرا (؟) نکنند ، و بُوَد که عاشق خود این نداند ولیکن خود دلش محلّ آن 6
جمال و نظر طلب کند تا بیاید

4 معشوقست NFKA : معشوق PO || نیاز و ذلت خود A : نیاز و مذلت خود K
و ذلت F نیاز دوات خود N نیاز و ذلت که خود PO || حلیت F : حلیت K حلیت NA
حیله PO || بُوَد : O —

1 فصل POFKA : — N || 2 فصل اول NFKA : فصل O فصول اول P | رجوع
شود بصحیفه 5 || کردیم ONA : کرده ایم FK کرده ام P || که POKA : NF -- ||
3 تا عشق FKA : که تا عاشق N تا عاشق PO || آن : از A || 4 باید FK
N (متن) PO و لوایع ورق ۷۹ آ : تواند NA (شرح) || یا عاشق محبوبش : — K |
یا POF : ما A تا N (متن) با N (شرح) | محبوبش PO و لوایع : محبوبش NA
خویش F || سری عظیم است NF (شرح) : عظیمست A سری عظیم K سر بزرگست N
(متن) O سری بزرگست P || ایشان OF : اسان A انسان K ایسان N که ایشان P ||
5 و اثر جمال POA : و اثر جمال اند K و اثر و جمال F این جمال N || و محل محبت او FK :
و محل محب او A و محل محبت N و محبت او O و محل محبت P || بینند و دانند PNFKA : بینند
و دانند O || 5-6 و خواهند... نکنند : — K | 5 و خواهند NFA : و خواهد O : — |
و بیرون PNF : بیرون OA | این ONA : آن F ازین P | 6 کرا نکنند F : نکنند PNA
نکند O || خود این NKA : این F آن PO || 7 تا بیاید A : بیاید N ،
POFK —

52.

فصل

هیچ لذت در آن نرسد که عاشق معشوق را ببند بحکم وقت
 3 و معشوق از عشق عاشق (؟) غافل و نداند که او ناگزیرانِ اوست ،
 آنکه درخواستش میکند و سؤال و تضرع و زاری و ابتهال . اگر دیرتر
 ' جواب دهد یا دیرتر اجابت کند می دان که از آن حدیث قوت میخورد که
 6 لذتی عظیم دارد و تو ندانی

1 فصل POFKA : N — || **2** در آن POKA : بدان NF || **3** و معشوق از عشق
 عاشق غافل N : و از عشق غافل بود F از عشق عاشق غافل A عاشق از عشق غافل K
 از عشق و عاشق غافل O عشق از عاشق غافل P || و نداند که او NFKA : و بداند
 که او P ، O || ناگزیران FK : ناگزیران NA ناگذاشتن O ناگذاشتن P ||
4 آنکه PNFA : آنکه OK || درخواستش NA : درخواستش POFK ||
 و سؤال و تضرع و زاری NA : و سؤال و تضرع FK و تضرع PO ||
 و ابتهال : و ابتهال میباید PO || اگر دیرتر NOFKA : دیرترش P || **5** دهد :
 باز دهد K || یا دیرتر اجابت کند NKA : POF || حدیث PONFA :
 احادیث K || قوت PONFK : شرب A || **6** لذتی POKA : لذت NF | شرح N :
 معشوق در بدو حالت که هنوز از ناگزیرانی خود بی خبرست عزم ناز و کوشش و تسلط
 نکرده است و استغنا و کبر برای خود را کار نه ساخته تعلقات عاشق را و کلمات ویرا اصفا
 میکنند و لذتی می یابد اگر چه دیر اجابت کند ابتهال عاشق را تا چندانکه حقیقت کار
 مطالعه کند آنکه ناز آغاز کردن گیرد

53.

نصل

- (1) عشق چنانست که جفا از معشوق در وصال < در > عشق فزاید
 وهیزم آتش عشق آید ، که قوت عشق از جفاست لاجرم زیادت شود³
 (2) تا در وصال بوذ برین صفت بوذ ، اما در فراق جفای معشوق دست
 گیرذ^(۴) سلاسل بوذ مادام که بر در اختیار بوذ وازو چیزی نظارگی کار
 بوذ ، اما چون رام عشق شده بوذ تمامی وکال و سلطنت عشق تمامی⁶
 ولایت فرو گرفته باشد چون زیادت و نقصان را آنجا راه بوذ ؟

54.

نصل

- اسرار عشق در حروف عشق مضمر است ، عین و شین عشق بوذ وقاف
 اشارت بقلب است ، چون دل نه عاشق بوذ معلق بوذ ، چون عاشق بوذ³
 آشنائی یابد ، بدایتش دیده بوذ و دیدن ، عین اشارت بدوست در ابتداء حروف
 عشق ، پس شراب مالامال شوق خوردن گیرذ و شین اشارت بدوست ،
 پس از خود بمیرد و بدو زنده گردد ، قاف اشارت قیام بدوست ، و اندر ترکیب⁶
 این حروف اسرار بسیارست و این قدر در تبیین کفایت است

فصل 53-56 در NA فقط : — POEK

2 چنانست N : حیانت A || 4 برین A : بدین N || 5-4 دست گیرذ سلاسل N :
 دست گیرد سل وصل A ، و ملا : دست گیرذ و سلاسل : ویا : دستگیر سلاسل (۴) |
 شرح N : اما در فراق جفای معشوق دست گیرد یعنی اگر در فراق فراغت معشوق
 مطالعه افند هم هلاک عاشق بود ولیکن جفا نوعی از دیاد (ملاه : از دیاء) معشوق است
 هر عاشق را و سلسله پیوند است هر انقطاع را || 6 شده A : — N || و سلطنت A :
 سلطنت N || عشق N : — A || 7 بوذ N : نبود A

1 فصل A : — N || 4 یابد N : یافت A || 5 پس A : — N || 7 در A : در دل N

55.

نصل

- (1) بدان که عاشق خصم بُوذ نه یار و معشوق هم خصم بُوذ نه یار ، زیرا که
- 3 یاری در محور رسومِ ایشان بسته است ، مادام که دوی بُوذ و هر یکی خود بخودِ خود بُوذ خصمی بُوذ مطلق ، یاری در اتحاد بُوذ ، پس هرگز نباید (۴)
- ‘ که عاشق و معشوق را از یکدیگر یاری رسد که آن نباید (۴) ، ورنج همه
- 6 آن اینست که هرگز یاری نباید (۴) ، والله عجب کاری که درو وجودی (۴)
- زحمت است صفاتِ وجود (۴) بجا در گنجند ؟
- (2) پس بدانستی که در عشق رنج اصلیت و راحت عاریتی ، البته هیچ
- 9 راحتِ اصلی ممکن نیست در وی پندار
- (3) تا که نگهبان از بیرون بُوذ همگی آن سهل بُوذ ، نگهبان تحقیق
- آیات الجمال و سلطنت العشق بُوذ که ازو حذر نبُوذ و هیچ گریزگاه
- 12 نبُوذ ، قوت بکمال از بیم سلطنت هرگز نتواند خورد الا مشوب بلرزه دل
- و هیئتِ جان

فصل A : N || 2 و معشوق ... نه یار A : N - || 3 یاری A : یار N ||

4 خصمی بُوذ مطلق A : خصم مطابق بُوذ N || نباید A : نباید N و لعله

نیايد (۴) || 5 و معشوق را A : معشوق را N || آن A : این N || نباید : نباید A

نبايد N و لعله نیايد (۴) || 6 آن A : N - || نباید : نباید NA و لعله نیايد (۴) ||

درو وجودی : در وجودی N در و خودی A || 7 زحمت : رحمت NA || وجود N :

و خود A || 9 اصلی A : اصل N || 10 تا : یا A یا N || همگی N : همگی که A ||

11 الجمال و سلطنت العشق بُوذ A : الجمال است و سلطنت العشق N || و هیچ A :

هیچ N || 12 نبُوذ N : ندارد A

56.

فصل

اگر ممکن گردد که عاشق از معشوق قُوت تواند خورد آن نبوذ الا در
غیبت از صفتِ عالم (؟) ظاهر، که آن شبیهِ سُکریست (؟) که یار نبوذ وقوت 3
بوذ، و این غیبتِ مثالِ بی هستی (؟) دارد یا با طلایهٔ معشوق دارد (؟)،
چنانکه گفت :

6

بیت

در خواب خیالِ تو مرا مونس و یار از خواب مکن مرا نگارایا بیدار
زیرا که ترا هست نگهبان بسیار مارا بخيالِ بی نگهبان بگذار

57.

فصل

عشق که هست بنای قدسست بر عینِ پاکی و طهارت، از عوارض و علل
دورست و از نصیب پاک، زیرا که بدایتِ او اینست که « یُحِبُّهُمْ » و اندرو 3

1 فصل A : - N || 2 عاشق از N : از عاشق A || 3 عالم A : علم N ||
سُکریست A : نیکوست N، و لعله پیکریست (؟) || که یار نبوذ وقوت A : کر (؟)
یار نبوذ قوت N || 4 و این غیبت N : و آن غیب A || بی هستی N : بی هستی
دارو A و لعله بهشتی (؟) | شرح N : مادام که ناظرِ حسینِ معشوق باشد
در حضور و برا از ذویان یا از مشاهدهٔ سلطنتِ معشوق که بوی رسد مشغولی بتذلل
و انکسار حاصل بود مگر در غیبت که از جنای ذویان و سلطنتِ ابدی فراغت یابد وقوت
تواند خورد || 7 خیال تو مرا A : و خیال مرا تویی N || b از N : در A ||
8 b نگهبان A : نگهبانی N

1 فصل : - N || 2 هست : سست (؟) N || بنای : شای F || از :
بدایت و از P || 3 دورست POFK : دور NA || پاک : - و از طمع مزه K ||
یجهم : + و یجونه PO || و اندرو ONFA : و اندران K و درو P

4 البته خود امکانِ علّت و نصیب نیست ، اگر از معنیِ علّت و نصیب جائی نشانی
بود آن از بیرونِ کارست و عارضیست و لشکری و عاریتیست

58.

فصل

(1) اصلِ عشق از قدّم روذ ، نقطهٔ بآء (؟) « یُحِبُّهُمْ » بخمی در زمینِ
3 « یُحِبُّونَه » افگندند ، لا بل آن نقطه در « هُم » افگندند تا « یُحِبُّونَه »
بر آمد ، چون عهبرِ عشق بر آمد تخمِ هم رنگِ ثمره بود و ثمره هم رنگِ تخم
(2) اگر « سبجانی » رفت یا « انا الحق » رفت ازین اصل رفت ،

4 البته خود NKA : خود البته او را F خود O وجود P || و نصیب : نصیب F ||
از POFK : ان NA || جائی PFK : جاء A جای ON || نشانی FK : نشان
PONA || 5 بود PONKA : بودی F || آن از NA : ان POK از F ||
و عارضیست و لشکری و عاریتیست A : و عارض است و لشکری و عاریتیست K و عارض است
و لشکری است F و عارض و لشکری و عاریتیست N و عاریت این و لشکر وی عاریت است O
و عارضیست آن و فلکی عاریت است P

1 فصل : — N || 2 قدّم POFN : قدّم قدم NA || روذ POFA : بود K
دور N || نقطهٔ POFA : و نقطهٔ K و از نقطه N || بآء F : بآء NA یا K ، — PO ||
تخمی PO و لوایع ورق ۸۷ آ : تخمی NA تخم FK || 3 در زمینِ یحبونه N : در زمینِ A
در یحبونه FK در نقد یحبونه PO || 3 افگندند PFK : افکنده اند A افکنده N
افکنند O || درهم : هم P || افگندند POFKA : افکنند N | خواجه احمد غزالی
... کفه است نقطه‌ها یحهم را در زمینِ فطرت افگندند تخمی یحبونه بر آمد - لوایع ||
5 سبجانی رفت PONKA : سبجانی F || انا الحق رفت POFK : انا الحق NA ||
ازین : از O || اصل رفت PONA : اصل بود FK

یا نطق نقطه بوذ یا نطق خداوند نقطه بوذ، یا روی دعوی علاقه علاوه 6
ثمره بوذ و ثمره عین تخم

59.

فصل

نشان کمال عشق آنست که معشوق بالای عاشق گردد چنانکه البته
تاب او ندارد و بار او نتواند کشید و او بر در نیستی منتظر بوذ، دوام 3
شهود در دوام بلا پیدا گردد

[بیت]

کس نیست بدینسان که من مسکینم کز دیدن و نادیدن تو غمگینم [6

6 یا نطق ... خداوند نقطه بوذ (بوذ : F —) FA : یا سخن نقطه بود و یا سخن
خداوند نقطه بود K یا نطق نقطه بود خداوند نقطه بود N یا تعاق نقطه بود یا نطق
خداوند نقطه O تانطق نقطه یا نطق خداوند نقطه P || یا روی N : یا روی A باری POK
بار F || دعوی NFKA : دعوی P ، — O || علاقه علاوه : علاقت علاوه K
علاقه NA علاوت F علاوه P علاود و O || 7 ثمره بوذ POFKA : ثمرها بود N ||
تخم POF : تخم بود NKA

1 فصل : — N || 2 بلای NFKA : — دوام PO || چنانکه PONFA :
چنانچه K || البته : آینه N || 3 ندارد NFKA : نیارد PO || کشید PONFK :
کشیدن A || 3 و او بر در نیستی منتظر بوذ ONFA : روی بر در نیستی دارد K و بر
در او نیستی منتظر بود P || 3-4 دوام شهود در ONA : بود دوام مشهود در K
بر F دوام شهود و P || 4 گردد : شود P

6-5 [بیت - غمگین] NF : — POKA | 6 a من F : منی N

و خود را جز در عدم هیچ متنفسی نداند و در عدم برو بسته که بقیومیت او ایستاده است ، درد ابد اینجا بوذ که اگر شاهد الفنا یک ساعت سایه 9 افگند و او را در سایه بی علمی میزبانی کند اینجا بوذ که یک ساعت برآساید

60.

[فصل]

لا جرم بلا شاید [زیرا که بالای او بر دوام شاهد ذات او شده است و بذو 3 احاطت گرفته است و سمع و بصرش فرو گرفته است و از او او را هیچ چیز باز نگذاشته است الا پنداری که منزل تیماری آید یا یقینی که مرکب حسرتی

7 و خود را ONA : خود را PFK || در ONFA : از P ، - K || متنفسی NFKA : منقبتی PO || نداند PONKA : نه بیند و نداند F || و : - O || برو بسته FK : برد بسته P بدو در بسته NA بیرون نشسته O || 7-8 که بقیومیت او NFKA : که بر قیومه او K فی قصر منه O پی قصر منه P || 8 درد ابد (اید N) اینجا PONA : درد در ابتدا اینجا و اینجا K در ابد از اینجا F || که NFKA : - POK || 9 بی علمی NKA : بی علمی F علمی PO || کند POFKA : می کند N

2-1 | فصل لا جرم بلا شاید | PO - NFKA

2-3 ذات ... وازو : و K | 2 و بذو POF : و برو NA | 3 احاطت گرفته است A : احاطه گرفتست N احاطت گرفته POF | و سمع ... است PONF : - A | فرو گرفته است N : فرو گرفته F فرود گرفته است O فرود گرفته P | وازو N : ازو POFA || چیز ONFA : چیزی P ، - K || 4 باز نگذاشته (نگذاشته N) است NA : باز نگذاشته K و انگذاشته F نگذاشته است PO

4-6 الا ... الوجوه : - K | 4 تیماری F : بیماری PO بداری A بداری N |

یقینی NA : نفسی F نفسی PO

بُودَ «وَأَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي
الْوُجُوهَ» (۲۹/۱۸)

6

61.

نصل

(۱) هر زمان معشوق با عاشق از یکدیگر بیگانه تر باشند ، هر چند

3

عشق بکمال تر بود بیگانگی بیشتر بود ، و برای این گفته است :

بیت

بفروزی مهر و معرفت کردی کم پیوندش با بریدنش بود بهم

6

تقدیر چنین کرد خدای عالم نیکی ز پس بدی و شادی پس غم

5 بود PNA : شود O ، — F || لواح ورق ۸۹ ب — ۹۰ آ : عاشق را جز در آن ساعت که از خود و از غیر خود < جز > معشوق بی شعور شود لذت نبود و این خود هرگز نبود زیرا که او بکلی بدین محیط شده است و ولایت وجودش را فرو گرفته و سمع و بصرش ربوده و عقل و علم و دین از او سلب کرده او را با این درماندگی از حسیض نیستی بر دارد نه او را بدو گدازد بل که هر لحظه دردی بوی گمارد تا دمار از نهاد او بر دارد احاط بهم الآیه

1 فصل : — N || 2 زمان : زمانی K || معشوق با عاشق NA : معشوق و عاشق OFK عاشق و معشوق P || هر چند POF و لواح ورق ۹۰ آ : هر چند که K هر چه NA || 3 غنی : — عاشق K || بکمال تر بود NFKA : بکمال تر رسد PO || بود و NKA : شود و PO ، — F || این NFKA : این معنی PO || گفته است POKA : گفت F گفته اند N || 4 بیت NFA : شعر K رباعی PO || 5 a مهر و معرفت FKA : و مهر معرفت N قهر و معرفت O مهر معرفت P || b پیوندش POKA : پیوند تو NF || بریدنش POF : برنش این A ما زینستی K با تو این N || 6 a کرد : — که N || b ز پس PONKA : ز پی F | و شادی PONFA : و راحت K || پس PONKA : پی F

(2) حکایت

روزی محمود با ایاز نشسته بود، می گفت: یا ایاز، هرچند من در کار تو
 9 زارترم و عشقم بکمال ترست تو از من بیگانه تری، این چراست؟

بیت

هر روز باندوم دلم شادتری در جور و جفا نمودن استاذتری
 12 هر چند بعاشق ترا بنده ترم از کار من ای نگار آزادتری

یا ایاز، مرا تقاضای آن آشنائی می بود و گستاخی که پیش از عشق
 بود میان ما که هیچ حجاب نبود، اکنون همه حجاب بر حجابست، چگونه است؟
 15 ایاز جواب داد

[بیت]

تا با خودی ارچه همنشینی با من ای بس دوری که از تو باشد تا من
 18 در من نرسی تا نشوی یکتا تو کاندور ره عشق یا تو گنجی یا من [

7 حکایت: - K || 8 محمود: سلطان محمود F || با ... بود: وایاز نشسته بودند P ||
 یا NEKA: ای PO || هر چند POF: -+ که NKA || 9 وعشقم NEK: عشقم A
 و عشق PO || این چراست NEA: این چیست O چراست P، - K || 10 بیت NEA:
 شعر K رباعی PO || 11 a باندوه POF: بر اندوه K باندوه A باندوهی N || شادتری
 OFKA: شادی تری PN || 12 a بعاشق PONE: بتا که من KA || 13 یا
 NEKA: ای PO || آن: این P || می بود PONKA: می باشد F ||
 13-14 و گستاخی ... میان ما NA: و پیش از عشق آن کستاخی که بود میان ما K
 و کستاخی که پیش ازین بود میان ما F و کستاخی که میان ما پیش از عشق بود (+)
 میان ما P (PO || 14 که: O || هیچ حجاب ONKA: هیچ چیز حجاب F
 حجاب P || نبود: -+ میان ما A || بر PONA: در K اندر F || چگونه
 است F: چگونه است N، - POKA

[16-18 | بیت ... یا من F: - PONKA]

که آن وقت مرا ذلتِ بندگی بود و ترا سلطنت و عزّتِ خداوندی، طلایهٔ
عشق آمد و بندِ بندگی برگرفت انبساطِ مالکی و مملوکی در برگرفتنِ آن
بند محو افتاد، پس نقطهٔ عاشقی و معشوقی در دایرهٔ حقیقی اثبات افتاد،²¹
عاشقی همه اسیریت و معشوقی همه امیری، میانِ امیر و اسیر گستاخی چون
تواند بود؛ پندارِ مملکت ترا فرا تیارِ اسیری نمی دهند، ازین خللها بسیار
می بود، اگر انبساطِ اسیر خواهد که کند خود اسیری او حجابِ او آید²⁴
که از ذلتِ خود یارگی ندارد که گردد عزّتِ او گردد بگستاخی، و اگر

19 که : - F || وقت مرا ذلتِ بندگی PONKA : رقت ذلت و بندگی F || بود
POFK : - NA || و ترا و ترا P || سلطنت و عزّتِ خداوندی : سلطنت و عزّت
خداوندی بود A سلطنت و خداوندی K سلطنت و عزّت و خداوندی F سلطنت عز
خداوندی بود N عزّت و سلطنت خداوندی PO || طلایهٔ NFKA : طلبهٔ PO ||
20-21 عشق ... آن بند : آن K | **20** آمد و NFA : - PO | بندگی POFA :
و بندگی N | مالکی و مملوکی ONA : مالک و مملوکی F مالکی و مملوکی ذل P | **20-21** در
برگرفتنِ آن (این N) بند NA : در برگرفتِ آن بند F برگرفتِ این بند
(بنده O) PO || **21** در دایرهٔ حقیقی NA : - POFK || اثبات افاد NFA : اثبات
افاد که PO پیدا آمد K || **22** اسیریت PONKA : اسیری آمد F || امیر و اسیر
PNF : امیری و اسیری A اسیر و امیر OK || چون PNKA : چگونه O ، - F ||
23 بود : - O

23-25 پندار ... بگستاخی : - K | **23** ازین ONFA : ازین روی P | خللها PONF :
خللهای A || **24** اگر انبساطِ اسیر خواهد که کند NFA : اگر اسیر خواهد که انبساط
کند PO | خود اسیری او FA : اسیری O خود اسیری PN | **25** خود : - O |
یارگی ندارد که POA : یارای آن ندارد که F یارگی دارد که N | عزّت POA : غیرت F
عدت N | گردد : + و P || و اگر : اگر N

امیر خواهد که انبساط کند امیری او هم حجاب بود که عزت او با اسیری
و ذلت مجانس نیست 27

(3) اگر قدرت صفت امارت گردد و از صفات عزت خود آن اسیر را
صفات دهد و از خزاین دولت خود او را دولت دهد پس بجام اکرام بی انجام
30 او را مست کند آن سر رشته تمیز از دست کسب و اختیار او فرا ستانند
تا سلطنت عشق کار خود کردن گیرد عاشق در میانه (4) سه
اسیر عشقت - و عشق سلطانت و توانگرست ،

26 امیر : امیری K || کند : - F || امیری او هم ONA : امیری خود K امیری او
خود F هم امیری او P || حجاب بود که عزت او با اسیری NA : حجاب بود او را اسیری K
حجاب بود که عزت او را اسیری F حجاب آید که عزت او با اسیری O حجاب عزت او
آید که اسیری P || 27 و ذلت NFA : و مذلت K و ذلت او PO || مجانس : و مجانس A ||
28 صفت NFKA : صفات PO || عزت NA : عزت POF ، - K || اسیر را : اسیری را P ||
29 و از PONA : از FK || خود او را دوات : - O || بجام اکرام FK : بجام PONA ||
بی انجام P : بی انجام ONFA می انجامد K || 30 آن سر رشته : - K | آن PO :
و این NA ، - F || تمیز : غیر O || و اختیار : - FK || 31 سلطنت PONKA :
بساطت F || کردن ONFA : نمودن P ، - K

31-32 عاشق ... توانگرست : - K | عاشق در میانه که N : عاشق در میانه نه
که A عاشق در میان که F در عاشق که PO | 32 اسیر عشقت ... و توانگرست A :
اسیر عشق است عشق سلطانی است و توانگرست O اسیر عشق سلطانت و توانگرست P
اسیر عاشقت عشق سلطان و توانگرست F اسیر عاشقت و عشق سلطانت و توانگرست N |
F - و این نیک است | FK +

بیت (شعر K)

گر رنجی شوی شبی بکاشانه من پر نور شود ز روی تو خانه من
کسی ره نبرد ز خویش و بیگانه من من باشم و ساغری و پیانه من
(ترتیب مصرعها در K : 1-2-3-4)

اگرچه (عاشق با عشق آشناست با معشوق هیچ آشنائی ندارد) 33

بیت

گر زلف تو سلسله‌ست دیوانه منم ور عشق تو آتشست پروانه منم
 پیمان ترا بشرط پیمانه منم با عشق تو خویش واز تو بیگانه منم (36
 عاشق مسکین درویش بغایت است ، چنانکه گفت :

بیت

در کوی خرابات یکی درویشم زان خم زکات می بیاور پیشم 39
 هر چند غریب و عاشق و دل ریشم چون می بخورم ز عالمی نندیشم

33 اگرچه PONA : فصل اگر FK

33-36 (عاشق ... بیگانه منم) : این فقره را POFK اینجا دارند و در NA

در فصل 62 سطر 2 بعد از کلمه « واسم » دیده میشود و نمیدانم جای اصلیش کجا بوده است

33 با عشق OFKA : با عاشق P ، - N || 34 بیت NFKA : نظم O رباعی P ||
 35 a زلف : عشق N || b ور : کر N || 36 پیمان ... بیگانه منم : - K | a بشرط
 POF : بمهر NA | پیمانه : پیمان O || 37 عاشق مسکین درویش بغایتست K : عاشق
 درویش مسکین بغایتست F عاشق درویش است P که عشق درویشست A درویش است N
 عشق درویش است O || چنانکه گفت PONA : - FK || 38 بیت NFA : شعر K
 نظم O رباعی P || 39 b زان (از FK) خم زکات می NFKA : یک جرعه زجام می O
 یکجام زخم می P || 40 a هر چند ... ودل ریشم (وید کیشم PO) PONA :
 تا باده (باز F) خورم ز عاقبت نندیشم (نندیشم K) FK || b چون می بخورم
 (خورم PO) ز عالمی (ز عالم PO) نندیشم PONA : صوفی بچه ام ولیک کافر کیشم FK

— تا جلالتِ بی تمیزیِ سکر بُوَد برو هیچ عتاب نَبُود ، اگر وقتی هشیار
42 شود و علم و تمیز و ادب باز پای در میان نهد گویند :

بیت
گر در مستی حمایت بگسستم صد گوی زرین باز خرم بفرستم
عجا کارِ تو ! 45

بیت
بر شاخِ طرب هزار دستانِ توایم دل داده بدان نغمه و دستانِ توایم
از دست مده که زیر دستانِ توایم بگذر ز گناه ما که مستانِ توایم 48

41 تا : چون K || بی تمیزی PONA : بی تمیز K بخودی F || سکر PONA :
شکر FK || برو POKA : بروی F ، — N || هیچ عتاب NA : هیچ عتابی K
عتاب F هیچ خیانت PO || اگر : واگر P || 42 و علم POA : علم FK که علم N ||
و تمیز و ادب A : و ادب و تمیز N و تمیز POFK || باز بای F : پای را A مار K پای N
یا با باز O بای کی P || گویند OA : و گویند N ، — PFK || 43 بیت PNFK : مصرع A
نظم O || 44 b زرین POFK : ز زر NA || باز خرم (جرم A) POFA :
بجای آن K باز خودم N || 45 عجا کار تو ONA : عجب کاریست K ، — PF |
P — عیب عاشق بود زیرا که در حضور معشوق عیب کلی نیارد چنانکه در حکایت
مجنون است که با ایلی کم از دهشتی نبود چنانکه از مردم از بهر خلق ازین راز کرچه
دوست داشت

46 48 بیت ... مستان توایم : P این رباعی را در جایی دیگر دارد ، رجوع شود

بحواشی ص 74

46 بیت PONA : شعر K رباعی F || 47 a بر شاخ : در باغ F || b داده POFK :
بسته NA || نغمه NEKA : نعمت PO || 48 b بگذر ز PN : بگذار OEKA

62.

نصل

- اسم معشوق در عشق عاریتست واسم عاشق در عشق حقیقتست ، اشتقاق
 معشوق از عشق مجاز و تهمتست ، اشتقاق بحقیقت عاشق راست که او محل 3
 ولایت عشق است و مرکب اوست ، اما معشوق را از عشق هیچ اشتقاق نیست
 بتحقیق (؟) معشوق را از عشق نه سوزست و نه زیان ، اگر وقتی طلایه
 عشق برو تاختی کند و او را نیز در دایره عشق آورد آن وقت او را نیز 6
 حسابی بود از روی عاشقی نه از روی معشوقی

1 فصل PONFK : — A || 2 عاریتست NFKA و لوایع ورق ۹۵ آ :

عاریتی است PO

واسم : بعد از این کلمه در NA فقره « عاشق با عشق آشناست ... بیگانه منم »
 میاید ، رجوع شود بجوای فصل 61 ص 90

حقیقتست : حقیقت F || 3 اشتقاق ... راست NKA : اشتقاق عاشق بحقیقتست F
 و اشتقاق بحقیقت عاشق است PO || او POFA : از N ، — K || 4 ولایت :
 ولایات F || هیچ NFKA : — PO || 5-4 نیست بتحقیق K : نیست و بتحقیق PO

تحقیق نیست FA بحقیقت نیست N || 5 معشوقرا POFK : فصل معشوقرا NA | اسم
 معشوق در عشق عاریت است واسم عاشق حقیقت است بحقیقت معشوق را از عشق
 نه سوزست و نه زیان — لوایع ورق ۹۵ آ || و نه : نه N || وقتی : وقت N ||

طلایه NFKA : طلایه PO || 6 برو : بدو O || تاختی OKA : تاختی PNF ||
 نیز NFKA : — PO || در دایره ... نیز : — K | آورد ONA : آرد PF |

7-6 آن ... حسابی : وان وقت نیز او را اختیاری بود P || 7 عاشقی - معشوقی : عاشق -

معشوق A || نه از روی NFKA : نه O و نه P

63.

نصل

- (1) عشق بتحقیق آن بوذ که صورتِ معشوق پیکرِ جانِ عاشق آید ،
 3 اکنون جانِ عاشق از آن صورتِ لازمِ قوتِ خود میخورد ، و برای این
 بوذ که اگر معشوق بهزار فرسنگ بوذ عاشق او را حاضر داند و اقرب من کل
 قریب شمارد ، اما قوتِ آگاهی از آنچه نقد خورش (۴) است جز در آینه
 6 جمالِ روی معشوق نتواند خورد

[بیت]

- آن روی چرا به بت پرستان نبری عرضه نکنی کفر ازیشان نبری
 9 گر یک نظر چنانکه هستی نگری نه بت ماند نه بت پرستی نه پری

شعر

أَلَا فَاسْتَقْنِي خَمْرًا وَقُلْ لِي هِيَ الْخَمْرُ وَلَا تَسْقِنِي سِرًّا إِذَا امْكَنَ الْجَهْرُ

- 1 فصل PFKA : ON || 2 عشق : N || 3-2 آن ... از آن : K |
 2 معشوق : معشوق P || 3 لازم POFKA : ملازم N | خود میخورد NFA : خورد K
 میخورد PO || و برای NKA : برای F واز برای PO || این : آن P ||
 4 اگر ... بوذ : اگر عاشق بهزار فرسنگ بود و معشوق بهزار فرسنگ دیگر F ||
 حاضر : + وقت F || داند : کرداند K || 5-4 واقرب ... قریب : واقرب الیه
 من جبل الورد F || 5 شمارد NFA : شمرد PO
 12-5 قوت ... معشوق : K
 5 خورش PO : خودش NFA || 6-5 جز ... خورد (دید N) NA : جز در جمال
 معشوق نتواند خورد F در آینه جمال او بی معشوق نتواند خورد PO || 9-7 [بیت ...
 پری F : PONA || 10 شعر FA : PON || 11 b ولا ... الجهر NFA
 ولوایع ورق ۹۶ آ : PO | ولا NF ولوایع : فلا A | سرا A ولوایع : ستر A
 جرا N | اذا F ولوایع : فان A وقد N | الجهر FA ولوایع : الجهر N

- (2) وصالِ معشوقِ قوتِ آگاهی خوردنست از نقدِ جانِ خود نه یافتنِ (؟)،¹²
 اما حقیقتِ وصالِ خود اتحادست و این نقطه از علم متواریست ، اما چون عشق
 بکمال رسد قوت هم از خود خوردن از بیرون کاری ندارد

64.

فصل

فی همه العشق

- عشق را همیتست که او معشوق متعالی صفت خواهد ، پس هر معشوق که³
 در دامِ وصال تواند افتاد بمعشوقی نپسندد ، اینجا بوز که چون با ابلیس
 گفتند : « وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي » (۷۸/۳۸) گفت فَبِعِزَّتِكَ (۸۲/۳۸) یعنی مَنْ

12 وصال معشوق : NA وصال F و وصال PO || از نقد PONA : آن نقد F
 از نقد K || نه یافتن PO : نا یافتن F بیافتن A یافتن N || **13** اما : — P || نقطه
 NFKA : لفظ PO || اما چون عشق A : چون عشق POFK اما عشق چون N ||
14 از بیرون POKA : بیرون F وار بیرون N || کاری POFK : کار NA ||
 ندارد : + واقرب الیه من جبل الوريد F

1 فصل POKA : — NF || **2** فی همه العشق ONKA : در همه عاشق P ، — F ||
3 عشق را ONFKA : عاشق را P || او NKA : — POF || صفت PONA
 ولوایع ورق ۹۸ ب : همت FK || **4** بمعشوق : راه معشوق P || نپسندد ONKA :
 نپسندد F نه بیند P || اینجا ONFKA : واز اینجا P || که چون ONFK : چون A
 که P (؟) || با ابلیس ONKA : وا ابلیس F با ابلیس P || **5** گفت : — N ||
 یعنی من PO ولوایع : من NFKA

6 خود از تو این تعزّز دوست دارم که ترا هیچ کس دروا نبوّذ و درخورد
نبوّذ، که اگر ترا چیزی درخورد بوذی آنکه نه کال بوذی در عتّ

65.

فصل

- (1) طمع همه تهمت است و تهمت همه عتّ و عتّ همه ذلت و ذلت همه
3 خجلت و خجلت همه ضدّ معرفت و عین نکرت
(2) طمع دو روی دارد، یک رویش سپیدست و یک روی سیاه، آن
روی که در کرم دارد سپیدست و آن روی که در استحقاق دارد یا تهمت
6 استحقاق سیاهست

6 این : همین O || دوست : -- K || دارم : POFKA : میدارم N || که FKA :
کر N آنکاه که PO || 7-6 دروا نبوّذ و در خورّد نبوّذ A : درو نبود و درخور
نبود N درخور نبود OK در خورّد نبود PF || 7 که اگر POF : اگر NA بس
اگر K || ترا چیزی درخورد بوذی : ترا ... بود A ترا چیزی درخور بودی N
ترا چیزی درخور بود K بود F کسی ترا (ترا کسی P) در خورّد بود PO || آنکه
نه کال بوذی : آنکه نه کال بود A آنکاه نه کال بود K آنکه کال نبوّذ F آنکه
بر کال نبود N نه (O -) آنکاه کال بود PO || عزّت : غیرت O

2 طمع : طمع A || همه : همت N || است K : -- PONFA || و تهمت : -- A ||
علت : + است K || ذلت و ذلت همه : - O | ذلت PNA : زلت FK |
+ است K | و ذلت PNA : و زلت FK || 3 خجلت : حجاب K || معرفت : معرفت K ||
نکرت : PNFA : فکرت K نکرت O || 4 دو روی : دوری N || یک رویش
POFA : یکی روی K یکی رویش N || سپیدست : سپید K || و یک روی NA :
و یکی K و یک رویش POF || آن : از A || 5 که NF : که روی POKA ||
در کرم : NFKA : در استحقاق O استحقاق P || که PONF : که روی KA ||
استحقاق NFKA : حقیقت PO || 6-5 دارد یا تهمت استحقاق F : دارد یا تهمت A
دارد POK با تهمت دارد N || سیاهست : سیاه N

66.

فصل

- راه عاشقی همه اوئیست ، معشوق همه توئی بوذ ، زیرا که تو نمی شاید
 3 که خود را باشی که شاید که معشوق را باشی ، عاشقی ، می باید تا هیچ
 خود را نباشی و بحکم خود نباشی

[بیت

- 6 تا تو در بندِ هوائی از زر وزن چاره نیست
 عاشقی شو تا هم از زر فارغ آئی هم زرن
 با دو قبله در رم توحید نتوان رفت راست
 9 یا رضای دوست باید یا هوای خویشتن

رباعی

- قدری نبوذ ملوک را بر درِ ما جز عاشقِ مسکین نبوذ درخورِ ما
 12 تا با سری ای خواجه نداری سرِ ما کین بر سرِ بی سران بوذ افسرِ ما [

1 فصل POKA : NF — || 2 راه عاشقی همه اوئیست K : راه عاشقیست A
 راه عاشقی اوئی نیست (هست N (؟) NF راه عاشق (عشق O) همه نیستی است PO ||
 معشوق همه توئی (توی A) بوذ FA : و معشوق همه توئی است K معشوق توئی
 بود N معشوق همه هستی بود O معشوق همه بود P || تو نمی شاید ON : نمی
 شاید PKA توئی نشاید F || 3 که خود را باشی که شاید : K — | شاید : باشد O ||
 معشوق را POFK : معشوق NA || عاشقی می باید NKA : عاشقی نمی باید F می باید O
 باید P || تا K : تا A که تا N که POF || 4 نباشی : باشی F || و بحکم خود نباشی
 POKA : بلکه خود هیچ باشی F ، N —

12-5 [بیت ... افسر ما] NF : POKA

- 8 رفت راست F : آمدن N || 9 دوست F : یار N || 10 رباعی F : N — ||
 12 a تا با سری ای : تا بای سری F تا با سرای N || b کین F : که این N ||
 بر F : بی N

فصل

(1) جفای معشوق دو است : یکی در پای بالای عشق و یکی در پای نشیب
 3 عشق ، و عشق را پای بالائی و پای نشیبی هست ، تا در زیادت بوذ پای بالای او
 بوذ که بر عاشق دشوار بوذ جفای معشوق ، و یار معشوق بوذ در محکم
 بند ، و همچنین غیرت از ورق جفا بوذ و یار عشق بوذ و یار معشوق بوذ
 6 تا زیادت میشود

(2) پای نشیب عشق آن بوذ که رام زیادت برسند و عشق روی در
 نقصان نهد ، اینجا جفا و غیرت یار عاشق آید تا بندش بر خیزد و منازل
 9 در خلع عشق می بُرزد ، و این کار بجائی رسد که اگر جفائی یا غیرتی

2 پای بالای K : یا بالای NFA بالای PO || پای نشیب PK : یا نشیبی A
 یا نشیب NF نشیب O || 3 و عشق را PONFA : و عاشق را K || پای بالائی و پای
 نشیبی هست : پای نشیب و پای بالاست A پای نشیبی و بالائیست K یا بالا و یا نشیبی
 هست F یا بالائی و یا نشیبی هست N پای نشیبی و پای بالائی است PO || تا در OKA :
 تا عشق یا بالا F تا عاشق در N که تا در P || 3-4 پای بالای او بوذ : یا بالای او
 بود NF عشق پای بالا او بود POA باء بالا عشق بود K || 4 که PONFA : - K ||
 معشوق : + بر عاشق K || و یار معشوق بوذ : یار معشوق بود NA و یار
 معشوق K و ناز معشوق PO ، - F || در : و K || 5 بند : + بود PO ||
 و : - P || ورق : فراق O || و یار عشق بوذ ... معشوق بوذ NA : ناز عشق بود
 و ناز معشوق بود PO یا خود از ناز عشق بود و یا ناز عشق K و پای بند تحقیق بر پای
 عشق نهد F || 6 تا زیادت میشود NKA : تا در زیادت میشود PO و بود که زیادت
 میشود F || 7 پای نشیب عشق PNA : و یا نشیب عشق K و پای بسته تر می شود F
 پای نشیب O || آن NFKA : این PO || برسند PNFA : سپرد K بر بندد O ||
 8 یار عاشق آید NA : یار عاشق آید K یار عاشقند F ناز عشق آید PO ||
 تا NFKA : پای PO || بر POF : بر می NK ی بر A || 9 در NFKA : بر PO ||
 کار : کمال O || جفائی PFK : جفا ONA || غیرتی : غیرت N

بذو رسد عظیم راهی که مثلاً بسالی خواستی رفت در خلعِ عشق بروزی یا بشبی
لا بل بساعتی بروز ، زیرا که بازگاهِ جفا لابدی معشوقست ، چون چشم
بر رخنه افتاد لابدی برسیند و امکانِ خلاص پیدا گشت

12

68.

فصل

غیرت چون بتابد او صمصامی بی مساحت بوز ، اما تا چه پی کند
و کرا پی کند ، گاه بوز که صبر را پی کند و بر عاشق آید تا قهری بذو
رسد - سر در رسن کردن و خود را هلاک کردن ازین ورق بوز -

10 بذو رسد عظیم راهی POF : عظیم بدو رسد راهی NKA وله وجه || که مثلاً
POA : مثلاً که NFK || خواستی. F : خواست PONKA || رفت NFA : رفتن K
بریدن PO || بروزی : در روزی P || یا بشبی FA : باشی N یا بشبی نماید K
یا شبی PO || **11** لا بل بساعتی NFKA : لا بل ساعتی O بلکه در ساعتی P ||
بازگاه NFKA : کار PO || جفا : - F || **12** بر رخنه K : بر رخنه OFA بر دوخته N
بر رخنه غیرت P || برسیند NK : برسد POFA || گشت NKA : شود F نگشت PO
1 فصل : - N || **2** بتابد NFKA : بتاود F بیاید PO || صمصامی FA :
صمصام PONK || مساحت بوز NF : مساحت A مساحتی بود K مساحت شود PO ||
2-3 اما تا چه ... و کرا پی کند KA : اما تا چه بی کند OF اما تا چه میکند و کرا
بی کند N اما جور رانی کند P || **3** بوز که : - O || **3-4** تا قهری بدو رسد PO :
قهری بدو رسد NFA بدو قهری رسد K || **4** رسن : سر F || و خود را هلاک
کردن POFA : و وجود را هلاک کردن K ، - N || ورق : مدت O

وگاه بوذ که بر پیوند آید و بُرزد و عشق را پی کند تا عاشق فارغ شود ،
 6 وگاه بوذ که بر معشوق آید و معشوق را پی کند ، زیرا که او
 از (؟) جنابِ عدلِ عشق است و عدلِ عشق کفایت و همسانی و همتائی
 نخواهد آمیزش و آویزشِ عشق خواهد - تا نسبت هم در حقِ عاشق -
 9 و بس (؟) ، و این از عجایب است

[بیت]

ای بُرده دلم بغمزه جان نیز ببر خون شد دل و جان نام و نشان نیز ببر
 12 و رهیچ اثر بماند از من بجهان تقصیر روا مدار آن نیز ببر [

5 وگاه بوذ که ... شرد : این فقره در A در فصل 70 س 3 بعد از کلمه « معشوق »
 افزاده است | وگاه بوذ که : کی A | بر پیوند آید FK : بر پیوندند A بر بتواند
 آید N بر (O -) پیوند عشق آید PO | و ببرد و PONFA : بود که K ||
 7-6 او از جناب KA : او را حساب F او را از جناب N آن جفا PO ||
 7 کفایت و همسانی و همتائی : کفایت و همسایه و همنا NA کفایت و همسای و همتائی K
 همتای و همسای و کفایت F کفایت و همتائی PO || 8 آمیزش و آویزش عشق NA :
 آمیزش آویزش K آمیزش عشق و آویزش F آمیزش و آویزش با پرش عشق PO ||
 تا ... عاشق : K - | تا نسبت هم PON : تا نسیم تیم F هم A || 9 و بس OF :
 است و بس P ، - NKA || و این از PONKA : و این F | لوائح ورق ۱۰۱ آ :
 در مرتبه سهام صمصام غیرت بر معشوق آید و او را از راه عاشق بردارد و این عدل عشق
 است که بجزور مانده است یعنی عاشق را با معشوق کفایت است و همتائی و هم سایی نیست
 او را با عاشق (؟) می باید ساخت و نقد وجود را در بحر بی ساحل عشق انداخت و این
 رمزی عجب است

12-10 [بیت ... آن نیز ببر] NF : - POKA | 11 a دلم بغمزه F : بغمزه
 دلم N | ببر F : ببرد N | 12 a و F : کبر N || نماند N : نماند F

69.

فصل

قوتِ عشق از درونِ عاشق زهره عاشق است ، و جز در کاسِ دل
 نخورد ، اولا در موجِ دردِ عشق بر دل ریزد زهره پس بخورد ، چون³
 تمام بخورد صبر پیدا شود اما تا تمام نخورد راهِ صبر بر عاشق در بسته است ،
 و این نیز از عجایبِ خواصِ عشق است

70.

فصل

هرچه در تلوینِ عشق از عاشق بشود در تمکینِ عشق بدلِ آن بیابد
 از معشوق ، ولیکن نه هرکس باین مقام رسد که این بس عالی مقامیست³
 در عشق ، و کمالِ تمکینِ آن بود که از هستیِ او چیزی نمانده بود

2 عشق NKA : عاشق POF || از درونِ عاشق NFKA : و زور عاشق از
 (+ درون P) PO || زهره عاشق PONA : زهر عاشق F ، - K || دل - : A ||
 3 اولا NFKA : اورا PO || در موج NFA : در موج K PO || بر PNFKA :
 در O || زهره پس A : پس K زهر پس F زهر اس N پس زهره اش PO ||
 3-4 چون تمام نخورد : - O || چون NFKA : و چون P || 4 اما تا تمام PNA :
 اما تمام FK ، - O || نخورد : بخود O || صبر بر NFKA : صبر O عشق بر P ||
 5 نیز NKA : - POF || عجایب خواص : خواص عجایب A || عشق : - K
 1 فصل : - N || 2 تلوین : تکوین F || عشق : عشق است P || بشود : نشود P ||
 بیابد FKA : بیابد PON (وله وجه) || 3 معشوق : A + کی بر پیوند ... فارغ شود
 (رجوع کنید بخواشی ص 99 س 5) || هرکس : هرگز A || که این NFKA :
 که O این P || عالی مقامیست : عالی مقامی است K عالی مقامست PONA مقامی
 عالیست F || 4 آن : این P || نمانده : نبود نمانده A

[بیت]

6 لعلی که از کانِ عقل و جان یافته ام با کس ننمایم که نهان یافته ام
تا ظنِ نبری که رایگان یافته ام من جان و جهان داده پس آن یافته ام [

ووصال و فراق اورا یکی بوذ و از علل و عوارض بر خاسته بوذ ، اینجا
9. بوذ که او اهلیتِ خلعتِ عشق یابد و این حقایق که بر بدل از معشوق
بعاشق می رسد خلعتِ عشق بوذ

[بیت]

12 دل در طمع، وصل بلارا سپرست جان در دمِ زهرِ هجرِ او بر خطرست
بیرون زوصال و هجرِ کاری دگرست همت چو بلند شد همه در درِ سرست [

7-5 [بیت ... آن یافته ام] NF : - POKA | 6 a لعلی F : لعل N ||

7 b داده F : - N

8 ووصال PO : وصال NFKA || بوذ NFKA : شود PO || علل و عوارض
ONKA : عوارض و علل F علل و از عوارض P || 9 او POFA : و N ، - K ||
یابد : آید F || و این NA : و آن K این POF || 10-9 که بر بدل از معشوق
بعاشق می رسد A : که بر بدل از معشوق می رسد بعاشق F که از معشوق بدل عاشق
می رسد K که بر دل از معشوق بعاشق می رسد N نیز بدل از معشوق بعاشق میرسد O
بدل از معشوق بعاشق P | + این PO

13-11 [بیت ... سرست] NF : - POKA | 12 a وصل F : عشق N |

b زهر F : - N

71.

فصل

- ممشوق خزانۀ عشق است و جمال او ذخیرۀ اوست ، تصرفِ عشق درو
 نافذتر است بهمه حال ، اما اهلیتِ خلعتِ عشق آنست که در فصل اول 3
 پیش ازین بیان افتاد

72.

فصل

- عشق عجب آینه ایست هم عاشق را وهم ممشوق را هم در خود
 دیدن وهم در ممشوق دیدن وهم در اغیار دیدن ، واگر غیرتِ عشق 3
 دست دهد تا او را غیری ننگرد(؟) هرگز کمالِ جمالِ ممشوق بکمال جز در آینه
 عشق نتواند دید ، وهمچنان کمالِ نیازِ عاشق و جمله صفاتِ نقصان
 و کمال از هر دو جانب 6

4-1 فصل ... افتاد : P -

- 1 فصل : N - || 2 عشق است ONF : عاشقت KA || و جمال ONFA : و جمال
 جمال K || ذخیرۀ اوست : O ذخیره است O || عشق درو OKA : او دران F عشق
 ازو N || 3 نافذتر NF : نافذ OKA || عشق آنست : است O || 4-3 اول پیش
 ازین ONA : اول پیش ازین فصل K اول F || 4 بیان : N -

- 1 فصل : N - || 2 هم در خود : در خود K || 3 واگر K : اگر PONFA ||
 4-3 غیرت عشق دست دهد NFKA : غیرت عشق است O غیرت دست یابد P ||
 4 تا واغیری ننگرد N : تا واغیری ننگرد FKA با او غیری ننگرد PO ||
 هرگز : PO - || کمال PONKA : F - || بکمال NF : - POKA || جز :
 - K || 5 وهمچنان : وهمچنین F || 5-6 کمال ... نقصان و : - PO || 5 و جمله FK :
 از جمله NA || 6 و کمال : + همچنان K || هر : K -

فصل

- (1) عشق جبريست که درو هیچ کسب را راه نیست بهیچ سبیل ،
 3 لاجرم احکام او نیز همه جبرست ، اختیار ازو واز ولایت او معزولست ،
 ' مرغ اختیار در ولایت او نپژد ، احوال او همه زهر بود و مکر
 جبر بود ، عاشق را بساط مهره قهر او می باید بود تا او چه زند و چه
 6 نقش نهد ، پس اگر خواهد و اگر نخواهد آن نقش برو پیدا میشود

1 فصل : N — || 2 عشق : PO — || جبريست : خبرست F جبريست A
 چیزی است K خبريست N چیزی هست O چیزی است P || که : F — || کسب را
 راه نیست FA : کسب واراده نیست K کس را راه نیست PON || 3 نیز : NA :
 — POFK || جبرست POKA : خبرست NF || اختیار : و اختیار N ||
 3-4 ازو (از وی F) واز ولایت او (وی F) ... نپژد NFKA : در ولایت او
 نبود PO || 4 مه : N — || زهر : زهره P || 5-4 و مکر جبر بود : و مکر خبر بود N
 و مکر (ز مکر ؟) بود A و مکر K و فکرت و حیرت بود PO ، F — || 5 عاشق را
 NFKA : عاشق O و عاشق را P || مهره قهر او : مهره مهر او A مهره او OK
 مهره مهر N بخیر مهره F ، P — | اگر عاشق تواند که بساط مهره قهر او شود
 فرجیا به - لایح ورق ۱۰۴ ب || می باید بود NF : می باید OA می باید آمدن K
 باید شد P || 5-6 تا او چه زند ... نهد K : تا بازو چه زند و چه نقش نهد A
 تا او چه نقش نهد F تا او چه زند و چه نقش دهد N تا چه او زند و چه نقش
 بر آید P تا چه او زند و چه نقش O || 6 نهد ... نقش : O — | پس PFKA :
 N — | نخواهد PNKA : نه F || برو NFA : برو POK || میشود : شود P

(2) بلای عاشق در پندارِ اختیارست، چون این معنی تمام بدانست
و < آن پندار > نبوذ کار برو آسان تر شود زیرا که نکوشد تا کاری
به اختیار کند در چیزی که درو هیچ اختیار نیست

[بیت]

آزاده بساطِ مهره تقدیرست در راهِ مرادِ خویش بی تدبیرست
آن مهره توئی و نقشِ دُورِش تمثالِ گر خود همه در دیده خودِ تقصیرست [12

74.

فصل

گاه بوذ که بلا و جفای معشوق تخمی بوذ که از دستِ المعیت
و کفایتِ رعایت و عنایتِ عشق در زمینِ مرادِ عاشق افکنند تا ازو گلِ
اعتذاری بر آید و بوذ که فرا بندد و ثمره وصال گردد، و اگر دولت

7 عاشق PONF : عشق KA || پندار : بند A || این معنی تمام K : تمام NFA
خود تمام PO || **8** ونبوذ PON : وسود A ونبود F پیوند K || برو PONKA :
بروی F || شوذ POFA : بود K باشد N || نکوشد N : بکوشد POFKA ||
9 به اختیار F : واختیاری POA واختیار K باختیاری N || کند : نکند K ||
نیست PONK : درست نباید F در نیست A
10-12 بیت ... تقصیرست F : - PONKA | **10** بیت : فصل F | **11** b تدبیرست : +
بیت F

1 فصل : - N || **2** و جفای معشوق : وجفا O || که : - PO || **2-3** المعیت ...
رعایت : المعیه و کفایت رعایت و عنایت A عنایت K و کفایت و عنایت F الفیت و کفایت
رعایت و عنایت N زراعت کفایت و عنایت PO || **3** افکنند PFA : افند K افکند
ON || ازو FKA : او PO || **4** اعتذاری PONFA : اعتدالی K || بر آید
PONFA : بروید K || و بوذ که فرا بندد KA : و بود که فزاینده NF و برک ویرانه
بندد O و باشد که بندد P || وصال : وصال O || و اگر OFKA : اگر P

بکمال تر بُوذ آن وصال از یکی خالی نَبُوذ ، اگر برق وصاعقه بر نجهذ و پرده
6 بر رامِ او نیاید و راه بر دولتِ او نَبُزند (؟) ، و این برای آن بُوذ تا بدانند که
هرگز در رامِ عشق روی اعتماد نَبُوذ ، و برای این گفته اند :

بیت

9 گر غمره بدان شدی که داذم بتو دل صد قافله بیش برده اند از منزل
دل گرچه زوصل شاذمان می بینم هم پای فراق در میان می بینم
در هجرِ تو وصلِ تو نهان می دیدم در وصلِ تو هجرِ تو عیان می بینم

75.

فصل

عقول را دیده بر بسته اند از اذرا که ماهیت و حقیقتِ روح و روح صدف
3 عشق است ، پس چون بصدف علم < را > راه نیست بجوهرِ مکنون

5 بُوذ : شود || آن : ازو (؟) P || یکی PONKA : نکبتی F || نَبُوذ NFK (متن) :
شود NA (شرح) || اگر NFKA : واگر PO || بر نجهذ A : بر بجهذ N
مجهذ (؟) K بجهذ POF || 5-6 و پرده بر راه او نیاید N : و پرده بر راه او بیاید A
بر نباید K و بر راه او نیاید F و بر راه او بیاید O و بر راه او بیازد P || 6 و راه
بر دولت او نبرند A : و راه بدولت او نزنند N ، — POFK || و این PONKA :
و آن F ، || بدانند NFKA : بدانی PO || 9 a شدی NFKA : شوم PO ||
b برده اند از NFKA : برده اندت P برده از O

11-10 دل ... عیان می بینم NF : — POKA | 11 a دیدم N : بینم F

7-1 فصل ... نرسد N : — POFKA | 2-4 عقول را ... راه بُوذ : رجوع شود

که در آن صدفست چگونه راه بوذ، اما بر سبیل اجابت التماس این دوست عزیز - اکرمه الله تعالی - این فصول < و > ایات اثبات افتاد اگرچه که « کلامنا اشاره » از پیش بر پشت جزو اثبات کرده ایم تا اگر کسی فهم نکند معذور بوذ که دست عبارت بر دامن معانی نرسد

تمت

5 اکرمه : اکرم N

8 تمت : - N ، والله اعلم بالصواب A تمت بحمد الله تعالی وحسن توفيقه وصلى الله على سيدنا محمد وآله K تمام شد کتاب سوانح از تصنيف ملك المشايخ والمحققين شيخ احمد بن محمد الغزالي قدس الله روحه والحمد لله رب العالمين F ربنا ظلمنا انفسنا وان لم تغفرنا وترحمنا لنكونن من الخاسرين ايزد تعالی چندانکه توفيق بر (بر : P -) نوشتن این رساله کرامت کرد کشف این اسرار جان مارا (O ما) روشن گرداند ومارا از اینها گرداند که دل ایشان بشرح این کلمات رسیده است $PO \mid P +$ والله اعلم بالصواب واليه المرجع والمآب ، O +

بیت

کتاب سوانح با آخر رسید که خواننده را عشق گردد مزید

etwas für das Verständnis des Textes zu gewinnen, bin ich enttäuscht worden. Ich habe starke Zweifel, ob Kommentator und Versifikator den Text richtig verstanden haben. Etwas mehr Hilfe durfte man von den von unserer Schrift direkt abhängigen Lawā'ih des 'Ainalquzāt al-Hamadānī¹⁶, des Lieblingsschülers Aḥmad Ghazzālī's, erwarten (vergl. Philologika 7 S. 94). Tatsächlich zitiert 'Ainalquzāt die Sawānih gelegentlich ziemlich wörtlich, meistens jedoch paraphrasiert er ihren Sinn, biegt ihn aber dann in seiner Weise ab und entwickelt ihn ganz selbständig weiter, so dass der Vergleich doch seltener Nutzen gewährt, als zu wünschen wäre. An mehreren Stellen habe ich im Apparat den Wortlaut des Kommentars von N, bzw. der Lawā'ih angeführt.

Mit dem Versuch, die Sawānih zu übersetzen, habe ich begonnen, ich möchte aber erst einige Zeit verstreichen lassen, bis ich mich von neuem mit diesem schwierigen Text befasse.

Bebek, im April 1942.

¹⁶ Dass die Lawā'ih von 'Ainalquzāt stammen, ergibt sich aus Macālis al-ʿuṣ-ṣāq, Maclis II: 'āṣiq-i civān-i zargar būda va kitāb-i Lavā'ih rā dar miyān-i 'iṣq-i ān civān nivīṣta.

VI

Die beiden genannten Abschriften von O und P mit ihren Kollationen kontrollieren sich also gegenseitig. Da, wo das Zeugnis der beiden Abschriften über die gleiche Vorlage nicht übereinstimmte, habe ich zur Bezeichnung der Abschrift im Besitze Massignons neben das Sigel ein kleines m gesetzt: Om, Pm.

Auf die Heranziehung der Handschrift der Bodleiana, Fraser 176, glaubte ich verzichten zu können, da nach der Beschreibung des Katalogs (*Catalogue of the Persian, Turkish.... manuscripts in the Bodleian Library*, begun by Ed. Sachau, continued... by Hermann Ethé, Part I. Oxford 1889, Nr. 1297) der Text nur wenige Seiten füllt, und die Abschrift (written partly in careless Nasta'lik partly in Shikasta) sehr jung zu sein scheint.

Das Verhältnis der Handschriften zueinander ist mir nicht so klar geworden, dass ich es hätte wagen können, ein Stemma aufzustellen. A stimmt weitgehend mit N überein, O und P gehen sicherlich auf eine gemeinsame Quelle zurück, K und F gehen meist ihre eigenen Wege. Eine besondere Schwierigkeit bietet die starke materielle Differenz zwischen den Handschriften. Es gibt eine Reihe von Versen, die, weil sie den Text mitten im Satz unterbrechen (z.B. S.382), sich ohne weiteres als spätere Einschübe erkennen lassen. In anderen Fällen ist es nicht ganz sicher, ob man es mit solchen Einschüben zu tun hat, besonders dann nicht, wenn etwa von einem Vierzeiler die eine Hälfte reichlich, die andere schwach bezeugt ist. Aber auch in den Prosateilen gibt es solche Unklarheiten. So ist, wie schon gemeldet, die Einleitung über die Veranlassung der Schrift nur in der Handschrift N erhalten, obwohl doch an ihrer Echtheit schwerlich gezweifelt werden kann. Ich habe schwach bezeugte Stellen, deren Echtheit mit zweifelhaft schien, in eckige Klammern gesetzt, ohne damit sagen zu wollen, dass ich über Echtheit oder Unechtheit dieser Stellen zu einer klaren Entscheidung gekommen wäre.

Im Apparat habe ich grössere Auslassungen durch einen Absatz hervorgehoben; bei kleineren Auslassungen habe ich ausserdem, um die Übersicht über die Überlieferung zu erleichtern, bis zum Schluss der jeweiligen Auslassung statt der doppelten Trenner einfache Trenner gesetzt. Da, wo ich zu keinem klaren Verständnis des Textes oder zu keiner klaren Entscheidung über sinnändernde Varianten gelangt bin, habe ich Fragezeichen in den Text gesetzt. Ich hätte sie noch vermehren können.

In der Hoffnung, aus dem Kommentar oder der Versifizierung in der Handschrift N (Siehe *Philologica* 7, *Der Islam* 21 (1933) S. 94)

K = Köprülü 1589, fol. 403 b — 411 b¹⁵ am Rande. Grosse Sammelhandschrift von 754 h, die etwa 100 Abhandlungen enthält. Eine eingehende Beschreibung dieser Handschrift und ihres Inhalts ist von mir vorbereitet, so dass ich hier auf Einzelheiten nicht eingehen möchte. Auch hier hat der Schreiber bis zur Unlesbarkeit mit Punkten gespart. Der Text ist sehr lückenhaft.

F = Atif 2241, fol. 464 b — 477 b. Schirazer Sammelhandschrift von 828 h. Auch von dieser Handschrift hoffe ich bald eine eingehende Beschreibung geben zu können, sehe daher hier von einer solchen ab.

N = Nuruosmaniye 2467. 9.—10. Jahrh. d.H. Diese von mir Islām 21 (1933) S. 94 beschriebene Handschrift enthält, wie dort schon dargetan, auf fol. 1—59 a einen anonymen Kommentar zu den Sawānīh. Die Lemmata dieses Kommentars sind der mit dem Sigel N bezeichnete Text. Jedes Lemma beginnt mit „su āl“, der Kommentar jedesmal mit „cawāb“. Auch in dieser Handschrift fehlen sehr oft die Punkte, so dass die Lesung oft zweifelhaft bleibt. Bemerkenswert ist, dass nur diese Handschrift die Vorrede, die über den Anlass zur Abfassung der Aphorismen berichtet, und das darauf zurückkommende Schlusswort enthält.

O = Handschrift der Bibliothek der Asiatic Society of Bengal, Curzon Collection III 59, fol. 40 b — 73 b. 12.—13. Jahrh. d.H. Beschrieben von W. Ivanow, Concise descriptive Catalogue of the Persian manuscripts in the Curzon Collection, Asiatic Society of Bengal (Calcutta 1926) Nr. 406. Diese Handschrift habe ich nur indirekt benutzen können in einer Abschrift, die von M. Farrux Aḥmad Garcanawī Islāmābādī im Jahre 1926 angefertigt wurde und die Prof. Louis Massignon gehört, der sie mir freundlichst zur Verfügung stellte. Diese Abschrift besteht aus 53 Blättern im Format 21×17 cm, die an der linken Seite geheftet sind. 11 Zeilen indisches Nasta'liq, Überschriften rot. Zwischen den Zeilen sind die Abweichungen der Handschrift P eingetragen.

P = Die gleiche Bibliothek Ia 201. 12.—13. Jahrh. d.H. Ivanow, ebenda Nr. 407. Diese Handschrift habe ich in einer von Sayyid Wajahat 'Alī gefertigten Abschrift benutzen können, die mir Fritz Krenkow verschaffte. Diese Abschrift besteht aus 44 Blatt blauliniierten Papiers im Format 34×21,3 cm. 14—15 Zeilen indisches Nasta'liq. Sayyid Wajahat 'Alī hat seine Abschrift mit O kollationiert und eine provisorische Edition mit Apparat versucht. In diesem Apparat ist O mit dem Buchstaben A und P mit dem Buchstaben B bezeichnet.

¹⁵ So nach der jetzigen, wohl nun endgiltigen Folierung.

IV

zu leisten. Denn es muss leider gesagt werden, dass die Gedankendarlegung Aḥmad Ghazzālī's z. T. von grosser Dunkelheit ist, und der Herausgeber möchte wohl in das Stossgebet des Schreibers der Vorlage der Handschriften OP einstimmen (S. 106), der nach Beendigung seiner Arbeit ausruft: „Gott, der Erhabene, möge, so wir er uns die Abschrift dieser Abhandlung gnädig gelingen liess, auch den Sinn dieser Geheimnisse unserer Seele klar machen und uns zu einen von denen machen, deren Herzen zum Verständnis dieser Worte gelangt sind“¹². Der Verfasser ist sich selbst dieser Dunkelheit bewusst gewesen und begründet sie mit der Schwierigkeit des Gegenstandes¹³.

Leider ist nun auch noch die Überlieferung des Textes denkbar schlecht. Es ist der schlimmste Text, den ich je zu bearbeiten gehabt habe, und er hat mir trotz seiner Kürze weit mehr Mühe gemacht als irgend eine meiner früheren, umfangreicheren Editionen. Immer wieder habe ich die Kollationen als hoffnungslos fortgelegt, das Wort des Verfassers mir zu eigen machend: „Az idrāk-i ilm dūr ast“¹⁴. Aber schliesslich habe ich mir gesagt, dass durch Liegenlassen der Text auch nicht verständlicher, und die Überlieferung auch nicht besser wird, und dass, um etwa eine in nicht katalogisierten Bibliotheken versteckte gute alte Handschrift ans Tageslicht zu locken, es erfahrungsgemäss kein besseres Mittel gibt, als eine Edition zu unternehmen.

Es standen mir im ganzen sechs Handschriften der Sawānīḥ zur Verfügung. Ich habe die von diesen gebotene gesamte Überlieferung in dieser Edition vorgelegt, deren Apparat dadurch freilich beträchtlich angeschwollen ist. Ich glaube nicht, dass mir bei dem immer erneuten Kollationieren und Überprüfen der Lesarten irgend eine Variante dieser Handschriften entgangen ist. Der Leser erhält somit die Möglichkeit, sich an der Herstellung der zahlreichen zweifelhaften Stellen auf Grund einer vollständigen Übersicht über die bisher bekannte Überlieferung selbst zu beteiligen.

Die Handschriften sind die folgenden:

A = Aya sofya 4821, fol. 96a – 123 b. 677h. Diese Handschrift ist ausführlich beschrieben in meinen *Philologica* 9, *Der Islam* 25 (1938) S. 59–60. Die Schriftzüge dieser Handschrift sind manchmal unklar, und ausserdem erschwert das häufige Fehlen der Punkte, das sich in persischen Texten viel störender bemerkbar macht als in arabischen, oft die Lesung.

¹² S. 106, Apparat.

¹³ Vergl. Einleitung S. 2 und Schluss S. 106.

¹⁴ S. 10, Z. 18–19.

Schauplatz ihres Wirkens ist die Gesellschaft, speziell die vornehme Gesellschaft seiner Zeit, aus der er uns eine grosse Reihe von Liebespaaren, fast alles persönliche Bekannte von ihm, vorführt, um an ihnen seine Typologie des Liebeslebens zu demonstrieren. Ganz anders die Welt Aḥmad Ghazzālī's. Sie ist nicht die äussere Welt der Gesellschaft—Leilā und Ayāz sind bei ihm gleichnishafte Gestalten, keine, etwa vom Verfasser beobachtete, historisch gesehene Personen,—sondern die innere Welt der Seele, in der die Herrschaft der, ganz substantiell, hypostasiert gedachten Liebe sich um so vollkommener aufrichtet, je weniger das äussere Geschehen, das „Draussen“ (bērūn) hineinspielt. Diese innere Welt der Seele ist von dem „Draussen“ so unabhängig, dass Nähe und Ferne des Geliebten, für Ibn Ḥazm Quelle des höchsten Glückes und Ursache des tiefsten Leides, zur unwesentlichen Aeusserlichkeit wird⁹; ja, die Liebe kann sich so sehr von der konkreten Person des Geliebten lösen und sich nach innen wenden, dass dessen körperliche Nähe als störend, als bedrückend empfunden wird¹⁰. Das Verlangen, mit dem Geliebten zusammenzusein, ist eine primitive Vorstufe wahrer Liebe; der wahre Liebende findet sein Glück darin, Ziel der Willensäusserung des Geliebten zu sein, welches auch immer der Inhalt dieses Willens sein mag. So ist die vom Geliebten gewünschte Trennung etwas Höheres als das Zusammensein, das der Liebende begehrt, und Satan ist glücklich, durch den Fluch von Gott vor allen Engeln ausgezeichnet zu sein¹¹. Echte Liebe fordert vollständige Aufgabe aller egoistischen Regungen bis zur völligen Entwerdung vom Ich, deren Ziel das Schwinden des Persönlichkeitsgefühls, das Zum Geliebten-Werden ist, ein Ziel, dessen äussersten Grad der Falter erreicht, wenn er in der Flamme der Kerze einen Augenblick lang selbst zur Flamme wird.

Mit diesem kurzen Hinweis auf den allgemeinen Charakter der Schrift und einige hervorragende in ihr entwickelte Gedanken muss ich mich hier begnügen. Eine erschöpfende Analyse ihres in Wirklichkeit viel reicheren Inhaltes kann hier noch nicht unternommen werden, und ehe das möglich ist, ist noch dornige Interpretationsarbeit im Einzelnen

⁹ Vergl. dazu auch Ibn al-ʿArabī, Futūḥāt II 360.

¹⁰ Vergl. Ibn al-ʿArabī l. c. 320. Dort sagt Magnūn zu Leilā: „llaiki ʿannī! Ḥubbukī ṣaḡḡalanī ʿank (II, S. 352, 22).“

¹¹ Vergleiche hierzu die von L. Massignon im Recueil de textes inédits concernant l'histoire de la mystique en pays d'Islam (Paris 1929) S. 96 mitgeteilte Stelle aus Aḥmad Ghazzālī's Predigten und die Iblisgeschichten im Iḥānīnāme des ʿAṭṭār (Siehe den Index meiner Ausgabe unter Iblīs). Über die Wirkung dieser Auffassung bei den „Teufelsanbetern“ siehe jetzt Roger Lescot, Enquête sur les Yesidis de Syrie et du Djebel Sindjār (Beyrouth 1938) S. 51 ff. Sie geht bekanntlich auf Ḥallāc zurück.

Andererseits unterscheidet sich die Schrift auch sehr deutlich von der romantischen Liebestheorie der zāhiritischen Schule, von den Schriften des Ibn Dā'ūd (gest. 297/909) und Ibn Ḥazm (456/1064)⁸. Sie bezeugt eine Tiefe und Verinnerlichung des Liebeserlebnisses, wie sie für die ganz und gar unmystischen Zāhiriten trotz aller ihrer Verseelung der Liebesauffassung nicht erreichbar war. Für Ibn Ḥazm ist die Liebe im wesentlichen doch nur eine durch den Liebesaffekt bedingte Beziehung von Menschen zueinander, eine soziologische Erscheinung. Der

zum Repräsentanten jener ideellen, über die Scheinwelt der äusseren Sinne erhabenen, wahren, der absoluten Schönheit. Sie ist platonisch, insofern sie verwandt ist mit der Anamnese der „wahren Schönheit“, die der Erast in Sokrates zweiter Phaidrosrede beim Anblick des schönen Jünglings erlebt: τὸ τῆδε τις ὁρῶν κάλλος, τοῦ ἀληθοῦς ἀναμνησζόμενος (Phaidros 249 d); vergl. ferner: ἐνθὲνδε ἔκτισε γέρεται, πρὸς αὐτὸ τὸ κάλλος, θεόμενος αὐτοῦ τὴν τῆδε ἐπωνυμίαν (250 e). Die göttliche Verehrung, die er dem Knaben darbringt: θύοι ἂν ὥς ἀγάλματι καὶ θεῶ τοῖς παιδίζοις (251 a) hat mutatis mutandis in der Bildersprache der persischen Lyriker gewisse Parallelen. An die Stelle des platonischen κάλλος ἀληθές tritt schon vorislamisch die Gottheit. So bei Plotin, wo Gott κάλλος ὑπὲρ κάλλος ist. Dass alle irdische Schönheit nur ein Reflex der göttlichen ist, lehrt schon der Pseudo-Dionysius Areopagita (Vergl. C. A. Nallino, *Raccolta di scritti editi e inediti*, a cura di Maria Nallino, Vol. II. (Roma 1940) S. 247. Die gleiche Anschauung bei 'Omar b. al-Fārid (Nallino l. c. S. 214—5). Wesentlicher als diese Lehren über den Ursprung der irdischen Schönheit sind aber solche Äusserungen, aus denen hervorgeht, dass der Mystiker die menschliche Schönheit als Theophanie erlebt. Einige Stellen, die sich leicht vermehren lassen: Die aṣḥāb al-ḥulūl: Aṣ'arī, Maqālāt al-islāmīyīn 214: wa aṣḥābu l-ḥulūli idhā ra'au insānan yastahsinūnāhū lam yadrū la'alla ilāhahum fih, vergl. S. 13 und 288; Maqdisī, al-Bad' wat-ta'riḥ ed. Cl. Huart, *Le livre de la création et de l'histoire V* (Paris 1916) S. 148: wa minhum man yaqūlu bil-ḥulūli kamā samī'tu waḥīdan minhum ya'zumu anna maskanahū bayna 'awārid al-murd. Der Ausdruck ḥulūl stammt aus der Christologie (= ἐνοίκησις oder κατοίκησις) (vergl. Nallino l. c. S. 338 und Ibn Ḥauqal, ed. Kramers (Leiden 1939) S. 294 Z. 18). Er gilt später als häretisch, und man versäumt nie, sich davon zu distanzieren; sachlich ist der Unterschied zwischen der Behauptung des Ḥulūl bei Maqdisī und dem Verse des Auḥadaddīn Kirmānī (gest. 697/1297) Ān rūy-i nikū ki šāhidāš xwānī, ān šāhid nēst lēkin maskan-i ōst (Nuzhat al-macālīs, ms. Carullah 1676, bab 5) nicht sehr erheblich. Vergl. ferner: Ibn al-'Arabī, al-Futūḥāt al-Makkiya (Kairo, Maymaniya 1329) II 326: Fahuwa ṣ-ṣāhīru fī kullī maḥbūbin li-'aynī kullī muḥibbin (Vergl. Miguel Asín, *Islam and the Divine Comedy, translated and abridged by Harold Sunderland* (London 1926, S. 275); Ibn Qayyim al-Gauziya, *Raudat al-muḥibbīn* (Damaskus 1349) S. 134. Erster Vers des Diwān-i Hilālī (gest. 939/1532-3): Ey nūr-i xudā dar naẓar az rūy-i tu māra, buḡḡhār ki dar rūy-i tu binam xudārā.

⁸ Dessen bekanntes Werk, „Der Halsring der Taube“ ist soeben durch Weisweilers Übersetzung deutschen Lesern zugänglich gemacht worden: Halsband der Taube, Über die Liebe und die Liebenden von Abū-Muḥammad 'Alī Ibn-Ḥazm al-Andalusi, aus dem Arabischen übersetzt von Max Weisweiler. Leiden, Brill, 1941. — Über das Nachleben der 'udhritischen Liebesauffassung in Spanien vergl. jetzt Emilio Garcia Gomez, *Dos notas de poesia comparada, Al-Andalus 6* (1941) s. 407-10.

Das hier vorgelegte kleine Werk des Aḥmad b. Muḥammad Ghazzālī (gest. um 520/1126), die „Sawānīḥ“, d. h. eigentlich „Einfälle“, ist eine der originellsten unter den Schriften über die Liebe, die die islamische Welt hervorgebracht hat¹. Sie hat andere Schriften ähpnlicher Art angeregt², aber sie hat keine greifbaren Vorbilder. Ihr Verfasser ist sich bewusst, Dinge darzulegen, die sich der theoretischen Darstellung mit Worten eigentlich entziehen, d. h. implicite, für deren sprachlichen Ausdruck er keine Vorbilder hatte³.

Es ist die Schrift eines Mystikers; doch wäre es verkehrt, an sie mit der alternativen Frage heranzutreten, ob die himmlische oder die irdische Liebe in ihr gemeint sei. Der Verfasser lehnt diese Alternative ausdrücklich ab⁴. Das Objekt, auf das sich die Liebe bezieht, ihre „Qibla“, ist unwesentlich⁵. Es kann aber keinem Zweifel unterliegen, das dem Verfasser, wenigstens bei den meisten seiner Ausführungen, ein menschliches Liebesobjekt vorgeschwebt hat. Das wird auch durch den Anlass der Schrift nahegelegt, die Bitte eines Freundes, ihm ein Trostbüchlein zu schreiben, an das er sich halten könne, „wenn die Hand des Verlangens zu dem Saum des Zusammenseins mit dem Geliebten nicht hingelange“⁶. Von dem bei den islamischen Mystikern häufig anzutreffenden Gedanken, dass die göttliche Schönheit in der menschlichen widerstrahle, findet sich in der Schrift keine deutliche Spur⁷.

¹ Über diese Schriften vergleiche meine Philologica 7, Der Islam 21 (1933) S. 84—109.

² Ebenda S. 94 ff.

³ Vergl. die Einleitung und das Schlusskapitel.

⁴ S. 3, Z. 18—20.

⁵ S. 5.

⁶ S. 2—3, 106.

⁷ Das scheinbare Schwanken zwischen himmlischer und irdischer Liebe, und die scheinbare Doppelspurigkeit der hierher gehörigen Liebeslyrik — soweit nicht, wie öfters bei Ibn al-ʿArabī und seinen Nachfolgern, die Allegorie direkt gewollt ist — erklärt sich sicherlich, wenn man sich vor Augen hält, dass die islamischen Mystiker, bei denen man ein solches Schwanken konstatieren zu können glaubt, die menschliche Schönheit anders erlebten als der nicht zu ihrem seelischen Typus gehörige Mensch; nämlich nicht als individuelle Eigenschaft dieses oder jenes Menschen, der dadurch zum Gegenstand einer rein menschlichen Leidenschaft wird, sondern vielmehr als eine überindividuelle, ideelle Realität im Sinne Platons, die sich in den Individuen als deren zufälligen Manifestationsarten nur widerspiegelt. Bei einer solchen Art des Erlebens treten die individuellen Züge des Geliebten von selbst als unwesentlich zurück, seine Schönheit wird

AḤMAD GHAZZĀLĪ'S

APHORISMEN ÜBER DIE LIEBE

HERAUSGEGEBEN VON

HELLMUT RITTER

İSTANBUL · STAATSDRUCKEREİ

1942

BIBLIOTHECA ISLAMICA

IM AUFTRAGE DER

DEUTSCHEN MORGENLÄNDISCHEN GESELLSCHAFT

HERAUSGEGEBEN VON

HELLMUT RITTER

BAND 15

IN KOMMISSION BEI F. A. BROCKHAUS

LEIPZIG

۶۲۱ تاریخ اسلام ج ۱

آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیرانہ لیا جائیگا۔

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

BIBLIOTHECA ISLAMICA · 15

AḤMAD GHAZZĀLĪ'S

APHORISMEN ÜBER DIE LIEBE

HERAUSGEGEBEN VON

HELLMUT RITTER

DEUTSCHE MORGENLÄNDISCHE GESELLSCHAFT

IN KOMMISSION BEI F. A. BROCKHAUS · LEIPZIG

